

Univerzita Pardubice

Fakulta Filozofická

Alternativní tresty v kontextu resocializační praxe

Bc. Aneta Mondeková

Diplomová práce

2017

Univerzita Pardubice
Fakulta filozofická
Akademický rok: 2015/2016

ZADÁNÍ DIPLOMOVÉ PRÁCE

(PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: **Bc. Aneta Mondeková**
Osobní číslo: **H15434**
Studijní program: **N7507 Specializace v pedagogice**
Studijní obor: **Resocializační pedagogika**
Název tématu: **Alternativní tresty v kontextu resocializační praxe**
Zadávající katedra: **Katedra věd o výchově**

Z á s a d y p r o v y p r a c o v á n í :

Diplomová práce analyzuje problematiku alternativních trestů v teoretické i praktické rovině s ohledem na současnou resocializační praxi. V teoretické části práce vymezujeme jednotlivé alternativní tresty a zaměřujeme se na jejich charakteristiku. Nedílnou součástí je i prezentace právní dimenze alternativních trestů v kontextu současné platné legislativy. V rámci této části práce je prezentována Probační a mediační služba České republiky, její úkoly, postavení, včetně legislativního ukotvení. Součástí teoretických kapitol práce bude rovněž komparativní pohled na danou problematiku s vybraným zahraničním systémem aplikace alternativních trestů. V empirické části se zaměřuje na kvalitativní typ výzkumu realizovaný monografickou procedurou za použití výzkumných technik rozhovoru, obsahové analýzy a pozorování. Praktická část práce se dominantně zabývá problematikou alternativních trestů v okrese Bruntál. Získané výsledky výzkumu budou prezentovány v závěrech, návrzích a opatřeních k dané problematice.

Rozsah grafických prací:

Rozsah pracovní zprávy:

Forma zpracování diplomové práce: tištěná/elektronická

Seznam odborné literatury:

CREIGHTON, S., ARNOTT, H. Prisoners: Law and Practice. London: Legal Action Group, 2009. ISBN 978-1903307717

HENDRYCH, I. Vybrané kapitoly z penologie. Opava: Slezská univerzita v Opavě, Fakulta veřejných politik v Opavě, Ústav pedagogických a psychologických věd, 2010. ISBN 978-80-7248-574-1.

SOTOLÁŘ, A., PÚRY, F., ŠÁMAL, P. Alternativní řešení trestných věcí v praxi. Praha: C. H. Beck, 2000. ISBN 80-7179-350-7.

ŠČERBA, F. Alternativní tresty a opatření v nové právní úpravě. Praha: Leges, 2011. ISBN 978-80-87212-68-4.

ŠTERN, P., OUŘEDNÍČKOVÁ, L., DOUBRAVOVÁ, D. Probace a mediace: Možnosti řešení trestných činů. Praha: Portál, 2010. ISBN 978-80-7367-757-2.

VETEŠKA, J. Mediace a probace v kontextu sociální andragogiky. Praha: Wolters Kluwer, 2015. ISBN 978-80-7478-898-7.

Vedoucí diplomové práce: **prof. PhDr. Pavel Mühlpachr, Ph.D.**
Katedra věd o výchově

Datum zadání diplomové práce: **30. dubna 2016**

Termín odevzdání diplomové práce: **31. března 2017**

prof. PhDr. Karel Rýdl, CSc.
děkan

L.S.

Ing. Jaroslav Myslivec, Ph.D.
vedoucí katedry

V Pardubicích dne 30. listopadu 2016

Prohlašuji:

Tuto práci jsem vypracovala samostatně. Veškeré literární prameny a informace, které jsem v práci využila, jsou uvedeny v seznamu použité literatury. Byla jsem seznámena s tím, že se na moji práci vztahují práva a povinnosti vyplývající ze zákona č. 121/2000 Sb., autorský zákon, zejména se skutečností, že Univerzita Pardubice má právo na uzavření licenční smlouvy o užití této práce jako školního díla podle § 60 odst. 1 autorského zákona, a s tím, že pokud dojde k užití této práce mnou nebo bude poskytnuta licence o užití jinému subjektu, je Univerzita Pardubice oprávněna ode mne požadovat přiměřený příspěvek na úhradu nákladů, které na vytvoření díla vynaložila, a to podle okolností až do jejich skutečné výše. Souhlasím s prezenčním zpřístupněním své práce v Univerzitní knihovně.

V Pardubicích dne 22. 6. 2017

.....

Bc. Aneta Mondeková

Poděkování:

Na tomto místě bych ráda poděkovala panu prof. PhDr. Pavlu Mühlpachrovi, Ph.D. za jeho vstřícnost, trpělivost a ochotu poskytnout mi cenné rady a připomínky. Rovněž děkuji všem respondentům za jejich ochotu a poskytnuté rozhovory. Bez nich by vypracování této práce nebylo možné. V neposlední řadě bych chtěla poděkovat mé rodině, bez jejíž podpory po celou dobu mého studia by tato práce nemohla vzniknout. Dále děkuji také mým přátelům, kteří při mně stojí za všech okolností.

ANOTACE

Diplomová práce se zabývá alternativními tresty, které nahrazují nepodmíněný trest odnětí svobody. Práce vymezuje základní pojmy, které se vztahují k tématu. Zabývá se pojmem „trest“, dále definuje účel trestu, včetně teorií, shrnuje základní zásady ukládání trestů, které se uplatňují i u alternativních trestů a vymezuje pojmy resocializace a reintegrace. Problematika alternativních trestů je vymezena historiograficky, dále jsou v ní charakterizovány jednotlivé alternativní tresty, pozitiva i negativa a v neposlední řadě také komparace vybraných alternativních trestů v rámci států Evropské unie. V komplexní rovině je prezentována Probační a mediační služba České republiky, kde je vysvětlena podstata probace a mediace, popisuje její vznik u nás, činnosti a charakterizuje institut jako takový. Empirická část je věnována kvalitativnímu výzkumu, který je založen na rozhovorech, pozorování a obsahové analýze. Dominantně se zabývá problematikou alternativních trestů v okrese Bruntál.

KLÍČOVÁ SLOVA

Alternativní tresty, restorativní justice, probační a mediační služba, resocializace

TITTLE

Alternative punishments in a context of resocialization practice

ANNOTATION

This thesis deals with alternative forms of punishment that can substitute custodial sentences. The thesis defines basic terms pertaining to the discussed topic. It specifically deals with the term “punishment”, defines the purpose of punishment including various theories, summarises basic principles of administration of punishments, which also apply to alternative forms of punishment, and defines the two basic terms of resocialization and reintegration. The subject of alternative forms of punishment is presented from a historical perspective. Individual alternative forms are characterized, their respective advantages and disadvantages are discussed, and selected forms of punishment applied in various EU countries are compared. The Probation and Mediation Service of the Czech Republic is presented in a comprehensive manner, including an explanation of the nature of probation and mediation, a discussion of the service’s establishment and activities in the Czech Republic, and a characterization of the institute as such. The empirical part consists

in a qualitative research based on interviews, observation and content analysis. This part of the thesis focuses mainly on alternative forms of punishment administered in the Bruntál region.

KEYWORDS

Alternative punishments, restorative justice, probation and mediation service, resocialization

OBSAH

Úvod.....	10
TEORETICKÁ ČÁST	12
1. Vymezení základních pojmů	12
1.1. Trest.....	12
1.2. Restorativní a retributivní justice	16
1.3. Resocializace a reintegrace	19
2. Alternativní tresty	21
2.1. Historický vývoj alternativních trestů	22
2.2. Druhy alternativních trestů v České republice	23
2.3. Pozitiva a negativa alternativních trestů	31
2.4. Alternativní tresty v zahraničí.....	32
2.5. Alternativní tresty ukládané mladistvým.....	36
3. Probační a mediační služba České republiky	38
3.1. Vývoj probační a mediační služby v České republice.....	38
3.2. Charakteristika Probační a mediační služby	39
3.3. Organizace probační a mediační služby	40
3.4. Probace.....	41
3.5. Mediace.....	44
3.6. Parole	48
3.7. Práce s mladistvými a dětmi	49
PRAKTICKÁ ČÁST.....	51
4. Výzkumné šetření	51
4.1. Kvalitativní výzkum	51
4.2. Polostrukturovaný rozhovor.....	51
4.3. Hlavní cíl, dílčí výzkumné otázky.....	53
4.4. Realizace výzkumu.....	53

4.5. Charakteristika výzkumného vzorku	54
4.6. Analýza dat a jejich interpretace	55
4.7. Vyhodnocení výzkumných otázek	60
5. Návrh opatření	64
Závěr	66
Seznam použitých zdrojů	68
Seznam použitých zkratk.....	73
Seznam příloh	74

Úvod

Alternativní řešení trestních věcí je již mnoho let předmětem řady diskuzí, a to nejen mezi odbornou veřejností v České republice. Narůstající kriminalita a s tím související přeplněnost věznic, nízká preventivní a resocializační efektivita nepodmíněného trestu odnětí svobody, efekt stigmatizace, problematická resocializace a reintegrace odsouzeného po jeho propuštění z výkonu trestu odnětí svobody, zvyšující se pravděpodobnost recidivy a také nedostatek financí ve vězeňství představují vážný problém nejen u nás, ale i v dalších zemích.

Nejčastějším problémem evropských věznic, stejně tak jako v České republice, je jejich přeplněnost, která v důsledku způsobuje ponižující zacházení. Kapacitní problémy se v evropských zemích řešily výstavbou nových věznic, jež se budovaly v období reform (Creighton a Arnott, 2009).

Výčet problémů je důvodem k hledání alternativních trestů. Alternativní tresty v sobě skrývají možnost výběru, to znamená, v přesně vymezených situacích možnost výběru sankce odlišné od nepodmíněného trestu odnětí svobody, která představuje jeho rovnocennou náhradu. Bonusem těchto sankcí je pak zachování stávajících osobních, pracovních, společenských a dalších vztahů odsouzeného za současného posílení výchovných vlivů vůči jeho osobě.

K alternativnímu způsobu trestání pachatelů se začíná přistupovat ve většině vyspělých zemí hlavně ve druhé polovině 20. století. Alternativní tresty jsou v mnoha ohledech upřednostňovány převážně pro absenci negativních dopadů trestů odnětí svobody. Jejich výkon nezatěžuje tolik státní rozpočet a příznivě působí na pachatele. Mnohem snazší je potom opětovné začlenění pachatele do společnosti, neboť nedochází k jeho sociální izolaci, zprerhání rodinných a společenských vazeb, ztráty zaměstnání apod. Alternativní tresty lze však aplikovat pouze u pachatelů méně závažných trestných činů a soud musí uznat, že takový pachatel není na svobodě nebezpečný.

S alternativními tresty úzce souvisí tzv. restorativní justice. Klasická retributivní justice nahlíží na tresty jako na konflikt jednotlivce se státem, přičemž potřeby poškozeného trestnou činností se odsouvají stranou a střed zájmu je směřován k narušení právního řádu. Restorativní justice pohlíží na trestný čin již jako na konflikt mezi jednotlivci a jsou zdůrazněna práva oběti trestného činu. Cílem je dojít k urovnání konfliktního stavu, který byl způsoben trestnou činností. Je však důležité podotknout, že tento přístup nelze aplikovat na všechny trestné činy.

Problematikou alternativních trestů v trestním právu se zabývají i výzkumné instituce OSN a orgány Rady Evropy. Největším úspěchem jejich dosavadní činnosti je řada doporučení členským státům, které iniciovaly rozvoj alternativních trestů a opatření.

Téma diplomové práce bylo zvoleno z důvodu aktuálnosti uvedené problematiky. Nový trestní zákoník nabyl účinnosti poměrně nedávno. V teoretické rovině s sebou přinesl novinku v podobě nového druhu alternativního trestu - domácí vězení a velké změny také nastaly např. u obecně prospěšných prací nebo peněžitého trestu.

Diplomová práce „Alternativní tresty v kontextu resocializační praxe“ má souvislost s oborem Resocializační pedagogika, protože s výkonem řady alternativních trestů souvisí institut Probační a mediační služby České republiky, u kterého se zřetelně uplatňuje sociálně výchovná práce.

Pro uvedení do problematiky se úvod práce zabývá obecnou charakteristikou pojmu „trest“ a účelu trestu, včetně nejvýznamnějších teorií, které se vztahují ke smyslu a účelu trestání. Jsou zde také charakterizovány základní zásady, na kterých je založen nový trestní zákoník. Rovněž dotvářejí prostor, ve kterém se lze následně při ukládání trestu pohybovat. Zároveň je objasněn koncept restorativní justice jako myšlenkový základ alternativních trestů ve srovnání s retributivní justicí. Závěrem úvodních výkladů je popsán pojem resocializace a reintegrace.

Následující kapitola je věnována ústřednímu tématu práce, a tím jsou alternativní tresty. Kapitola je věnována jejich historickému vývoji, obecně vymezuje pojem alternativního trestu, charakterizuje jednotlivé druhy alternativních trestů, které jsou zakotveny v trestním zákoníku, shrnuje jejich pozitiva a negativa, komparuje vybrané alternativní tresty se státy Evropské unie a závěr kapitoly je věnován alternativním trestům ukládaným mladistvým.

S výkonem řady alternativních trestů souvisí Probační a mediační služba České republiky, které je věnována také jedna samostatná kapitola. Hraje důležitou roli při prosazování principů restorativní justice v českém trestním právu, neboť odpovídá za kvalitní výkon probačních a mediačních postupů s cílem integrovat pachatele, zapojit poškozeného a ochránit společnost.

Empirická část diplomové práce se věnuje efektivnosti alternativních trestů v okrese Bruntál. Je zaměřena na kvalitativní typ výzkumu realizovaný monografickou procedurou za použití technik rozhovoru, obsahové analýzy a pozorování. Získané výsledky výzkumu jsou prezentovány v návrhu opatření a závěru.

TEORETICKÁ ČÁST

1. Vymezení základních pojmů

První kapitola diplomové práce vymezuje základní a nejdůležitější pojmy související s alternativními tresty. Kapitola vymezuje definice, které jsou klíčové pro oblast trestního práva, kam patří i následně vymezené alternativní tresty.

1.1. Trest

Každá lidská společnost si vytváří systém způsobů reagování na situace, ve které nejsou dodržovány základní normy, hodnoty a je ohrožena její samotná existence nebo fungování. Děje se tomu tak i v případě pachatelů trestných činů, kteří svým chováním ohrožují systém hodnot společnosti, její fungování a normy společenského soužití (Černíková, 2008).

Právní státy mají trestní represi upravenou podrobně zákonem, jelikož představuje závažným způsobem zásah do našeho života. Termín represe pochází z latiny a definuje se jako potlačování, činnost zabraňující něčemu, nebo také jako odvěta (Novotný a kol., 2008).

Ve způsobu reakce státu na trestné činy zaujímá významné místo systém sankcí. Trestní právo definuje nejzávažnější sociálně deviantní chování, spojuje s nimi více či méně odpovídající sankce a stanovuje pravidla i podmínky jejich použití. Trestní právo obsahuje nejpodstatnější hodnoty společnosti chráněné státem. V případě, že jedinec tyto hodnoty poruší (např. zdraví či pravidla v oblasti ekonomického fungování společnosti), naplňuje skutkovou podstatu trestného činu. Trest je poté považován za reakci na jeho deviantní chování, která představuje právní následek trestného činu (Černíková, 2008).

Novotný a kol. (2008) definuje trest jako opatření státního donucení, které je v trestním řízení ukládané soudem za trestný čin jeho pachateli, jemuž se působí určitá újma za spáchaný trestný čin, a které vyslovuje společenské odsouzení trestného činu a jeho pachatele.

Účel trestu je koncipován jako komplex několika dílčích cílů. Trest ukládaný pachateli má chránit společnost před takovým jedincem, zabránit mu v páčání další trestné činnosti a vychovat jej k tomu, aby vedl řádný život, a tím působil výchovně i na ostatní jedince ve společnosti (Jelínek a Sovák, 1998). Podle jiných autorů (Kuchta a Válková, 2005) je účelem

trestu přispět ke kontrole zločinnosti, odvracet trestné činy směřující proti právům a svobodám občanů společnosti a chránit je před trestnými činy, zabránit pachatelům v další trestné činnosti, vychovávat je v řádné občany, směřovat je k prosociálnímu chování, napravit je a působit výchovně i na ostatní členy společnosti.

Trest vyjadřuje negativní etické i právní hodnocení pachatele a jeho činu. Může být uložen pouze na základě zákona, a to soudem, pokud uzná vinu obviněného. Trest v sobě zahrnuje mnoho aspektů a funkcí, mezi něž patří výchovné, převýchovné a morální působení nejen na odsouzeného, ale i na ostatní členy jedince ve společnosti, především na vědomí potencionálních pachatelů (Fryšták, 2008).

V historickém vývoji společnosti a její trestněprávní praxi se pojetí účelu trestu mění a nově koncipuje v závislosti na úrovni právního vědomí, preferovaných sociálních hodnotách, reflexi člověka a převládajících filozofických směrech, které krystalizují na pozadí určité politické a ekonomické situace. Historický vývoj podnítil vznik několika rozličných teoretických koncepcí účelu trestu (Černíková, 2008).

V rámci právního řádu existují dvě základní teorie, mezi něž patří absolutní teorie (odplatná teorie) a teorie relativní, která je prezentována teorií prevence. **Absolutní teorie** nepojí s ukládáním trestů žádné jiné účely mimo potrestání samotné. Trest vychází z principu „*punitur, quia peccatum est*“, což znamená, že se trestá, protože bylo spácháno zlo. Trest je tedy odplatou za trestný čin a měl by obsahovat tolik utrpení, bolesti a ztráty, kolik jí bylo způsobeno trestným činem. Trest obsahuje účel sám o sobě a cílem je potrestání zločinu spíše než pachatele, není odplatou ani nápravou, nýbrž vyhovění požadavkům absolutní spravedlnosti. Tuto teorii zastával např. Aristoteles či Kant. Podle Aristotela trest kompenzuje bezpráví a narušená spravedlnost může být opět nastolena pouze odplatou v podobě trestu (Jelínek, 2009).

Relativní teorie spojují s trestem užitečné cíle pro společnost a je postavená na principu „*pernitur, ne peccetur*“, což znamená, že se trestá, aby nebylo páčáno zlo. V této teorii lze spatřovat zrod preventivních aktivit spojených s ukládáním trestů. Trestá se proto, aby v budoucnu nebylo páčáno zlo, a aby společnost byla uchráněna před důsledky páchaného zla. Relativní teorie je ztělesňována např. tzv. sociologickou školou F. von Liszta a C. Lambrosa (Černíková, 2008).

Spojením myšlenky účelové a odplatné funkce trestu vznikají **smíšené (slučovací) teorie**. Historicky se objevují poněkud později a pokoušejí se ze dvou výše zmíněných teorií vybrat nejpozitivnější aspekty. Především potrestání se má prostřednictvím tzv. generální prevence, která se zaměřuje na možné pachatele trestných činů v kombinaci s tzv. prevencí

speciální, působící na určitého pachatele trestného činu. Na koncepci smíšené teorie vychází účel trestu v českém trestním právu. Uložený trest odnětí svobody v sobě pojí prvky generální a speciální prevence tak, aby bylo co nejlépe dosaženo účelu trestu (Kuchta a Válková, 2005).

V novém trestním zákoníku na rozdíl od staré úpravy není výslovně uveden účel trestu. Účel trestu v našem právním řádu byl vyjádřen v § 23 odst. 1 zákona č. 140/1961 Sb., trestního zákona, ve kterém bylo stanoveno, že „*účelem trestu je chránit společnost před pachateli trestných činů, zabránit odsouzenému v dalším páchání trestné činnosti a vychovat jej k tomu, aby vedl řádný život, a tím působit výchovně i na ostatní členy společnosti.*“ Od 1. ledna 2010 nabyla účinnosti nová právní úprava, zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník (dále jen „TZ“), kde účel trestu již není výslovně uveden. Je tedy nahrazen obecnými zásadami trestání, které nalezneme v jednotlivých ustanoveních o trestních sankcích. Trestání je založeno na zásadách, které představují podmínky a předpoklady pro uložení trestu (Fryšták, 2008).

Podle **zásady teritoriality** se v České republice posuzuje trestnost činu, který byl spáchán na jejím území (§ 4 TZ). Se zásadou teritoriality souvisí **zásada registrace**, která říká, že se trestnost činu posuzuje i v případě, že byl spáchán mimo území České republiky na palubě lodi nebo jiného plavidla, anebo letadla či jiného vzdušeného dopravního prostředku, které jsou registrovány v naší republice (§ 5 TZ).

Zásada personality znamená, že podle zákona České republiky se posuzuje i trestnost činu, který byl v cizině spáchán občanem České republiky nebo osobou bez státní příslušnosti, která má na jejím území povolen trvalý pobyt (§ 6 TZ).

Zásada zákonnosti je hlavní zásadou trestního práva hmotného a právního státu. Tresty lze ukládat jen a pouze na základě zákona, neboť jen zákon stanoví, které jednání je trestným činem a jaký druh trestu a v jaké výměře je možné jej uložit (§ 12 TZ).

Zásada humanismu je vyjádřena nejen v ústavním pořádku České republiky, ale také v mezinárodních dokumentech. Český právní řád zakotvuje v § 37 odst. 2 TZ zákaz ukládání krutých a nepřiměřených trestních sankcí. Výkonem trestních sankcí tedy nesmí být ponížena lidská důstojnost. V roce 1990 novelou trestního zákona byl zrušen trest smrti a nahrazen trestem odnětí svobody na doživotí s možností podmíněného propuštění. Tím byla zásada humanismu ještě více posílena. Taktéž tuto zásadu nalezneme v posilování významu alternativních trestů, tedy trestů nespojených s odnětím svobody (Jelínek, 2009).

Zásadu individualizace (§ 39 TZ) použitých sankcí uplatňuje soud při ukládání jednotlivých druhů trestů a jejich výměr. Soud je povinen zvážit konkrétní okolnosti případu, přitěžující a polehčující okolnosti, závažnost trestného činu, pravděpodobnost sociální

reintegrace pachatele a uložit takový trest, aby bylo co nejlépe dosaženo jeho účinku (Jelínek, 2009).

Podle **zásady neslučitelnosti některých druhů trestů u jednoho pachatele** soud nesmí uložit pachateli trestného činu věcnou povahou shodné sankce, například trest propadnutí věci nebo jiné majetkové hodnoty nelze zároveň uložit s trestem propadnutí majetku (Jelínek, 2009).

Zásada přiměřenosti (§ 96 TZ) neboli adekvátnosti trestu znamená, že uložený trest svou přísností musí odpovídat spáchanému trestnému činu, jenž je rozhodujícím kritériem. Tato zásada je uplatnitelná u trestů, u ochranných opatření je vymezena negativním výčtem podmínek, při jejichž naplnění není možné opatření ukládat (Jelínek, 2009).

V souvislosti s vývojem funkce trestu lze, dle klasického pojetí teorie trestu, definovat pět základních funkcí, resp. jejich teorie. **Odplatná (retributivní) teorie** chápe trest jako přirozený důsledek kriminálního jednání pachatele. Hlavním znakem trestu je určitá újma pachateli trestného činu. Společnost má povinnost prostřednictvím státu uložit tomuto pachateli trest, který uvede morální svět do rovnováhy. Odplata představuje sociální, kolektivní mstu zabezpečenou státem. Přístup vychází z předpokladu, že pachatel se ze svobodné vůle rozhodl spáchat trestný čin, a tím přistupuje na to, že bude potrestán. Pachatel musí trestem pocítit újmu, jejíž citelnost, vyjádřena druhem trestu a výši, má být úměrná závažnosti činu. Tato teorie vlivem etických důvodů ztratila na svém významu, nicméně je nutné zmínit, že koncepce odplaty velmi dobře odstrašuje potenciální pachatele a má jistý vliv na názory veřejnosti, čímž pomáhá formovat reakce společnosti na sankce ukládané státem (Kuchta a Válková, 2005).

Odstrašující teorie má za cíl odradit pachatele od dalšího kriminálního chování bez využití jiných výchovných prostředků. Trest podle této teorie by měl být dostatečně přísný pro výstrahu ostatních. Odstrašující účinek však může mít i nežádoucí důsledek a tím je stigmatizace kriminálního. Je také kritizováno přeceňování významu odstrašení, jelikož motivaci i rozhodnutí spáchat trestný čin je výsledkem působení mnoha faktorů jednání, jejichž závažnost a působnost lze jen těžko odhadnout. Je proto obtížné detailněji specifikovat odstrašující účinek u pachatelů trestných činů (Kuchta a Válková, 2005).

Cílem **rehabilitační (nápravné) teorie** je změnit chování pachatele prostřednictvím odborného zacházení. Pachatele vede k poznání kriminogenních faktorů, které vedly ke spáchání trestného činu. Od toho se odvíjí proces motivace pachatele ke korekci svého chování. Tato teorie vychází z názorů determinismu svobody vůle jednotlivce. Kriminální chování je považováno za důsledek určitých vlivů, např. existenční nouze, nedostatky

ve výchově, psychologické předpoklady apod. Předpokládá, že se pachatel v rizikových situacích rozhoduje právě pod vlivem těchto faktorů (Kuchta a Válková, 2005).

Eliminační (izolační) teorie spatřuje účel trestu v izolaci člověka od společnosti za spáchání protispolečenského činu. Odsouzený má izolaci vnímat jako nejcitelnější újmu. Je nucen trávit veškerý čas proti své vůli ve speciálních zařízeních (věznice). Primární funkcí je zde ochrana společnosti před kriminalitou (Kuchta a Válková, 2005).

Restituční (kompenzační) teorie klade důraz na odstranění následků trestného činu. Jejím cílem je obnova narušené rovnováhy v sociálních vztazích a uspokojení potřeb poškozeného (Kuchta a Válková, 2005).

1.2. Restorativní a retributivní justice

Na úvod kapitoly je potřeba vysvětlit rozdíl mezi restorativní a retributivní justicí. **Retributivní justice** se zabývá potrestáním pachatele tradičními způsoby, zejména trestem odnětí svobody a nepřipouští alternativní trestání. Retributivní justice se zabývá myšlenkou, že spáchaný trestný čin je prohřeškem proti státu. Trestný čin je tedy brán jako útok na stát, čímž ale dochází k potlačení přirozené podstaty zločinu, konfliktu mezi jednotlivci. Samotné oběti pojmá jako pouhé pasivní účastníky, kteří se v samostatném výkonu spravedlnosti zúčastňují jen nárokem na náhradu škody. V případě evropské kontinentální právní kultury je v pasivní roli v podstatě i obviněný. Samotné objasnění skutkového stavu je v kompetenci orgánů činných v přípravném řízení a soudu. Tato formálnost omezuje možnost obviněného vyjádřit své pocity, nejsou proto zohledněny sociální, morální a ekonomické aspekty zločinu. Charakteristická je i dlouhodobá či trvalá stigmatizace pachatele. V souvislosti s reakcí na problémy spojené s retributivní justicí vznikaly snahy vytvořit jejich řešení. Tyto snahy následně vedly k vytvoření nového konceptu restorativní (obnovující) justice (Sotolář, Šámal a Púry, 2000).

Pojem **restorativní justice** pochází z anglického slova „*restore*“, což znamená obnovit, navrátit do původního stavu. „*Vychází z myšlenky, že trestný čin je sociálním konfliktem mezi dvěma a více jednotlivci a mezi jejich normami a normami společnosti, v níž se nacházejí, a lze jej účinně řešit jen za aktivní účasti všech dotčených osob.*“ (Žatecká, 2007, s. 11).

Restorativní justice na rozdíl od retributivní justice představuje odlišný přístup k trestnímu jednání. Restorativní justice je proces, při kterém jsou zapojeny všechny osoby, kterých se daná činnost dotkla. Snaží se zejména viníka přimět k tomu, aby převzal

odpovědnost za svůj čin, pochopil následky svého jednání a dospěl k soucitu s obětí trestného činu (Sotolář, Šámal a Púry, 2000).

Pachatel by měl pochopit, jakou újmu oběti způsobil (psychickou, fyzickou, materiální apod.) a měl by se podílet na náhradě škody. Pokud pachatel odmítá odstranit následky svého trestného jednání, vyjednávací postup mezi pachatelem a obětí nevede k cíli, nebo v případě, že je spáchaný trestný čin natolik závažný, vstupuje do řízení soud. V takovém případě restorativní justice umožňuje angažovanost státních orgánů činných v trestním řízení (Žatecká, 2007).

Trestný čin je posuzován jako určitý sociální konflikt mezi pachatelem a obětí trestného činu. V rámci trestního procesu se proto počítá s aktivní rolí obviněného i obětí. Cílem je odstranění konfliktu mezi nimi (Zoubková, 2002). Jedná se o souhrn postupů metod a cílů, které definují způsob a pravidla řešení problematiky trestné činnosti. Vychází z předpokladu, že trestný čin porušuje veřejný zájem a je útokem na stát. Naplňování spravedlnosti se odvíjí od poškozených osob a jejich potřeb. Úsilí je zaměřeno zejména na obnovení sociálních vztahů, hodnot, urovnání konfliktu mezi pachatelem a obětí. Restorativní justice se v první řadě zajímá o to, komu a jak byla trestným činem způsobená škoda a jak tuto škodu napravit (Sotolář, Šámal a Púry, 2000).

Restorativní justice je založena na několika principech a hodnotách. Tím nejzákladnějším principem je navození rovnováhy mezi obětí, pachatelem a komunitou. Další principy lze shrnout do několika bodů:

- na zločin nemá být pohlíženo jako na porušení společenského pořádku ani na překročení abstraktních právních a morálních pravidel, ale má být chápán zejména jako škoda (újma), která byla způsobena oběti a jako hrozba pro bezpečnost společnosti,
- škoda způsobená oběti se musí chápat z širšího hlediska, jedná se o újmu fyzickou, psychickou, materiální, o ztrátu společenského postavení, narušení sociálních vazeb, osobního a rodinného života,
- reakce na zločin má vést ke snížení (odstranění) této škody a hrozby,
- hlavním účelem společenské reakce na spáchaný čin nemá být potrestání pachatele, ani jeho převýchova či odstrašení, ale vytvoření takových podmínek, které vedou k odstranění následků trestné činnosti,
- tendence ke zpřísnování trestní represe i ukládání přísnějších trestů je kontraproduktivní, zvláště u mladistvých pachatelů,

- pachatel se má aktivně zapojit na řešení náhrady působené škody a mají mu přitom být zachována všechna práva jako ostatním občanům,
- jestliže se pachatel nehodlá podílet na odstranění následků, je k tomu donucen soudem,
- státní orgány (orgány činné v trestním řízení) se mají v systému restorativní justice angažovat pouze v případě, pokud čistě vyjednávací postup mezi pachatelem a obětí nevede k cíli, anebo pokud spáchaný trestný čin je takového druhu (závažnosti), že je klasický trestní proces nezbytný,
- oběť trestného činu nemůže být nucena k vyjednávání s pachatelem o rozsahu a způsobu kompenzace za způsobenou škodu (Karabec, 2003).

V posledních několika desítek let se začal stále více prosazovat názor, že je potřeba v trestním soudnictví aplikovat ve větší míře sankce nespojené s odnětím svobody. Hledáním vhodných alternativ se zabývaly nejen vědecké společnosti a nevládní organizace, ale i příslušné vládní orgány a nadnárodní instituce v západoevropských zemích (Rozum a kol., 2005).

Statistiky Ministerstva spravedlnosti i policejní statistiky poukazují na to, že v České republice od roku 1990 až do roku 1999 narůstala celková kriminalita. Taková situace vyvolala potřebu změnit trestní politiku a zabývat se otázkou účinnosti trestů, hlavně trestu odnětí svobody. Proto jedním z hlavních úkolů celkové reformy trestního zákonodárství byla reforma systému trestních sankcí ve prospěch alternativních sankcí. Jelikož se zvyšoval počet pachatelů odsouzených k nepodmíněným trestům odnětí svobody, docházelo k přeplňování vězeňských zařízení. Docházelo tím k znesnadňování sociální rehabilitace vězňů a přinášelo to i další problémy, např. nedostatek pracovních příležitostí pro vězně, nedostatek kvalitního personálu ve věznicích a jiné (Rozum a kol., 2005).

Základním prvkem restorativní justice je mediace. Jedná se o osobní setkání oběti s obviněným za přítomnosti mediátora. Mediátor je odborníkem, který v tomto případě hraje roli prostředníka, jehož úkolem je zprostředkovat stranám dohodu o oboustranné spokojenosti. Vytváří se zde prostor pro diskuzi o spáchaném trestném činu a jeho následcích. Obě strany by měly dát druhé prostor pro své vysvětlení. Společným cílem je nalezení konsenzu v řešení, jak se vyrovnat s následky. Celý proces mediace je složitou záležitostí. V současné době jsou již zpracovány podrobnější postupy, jak začít diskuzi, jak oslovovat obě strany konfliktu a jak směřovat diskuzi k úspěšnému konci (Karabec, 2003).

Dalším netradičním postupem v restorativní justici je tzv. „rodinná skupinová konference.“ Jedná se o postup podobný mediaci, kterého se účastní rodina oběti i rodina obviněného, využívá se zejména u mladistvých delikventů. Opět se vytváří prostor pro diskuzi na téma spáchaného trestného činu, k němuž se strany vyjádří. Mnohdy se doporučuje, aby se této konferenci zúčastnily také osoby, které v daném případě hrají „vedlejší“ roli, např. učitelé, kamarádi, aby byl obraz o daném činu co nejvíce komplexní. Nejdůležitější je však pozitivní vliv rodiny na průběh procesu, v opačném případě by její přítomnost působila kontraproduktivně (Karabec, 2003).

Další možností je tzv. „společenské rozhodování,“ které je využíváno spíše v určitých specifických komunitách. Jedná se o postup, kdy se představitelé dané komunity podílejí na projednávání trestného činu, který způsobili právě příslušníci této komunity (Karabec, 2003).

„Pozitivní účinky jsou od restorativní justice očekávány zejména u mladistvých. Pachatel může v rámci probačního a mediačního procesu aktivně vnímat všechny okolnosti jednání, kterého se dopustil a nikoli pouze hrozící trest. Úspěšná mediace mu umožňuje nevracet se do minulosti a vyhnout se pobytu ve vězení, kde zpravidla začíná opravdová kriminální kariéra.“ (Zoubková, 2002, s. 54).

Restorativní justice se může letmým nahlédnutím jevit jako jednodušší cesta pro pachatele trestného činu, nicméně při hlubší exkurzi vychází na povrch skutečnost, že je vystaven stresujícím okolnostem v podobě osobního setkání s obětí trestného činu nebo jeho okolím, jejich mnohdy pejorativním vnímáním celého případu, přijetí osobní odpovědnosti a samotného odčinění způsobených následků (Štern, Ouředníčková a Doubravová, 2010).

V našem právním prostředí ovlivněném kontinentálním pojetím trestní justice, byla inkorporace prvků restorativní justice nelehkou cestou. V současné době má ovšem své čestné místo v trestní politice státu a je na ní např. založena filozofie zákona o soudnictví ve věcech mládeže. Do budoucna zcela jistě nemá za cíl nahradit klasickou retributivní justici, ale bude ji doprovázet a doplňovat na cestě zkvalitnění trestní politiky (Štern, Ouředníčková a Doubravová, 2010).

1.3. Resocializace a reintegrace

Resocializaci můžeme chápat ve dvou rovinách, přirozenou a specifickou. Přirozená resocializace každého z nás provází celý život. Jedná se o změnu hodnot, chování a postojů, které jsou spojené s novým sociálním postavením, např. rodičovství, získání nové práce a vstup do nového kolektivu. Specifická resocializace se užívá v různých vědách,

např. penitenciaristice, etopedii. Jedná se o převýchovný proces mravně narušeného člověka (Jůzl, 2012).

Sochůrek (2007) resocializaci definuje jako složitý proces změny a nápravy neuspokojivé socializace, která se v penitenciárních podmínkách nazývá také korektivní socializací nebo penitenciární resocializací. Využívá se proto, aby se odlišila od resocializace u jedinců, kteří sice mají problém s resocializací, ale ne v takovém rozsahu, aby jejich nedostatečná socializace vyústila v páchaní trestné činnosti.

Resocializace je tedy proces, jenž předpokládá, že u jedince již došlo k určité socializaci, tedy kontaktu se sociálními hodnotami a normami. Ne vždy však byly tyto hodnoty a normy jedince ve shodě s těmi, které zastává majoritní společnost. Je to dáno tím, že jedinec si je často osvojoval v rámci sociálních interakcí se skupinou, k níž náležel a jejíž systém hodnot a norem byl odlišný od hodnot, jež akceptovala a přijímala většinová společnost (Jedlička, 2004).

Podle Černíkové a Sedláčka (2002) je resocializace široce pojatý, strukturovaný a velmi cílevědomě realizovaný proces celkové obnovy (rekonstrukce) kriminální infekcí narušené, dysfunkční socializace. Jelikož proces socializace začíná již od raného dětství, předpokládá se, že i prvotní narušení správného procesu začleňování vzniká velmi brzy. U někoho již v dětství, u jiného až v období adolescence. Při práci s klientem tedy musíme brát v potaz i jeho rodinnou anamnézu.

Resocializace, nabídnutá pachateli trestného činu, má prezentovat právo na poskytnutí pomoci k sociální reintegraci. Jedná se o profesionální sociální, terapeutickou a výchovnou pomoc, nabídku různých programů k získání potřebné kvalifikace nebo rekvalifikačních kurzů, kulturních, léčebných a zájmových programů. Nabídnutá resocializace je pro ty jedince, kteří jsou schopni a ochotni znovuzачlenění do společnosti. Na druhé straně však zůstává určitá část pachatelů, která sociální reintegraci odmítá, stejně tak jako odmítá základní hodnotový systém majoritní společnosti. Vůči těmto pachatelům v praxi ideu resocializace nelze uplatňovat, protože se reintegrovat buď nehodlají, anebo toho nejsou schopni (Sotolář, Šámal a Púry, 2000).

Rozum a kol. (2005) je toho názoru, že proces resocializace bezpochyby není jednoduchý a často se při něm vyskytne mnoho překážek. Takovými překážkami může být nezaměstnanost odsouzených, návrat do závadného prostředí a s tím spojené opětovné páchaní trestné činnosti, ztráta bydlení, nedostatek motivace k resocializaci, neochota změnit životní styl, ztráta rodinného a sociálního zázemí, nedostatek spolupracujících institucí, finanční problémy a mnoho dalších.

Reintegraci lze definovat jako proces završující výchovné funkce trestu ve smyslu účelného, efektivního a trvalého znovu spojení všech dosud kriminalitou dezorganizovaných a silně narušených vztahů, vazeb a také procesů osobnostních, povahových, psychických, mravních a sociálních (Černíková a Sedláček, 2002).

Někteří autoři nerozlišují rozdíl mezi pojmy resocializace a reintegrace, nicméně rozdíl spočívá v tom, že resocializace nás provází celý život (např. vstup do nové práce, narození dítěte), zatímco reintegrace přichází až ve chvíli, kdy jsme v procesu socializace v určitém ohledu selhali. Reintegrace je tedy znovuzačlenění do společnosti poté, co jsme z ní byli vyloučeni. Sociálním vyloučením se rozumí bezdomovectví, rasová diskriminace a jiné. V našem případě se jedná o nedobrovolný vstup do výkonu trestu odnětí svobody. O reintegraci se proto mluví jako o procesu, ve kterém jedinec opouští zdi vězeňského zařízení a vrací se do prostředí, ze kterého odešel (Černíková a Sedláček, 2002).

2. Alternativní tresty

V zahraničních právních řádech či mezinárodních dokumentech neexistuje jednotné vymezení pojmu alternativního trestu. Mezinárodní dokumenty OSN a Rady Evropy však definují alternativní trest jako trest nespojený s odnětím svobody, který je soudce oprávněn uložit v případech, ve kterých by jinak byl pachatel trestného činu odsouzen k trestu odnětí svobody (Kuchta a Válková, 2005).

Na počátku reformních snah byly alternativní tresty chápány jako tresty, které nahrazují trest odnětí svobody. Pojem alternativní trest je v současné době stále více nahrazován pojmem trest vykonávaný ve společnosti. Takové označení poukazuje na to, že nastal výrazný posun v chápání významu alternativních trestů v systému trestní spravedlnosti. Cílem alternativních trestů je dosažení pachatelova náhledu na spáchaný trestný čin a na následující trest jako na přiměřenou a spravedlivou reakci společnosti. Ve Spojených státech amerických a v západní Evropě se alternativní tresty začaly uplatňovat po druhé světové válce. Docházelo totiž k přeplňování většiny věznic z důvodu rostoucí kriminality. 60. a 70. léta 20. století jsou obdobím reforem vězení. Od této doby se začaly zavádět nové sociální, výchovné a psychoterapeutické metody práce s pachateli, jelikož bylo prokázáno, že ukládání trestu odnětí svobody je zapotřebí aplikovat zejména u závažných a společensky nebezpečných případů. Alternativní tresty nyní ve vyspělých zemích představují hlavní metodu práce s odsouzenými. Uplatňují se u méně závažné trestné činnosti, zejména pak

majetkové. Odborné kriminologické a psychologické studie poukazují na to, že pomocí alternativních trestů může společnost mnohem lépe řešit problémy rostoucí kriminality mladistvých a mladých dospělých než formou represivních sankcí – vězením (Veteška, 2015).

Vymezení alternativní sankce je vyjádřeno následovně:

- alternativa je volba trestu nespojeného s odnětím svobody a je ukládán pachateli, který by jinak byl odsouzen k trestu odnětí svobody,
- alternativa trestu odnětí svobody nesmí zahrnovat ztrátu svobody, jinak by se mohlo jednat pouze o vylepšení trestu odnětí svobody, zkrátka o jeho lepší a humánnější výkon,
- při ukládání alternativního trestu musí být pachatel schopen vyhovět určitým podmínkám, což se týká zejména u peněžitého trestu,
- délka trvání alternativního trestu musí být úměrná trestnému činu i délce trestu odnětí svobody, který by jinak byl za trestný čin uložen (Černíková, 2008).

V odborné literatuře se mnohdy setkáváme s širším a užším pojetím vymezení alternativních trestů. Širší pojetí zahrnuje sankce neomezující svobodu, ale též sankce a opatření, které neeliminují zcela ztrátu svobody a alternativy trestního řízení spočívající především v odkladech. Pod užší pojetí spadá jakýkoliv trest nespojený s odnětím svobody, který se využívá tehdy, má-li být uložen trest odnětí svobody, ale s přihlédnutím k osobě pachatele a okolnostem případu může být účelu trestu dosaženo i jinak (Kuchta a Válková, 2005).

Každý stát má jiné možnosti praktického uplatnění jednotlivých forem alternativního řešení trestních věcí, které jsou limitovány právním rámcem daného státu. Aktivitu směřující k alternativnímu řešení trestních věcí se v České republice uplatňují ve dvou rovinách:

- v rámci platného systému trestního práva,
- mimo systém trestního práva, kdy samotné prostředí neupravuje trestní právo, nicméně lze docílit řešení, které může mít efekt v trestněprávní oblasti (Černíková, 2008).

2.1. Historický vývoj alternativních trestů

Trestní právo ve své historii prošlo určitými etapami v pojetí a ukládání trestu odnětí svobody. V první etapě se ukládal trest odnětí svobody, který se jevil jako humánnější trest ve srovnání s trestem smrti a s tresty, které porušují tělesnou integritu. V druhé etapě se stalo ukládání trestu odnětí svobody zcela obvyklou záležitostí, jehož hlavní funkcí byla náprava

pachatele. Na základě pozitivní reflexe zkušeností s dosahováním nápravy u pachatelů trestných činů a negativních následků spojených s ukládáním trestu odnětí svobody, začíná třetí etapa. Ta je charakterizována hledáním alternativ trestu odnětí svobody. Zde je však nutné podotknout, že se nevyklučuje nadále trvajícím úsilím kvalitativního propracování koncepce výkonu trestu odnětí svobody, profesionální přípravy vězeňského personálu či metod výchovného zacházení s vězňami. Současným trendem v přístupu k trestání je ve znamení 3D, tedy dekriminalizace méně závažných trestných činů, depenalizace, tj. hledání efektivních sankcí bez zásahu do svobodného života trestaného (např. peněžité trest) a obecně diverze, čili alternativní způsoby v trestním řízení, které umožňují pachateli a oběti mimosoudně projednat jejich případ (Černíková, 2008).

2.2. Druhy alternativních trestů v České republice

Níže je uveden výčet jednotlivých druhů alternativních trestů, které jsou realizovány ve státech Evropské unie a v České republice. V českém právu je alternativní trest definován v TZ.

- **Domácí vězení**

Trest domácího vězení je novým alternativním trestem, který byl s účinností od 1. ledna 2010 zaveden do praxe české justice. Je považován za druhý nejpřísnější trest po trestu odnětí svobody. Jestliže soud uloží tento druh trestu, pachatel je povinen se k jeho dodržování písemně zavázat. Domácí vězení lze uložit v maximální výměře dvou let. Ve výjimečných případech až na pět let. Lze ho uložit mladistvým i dospělým pachatelům pouze za přečiny. To znamená pouze za trestný čin, jehož horní sazba nepřevyšuje pět let. Jedná se například o krádeže, úvěrové podvody, zanedbání povinné výživy (Veteška, 2015).

Domácí vězení se ukládá až na dva roky, jestliže soud stanoví, že vzhledem k povaze, závažnosti, osobě a poměrům pachatele lze mít důvodně za to, že postačí uložení tohoto trestu. Lze jej uložit i vedle jiného trestu. Pachatel se písemně zavazuje, že se bude zdržovat v určeném obydlí ve dnech pracovního klidu i pracovního volna po celý den a v ostatních dnech v době od 20.00 do 5.00 hodin, nebrání-li mu v tom vážné důvody. Těmito důvody může být například výkon zaměstnání, poskytnutí zdravotní péče ve zdravotnickém zařízení v důsledku jeho onemocnění (Novotný a Souček, 2010).

V případě, že odsouzený poruší smluvené podmínky výkonu trestu, může soud přeměnit trest domácího vězení či jeho zbytek na trest odnětí svobody. Každý nevykonaný

den trestu domácího vězení se proměňuje na jeden den trestu odnětí svobody. V některých zemích jsou ke kontrole odsouzených používány elektronické monitorovací náramky, které se připevňují na tělo (kotník, zápěstí) odsouzeného. V monitorovacím centru je pak možné sledovat pohyb odsouzeného po celý den. V našem státě elektronické sledování odsouzených má být zavedeno v nejbližší době (Veteška, 2015).

- **Obecně prospěšné práce**

Dle Černíkové (2008) se jedná o určitý druh legální nucené práce, kterou odsouzený vykonává k obecnému prospěchu širšího okruhu lidí.

Soud ukládá trest obecně prospěšných prací (dále jen „trest OPP“), odsuzuje-li pachatele za přečin. Ukládá jej také samostatně, jestliže vzhledem k závažnosti a povaze spáchaného trestného přečinu, osobě a poměrům pachatele uložení jiného trestu není třeba. Trest OPP se dle § 62 odst. 2 TZ neukládá v případě, jde-li o pachatele, kterému byl trest OPP v době tří let předcházejících přeměněn na trest odnětí svobody. Dle § 64 TZ soud při ukládání OPP přihlédne ke stanovisku pachatele, k jeho zdravotnímu stavu a k možnostem uložení tohoto trestu. Je-li pachatel zdravotně nezpůsobilý k běžnému výkonu práce, soud trest OPP neuloží.

Trest OPP umožňuje pachateli přečinu odčinit své trestné jednání prací k obecně prospěšným účelům. Činnosti, které pachatel může vykonávat, nalezneme v § 62 odst. 3 TZ. Rozsah práce spočívá v údržbě veřejného prostranství, údržbě a úklidu veřejných komunikací nebo budov, či jiných činnostech nejen ve prospěch obcí, ale také ve prospěch státních nebo jiných obecně prospěšných institucí, jež se zabývají vzděláním a vědou, kulturou, ochranou zdraví, školstvím, ochranou životního prostředí, podporou a ochranou mládeže, humanitární, sociální, charitativní, sportovní či jinou činností. Práce však nesmí sloužit k výtěžným účelům odsouzeného (§ 62 odst. 3 TZ).

Trest OPP soud ukládá ve výši od 50 do 300 hodin dospělým pachatelům a může současně na dobu trestu uložit i přiměřená omezení a povinnosti. Uložení tohoto alternativního trestu v České republice není podmíněno souhlasem pachatele. Zjišťuje se však postoj pachatele k takovému druhu trestu, aby se zjistil předpoklad plnění účelu trestu. Je nutné zkvalitnit výběr vhodných pachatelů, jelikož se v praxi ukládaly tresty i recidivistům, kteří k nim zaujímalí laxní postoj (Kuchta, 2007).

Odsouzený je povinen vykonat trest zcela bezplatně a osobně ve svém volném čase, nejpozději však do jednoho roku ode dne, kdy soud nařídil výkon trestu OPP. Odsouzený práci vykonává v obvodu okresního soudu, ve kterém bydlí (Černíková, 2008).

V případě, že pachatel nevykonával trest OPP ve stanovené době, vyhýbá se nástupu výkonu trestu, během výkonu trestu OPP nevede řádný život nebo bez závažného důvodu poruší sjednané podmínky výkonu trestu OPP či jinak maří výkon tohoto trestu, může soud dle § 65 odst. 2 TZ přeměnit trest OPP nebo jeho zbytek na trest odnětí svobody, přičemž každá nevykonaná započatá hodina se počítá jako jeden den odnětí svobody. Dále jej soud může přeměnit na trest domácího vězení za podmínek stanovených v § 60 odst. 1 TZ, přičemž každá nevykonaná započatá hodina se počítá jako jeden den domácího vězení.

Pachatel je při výkonu OPP podroben dohledu pracovníka probační a mediační služby. Ten má za úkol kontrolovat vykonávání OPP a taktéž způsob života, případně vyhovění uloženým omezením a povinnostem. Pracovník nejen, že sleduje průběh výkonu a informuje o něm soud, ale je také garantem zajištění výkonu trestu OPP (Černíková, 2008).

Dle § 65 odst. 4 TZ se na pachatele pohlíží jako by nebyl odsouzen, ihned po vykonání trestu anebo bylo-li od výkonu trestu či jeho zbytku pravomocně upuštěno.

- **Propadnutí majetku**

Tento alternativní trest upravuje § 66 TZ. Soud jej ukládá u výjimečných trestů anebo za zvlášť závažné zločiny, jímž pachatel pro jiného či pro sebe získal nebo se snažil získat majetkový prospěch. Samostatně může být uložen v případě, jestliže vzhledem k závažnosti a povaze spáchaného trestného činu a k osobě či poměrům pachatele uložení jiného trestu není třeba.

Trest propadnutí majetku postihuje buď celý majetek odsouzeného, nebo jen tu část, kterou soud určí. Nevztahuje se však na věci a prostředky, které jsou nezbytně nutné k uspokojování životních potřeb odsouzeného a osob, o jejichž výchovu nebo výživu je odsouzený podle zákona povinen pečovat. Majetkem se rozumí všechny majetkové hodnoty odsouzeného, kterými jsou pohledávky, věci či jiná práva a penězi ocenitelné hodnoty. Tento trest se nevztahuje na věci, které odsouzený nabyl po nabytí právní moci příslušného rozsudku (Jelínek, 2009). Propadlý majetek připadne státu. Trest propadnutí majetku se zahazuje podle § 105 TZ, jestliže odsouzený žije řádným životem nejméně po dobu jednoho roku, nenastává tedy fikce neodsouzení.

- **Peněžitý trest**

Peněžitý trest je jedním z nejčastěji ukládaných druhů trestů. Je charakteristický svou majetkovou povahou, která z něj dělá vhodný prostředek k dosažení účelu trestu, zvláště

v případech trestných činů majetkových. V mnoha případech je významnou alternativou ke krátkodobým trestům odnětí svobody (Černíková, 2008).

§ 67 TZ stanovuje, v jakých případech lze peněžitý trest uložit. Soud jej může uložit v případě, že pachatel úmyslným trestným činem získal nebo se snažil získat majetkový prospěch. Dále pouze v případě, jestliže TZ uložení tohoto trestu dovoluje nebo je ukládán za přečiny a vzhledem k závažnosti a povaze spáchaného přečinu, osobě a poměrům pachatele nepodmíněný trest odnětí svobody současně neukládá. Může být uložen samostatně, tak i vedle jiného trestu. Samostatně může být uložen, pokud vzhledem k závažnosti a povaze spáchaného trestného činu, osobě a poměrům pachatele uložení jiného trestu není třeba.

Ukládá se v denních sazbách. Podstata spočívá ve vyjádření závažnosti a povahy trestného činu počtem denních sazeb. Soud může pachateli uložit nejméně 20 a nejvíce 730 celých denních sazeb, přičemž denní sazba se pohybuje od 100 Kč do 50 000 Kč. Maximální výměra je tedy stanovena na 36 500 000 korun (Sotolář, Šámal a Púry, 2000). Dle § 68 TZ soud při určení počtu denních sazeb přihlíží k závažnosti a povaze spáchaného trestného činu. Výši denní sazby soud stanoví s ohledem k osobním a majetkovým poměrům pachatele. Zpravidla se přitom vychází z čistého příjmu, který pachatel má k dispozici nebo by mohl mít průměrně za jeden den. Je-li zřejmé, že nelze od pachatele očekávat zaplacení peněžitého trestu ihned podle jeho osobních a majetkových poměrů, může soud stanovit zaplacení trestu v přiměřených měsíčních splátkách. Zaplacená částka trestu případně státu. Uložení peněžitého trestu je vyloučeno, jestliže je zřejmé, že by byl nedobytný.

- **Propadnutí věci**

Název trestu nám již napovídá, že propadnutí věci patří také mezi tresty majetkové. Upravuje jej § 70 až 72 TZ. Bývá zpravidla ukládán vedle jiných trestů (Sotolář, Šámal a Púry, 2000). V § 72 TZ se však dočteme, že lze tento trest udělit i samostatně, jestliže to zákon v určitém případě dovoluje a vzhledem k povaze a závažnosti spáchaného trestného činu, osobě a poměrům pachatele uložení jiného trestu není třeba.

Soud ukládá trest propadnutí věci, kterou pachatel užil ke spáchání trestného činu nebo také, která byla ke spáchání trestného činu určena anebo ji pachatel byť jen zčásti získal jako odměnu za trestný čin. Musí se však jednat o věc náležící pachateli. Propadlá věc je majetkem státu. TZ dále stanovuje, že před právní mocí rozhodnutí platí zákaz zcizení propadlé věci. Spadá sem i zákaz jiných dispozic směřujících ke zmaření trestu propadnutí věci. Jestliže je věc před rozhodnutím soudu zničena, poškozena či jinak znehodnocena, soud může pachateli uložit propadnutí náhradní hodnoty až do výše, která je úměrná hodnotě

takové věci. Soud výši hodnoty stanoví na základě odborného vyjádření nebo znaleckého posudku (§ 70 a 71 TZ).

- **Zákaz činnosti**

Trest zákazu činnosti zabraňuje odsouzenému v opakování trestné činnosti tím, že je mu po dobu výkonu tohoto trestu zakázán výkon určitého povolání, zaměstnání nebo takové činnosti, ke které je třeba zvláštního povolení, a kterou využil ke spáchání trestného činu. Jedná se například o zákaz podnikání nebo pracování v určitém oboru (Veteška, 2015).

Soud jej ukládá na jeden až deset let v případě, že TZ uložení tohoto trestu za spáchaný trestný čin dovoluje a jestliže uložení jiného trestu není třeba. Je-li trest zákazu činnosti vykonán, pohlíží se na pachatele, jako by nebyl odsouzen (§ 73-74 TZ).

- **Zákaz pobytu**

Trest zákazu pobytu je ukládán odsouzenému, který se nesmí po dobu tohoto trestu zdržovat na určitém místě (městě) nebo v určitém obvodu (části města). Soud jej ukládá z toho důvodu, aby odstranil pachatele z prostředí, v němž spáchal trestný čin nebo s nímž souvisela jeho trestná činnost a tím zamezil páchaní další trestné činnosti (Sotolář, Šámal a Púry, 2000). Trest zákazu pobytu nelze aplikovat pouze na určitý byt nebo dům ani na místo trvalého bydliště pachatele. V případě, že odsouzený potřebuje z nějakého závažného důvodu navštívit zakázané místo, musí o tom dát na vědomí policejnímu orgánu v místě bydliště. Policejní orgán může, ale nemusí povolení udělit (Veteška, 2015).

Soud může uložit tento trest na jeden rok až deset let za úmyslný trestný čin, vyžaduje-li to se zřetelem na dosavadní způsob života pachatele a místo spáchání činu ochrana veřejného pořádku, zdraví, rodiny, majetku nebo mravnosti (§ 75 odst. 1 TZ). Taktéž je možné pachateli na dobu výkonu trestu uložit přiměřená omezení a povinnosti, popřípadě výchovná opatření u mladistvých, směřující k tomu, aby vedl řádný život (§ 75 odst. 3 TZ).

Trest zákazu pobytu, dle § 75 odst. 2 TZ., je možné uložit samostatně za trestný čin, za který TZ stanoví trest odnětí svobody, jehož horní hranice trestní sazby nepřevyšuje tři léta, jestliže vzhledem k povaze a závažnosti spáchaného trestného činu, osobě a poměrům pachatele uložení jiného trestu není třeba.

Podle § 350a trestního řádu se trest zákazu pobytu nevykonává po dobu, po kterou odsouzený vykonává činnou vojenskou službu. Pokud odsouzený řádně odslouží a po tuto dobu nespáchá žádný trestný čin, soud od výkonu trestu či zbytku doby upustí. V ostatních případech se tento trest zahlazuje podle § 105 TZ.

- **Zákaz vstupu na sportovní, kulturní a jiné společenské akce**

Trest zákazu vstupu na sportovní, kulturní a jiné společenské akce je novým alternativním trestem v našem prostředí, který s účinností od 1. ledna 2010 zavedl nový TZ. Je určen především problémovým fotbalovým fanouškům, ale taktéž ostatním pachatelům, kteří se úmyslně dopustili trestného činu v souvislosti s konáním specifických sportovních, kulturních a jiných akcí (Veteška, 2015).

Inspirací pro zavedení tohoto trestu se staly situace ve Velké Británii, kde především v 70. a 80. letech 20. století docházelo k nemalým projevům násilí a agrese na fotbalových stadionech. Smutné události, během kterých zahynulo několik desítek lidí, vedly k přijetí právní úpravy, která umožnila soudům zakazovat vstup na fotbalová utkání (Štern, Ouředníčková a Doubravová, 2010).

Tento trest upravuje ustanovení § 76 a 77 TZ. Dopustí-li se pachatel úmyslného trestného činu v souvislosti s návštěvou určité sportovní, kulturní a jiné společenské akce, může mu soud uložit daný trest až na deset let. Odsouzený je při výkonu tohoto trestu povinen spolupracovat s probačním úředníkem a to takovým způsobem, který mu stanoví. Musí postupovat dle stanoveného probačního programu, vykonávat určené programy sociálního výcviku a převýchovy, programy psychologického poradenství. Považuje-li to probační úředník za nezbytné, musí se odsouzený hlásit v období bezprostředně souvisejícím s konáním zakázané akce ke stanovenému útvaru Policie České republiky.

Podle § 90 TZ může soud po výkonu poloviny trestu upustit od výkonu zbytku trestu v případě, pokud odsouzený způsobem svého života prokázal, že dalšího výkonu trestu není třeba anebo jestliže soud přijme záruku za dovršení nápravy odsouzeného. Soud však stanoví zkušební dobu až na pět let, přičemž tato doba počíná běžet právní mocí rozhodnutí o tomto upuštění. Zahlazení odsouzení opět probíhá dle ustanovení § 105 TZ po jednom roce řádného života odsouzeného.

- **Ztráta čestných titulů nebo vyznamenání**

Trest ztráty čestných titulů nebo vyznamenání má nejen represivní funkci, ale také funkci preventivní, vylučující pachatele z výkonu určitých funkcí a práv, jimž se stal spácháním trestného činu nehodným (Novotný a Souček, 2010).

Tento alternativní trest nelze uložit jako trest samostatný. Soud jej ukládá pachateli, kterého odsuzuje za úmyslný trestný čin spáchaný ze zvlášť zavrženíhodné pohnutky k nepodmíněnému trestu odnětí svobody nejméně na dva roky (Veteška, 2015).

Dle § 78 odst. 2 TZ je podstatou tohoto trestu ztráta vyznamenání, čestných uznání a jiných čestných titulů udělených dle vnitrostátních právních předpisů. Trest ztráty čestných titulů a vyznamenání se však nevztahuje na cizozemské čestné tituly a vyznamenání, ani na akademické tituly absolventů vysokých škol či na vědecké hodnosti (Novotný a Souček, 2010).

- **Ztráta vojenské hodnosti**

Trest ztráty vojenské hodnosti má taktéž represivní i preventivní funkci, stejně jako trest ztráty čestných titulů nebo vyznamenání. Tento trest nelze uložit jako trest samostatný. Soud jej ukládá, odsuzuje-li pachatele za úmyslný trestný čin spáchaný za zvlášť zavrženíhodné pohnutky k nepodmíněnému trestu odnětí svobody nejméně na dvě léta nebo také vedle jiného trestu, jestliže to vzhledem k povaze spáchaného trestného činu vyžaduje kázeň a pořádek v ozbrojených silách (Novotný a Souček, 2010).

Tento alternativní trest spočívá v tom, že se odsouzenému snižuje hodnost v ozbrojených silách na hodnost vojína. Nevztahuje se však na příslušníky bezpečnostních sborů. TZ je totiž nepovažuje za vojáky, pokud se jedná o jejich trestní odpovědnost, s výjimkou trestných činů uvedených v §114 odst. 4 písm. c) TZ (Veteška, 2015).

- **Vyhoštění**

Další alternativní trest, který se však vztahuje pouze na cizince. Vztahuje se na celé území naší republiky a jeho účelem je zabránit cizincům v dalším páchaní trestné činnosti na území České republiky. Vyhoštění znamená odnětí práva cizince k dalšímu pobytu na území našeho státu a jeho fyzické přemístění do jiného státu (Jelínek, 2009).

§ 80 TZ stanovuje výměru trestu od jednoho roku do deseti let nebo na dobu neurčitou. Soud vždy přihlíží na povahu a závažnost spáchaného trestného činu, možnosti nápravy a poměry pachatele a také na stupeň ohrožení bezpečnosti nejen lidí, ale i majetku nebo jiného obecného zájmu. V případě nedodržování trestu spáchá odsouzený trestný čin maření výkonu úředního rozhodnutí a vykázání. Vystavuje se proto riziku uložení trestu odnětí svobody až na tři léta. Soud trest vyhoštění neuloží za podmínek stanovených v § 80 odst. 3 TZ.

- **Podmíněný odklad výkonu trestu odnětí svobody**

Alternativa krátkodobých nepodmíněných trestů odnětí svobody, která je využívána zejména u pachatelů méně závažných trestných činů. Podstatou je, že obviněnému je uložen

trest, nicméně jeho výkon se podmíněně odkládá na zkušební dobu. Obviněný však musí vést řádný život po dobu trvání zkušební doby a vyhovět všem uloženým povinnostem. Hojně se ukládá zejména pachatelům, u nichž je spáchání trestného činu ojedinělým vybočením z jinak řádného způsobu života. Motivujícím prvkem je pro odsouzeného skutečnost, že pokud se během zkušební doby osvědčí, bude na něj pohlíženo, jako by nebyl nikdy odsouzen (Sotolář, Šámal a Púry, 2000).

Současná právní úprava podmíněného odsouzení je zahrnuta v § 81 až 83 TZ. Výkon trestu odnětí svobody může soud odložit v případě, že uložený trest odnětí svobody nepřevyšuje tři léta, jestliže vzhledem k osobě i poměrům pachatele, zvláště s přihlédnutím k jeho dosavadnímu životu a prostředí, ve kterém pracuje a žije a také k okolnostem případu má důvodně za to, že k působení na pachatele, aby vedl řádný život, není třeba jeho výkonu (§ 81 odst. 1 TZ).

Přistoupí-li soud k podmíněnému odsouzení, musí zároveň stanovit zkušební dobu. Ta se stanovuje na jeden rok až pět let, přičemž zkušební doba počíná právní mocí rozsudku (§ 82 odst. 1 TZ). V ustanovení § 82 odst. 2 TZ nalezneme, že soud může uložit k podmíněnému odsouzení i přiměřená omezení a povinnosti, směřující k tomu, aby pachatel vedl řádný život.

- **Podmíněný odklad výkonu trestu odnětí svobody s dohledem**

Podmíněný odklad výkonu trestu odnětí svobody s dohledem je oproti prostému podmíněnému odkladu trestu odnětí svobody přísnějším institutem, protože pachatel je navíc povinen dodržovat povinnosti a omezení vyplývající z dohledu. Spočívá v tom, že výkon trestu odnětí svobody je podmíněně odložen na zkušební dobu, přičemž je pachatel navíc podroben dohledu ze strany probačního úředníka. Dohled je vykonáván po celou dobu trvání určené zkušební doby. Tuto dobu nemůže přesahovat ani ji předcházet. To však nevylučuje dobrovolnou spolupráci pachatele s probačním úředníkem, především v době před právní mocí odsuzujícího rozhodnutí. Probační úředník spolu s pachatelem vypracuje probační program, v němž je specifikován obsah dohledu (Černíková, 2008).

Při podmíněném odkladu výkonu trestu odnětí svobody s dohledem lze odložit trest odnětí svobody nepřevyšující tři léta. § 85 odst. 1 TZ stanovuje zkušební dobu na jeden rok až pět let, přičemž zkušební doba počíná právní mocí rozsudku. U podmíněného odsouzení s dohledem může soud také uložit přiměřená omezení a povinnosti, směřující k tomu, aby pachatel vedl řádný život (§ 85 odst. 2 TZ).

„Při rozhodování o podmíněném odsouzení bez dohledu nebo s dohledem je rozhodujícím hlediskem osobnost pachatele a jeho dosažená sociální vyzrállost a s tím spojená možnost selhání a potřeba péče, působení a kontroly. Uplatnění probačního dohledu umožňuje lepší diferenciaci při zacházení s pachateli a působení v určité časové délce zákonem stanovené.“ (Černíková, 2008, s. 199).

Stejnými podmínkami jako u podmíněného odkladu výkonu trestu odnětí svobody se také řídí i fikce, že se podmíněně odsouzený osvědčil. Pokud má soud za to, že se podmíněně odsouzený osvědčil, hledí se na něj, jako by nebyl odsouzen (§ 86 odst. 3 TZ).

2.3. Pozitiva a negativa alternativních trestů

Při uplatňování alternativních trestů se projevuje zmírnění trestní represe. To znamená, že určité druhy deliktů jsou postihovány alternativními, nikoliv standartními tresty jako je trest odnětí svobody (Sotolář, Šámal a Púry, 2000).

Alternativní tresty mají mnoho nesporných výhod. Podporují sociální sounáležitost i odpovědnost v rámci rozvíjení osobních vztahů. Odsouzený zůstává v kontaktu se svým sociálním prostředím, ve kterém žije a neztrácí zaměstnání. Zohledňují jeho osobnost a individuální zvláštnosti, taktéž životní podmínky, potřeby v určité etapě jeho života. Záměrem alternativních trestů je oddálení zkušeností pachatele s prostředím věznic a tím předcházejí nežádoucím vlivům výkonu trestu odnětí svobody (Černíková, 2008). Další výhodou lze spatřovat z hlediska ekonomického. Ukládání a výkon alternativních trestů je pro stát finančně méně nákladné než tradiční výkon trestu odnětí svobody. Působení těchto trestů na odsouzeného na svobodě je mnohem levnější než pobyt ve věznicích, rodiny uvězněných se často totiž stávají finanční přítěží státu. Dále omezují stigmatizaci nejen odsouzených, ale i obětí, což je velmi důležitým faktorem ve věcech mladistvých, z důvodu omezení narušení jejich rozumového i psychického vývoje. K zahazení těchto trestů dochází v případě, že je odsouzený vykoná. To znamená, že takový jedinec má následně čistý výpis z rejstříku trestů a je na něj pohlíženo, jako by nikdy nebyl trestán (Veteška, 2015).

Alternativní tresty mají však i jistá negativa. Zcela běžnou záležitostí je, že soud uloží nevhodný alternativní trest pachateli, pro kterého se pak tento trest míjí účinkem. Odsouzený totiž musí plnit stanovené povinnosti nebo dodržovat určená omezení. Pokud je neplní či nedodržuje, následuje uložení trestu náhradního, trestu odnětí svobody. Z toho vyplývá, že ukládání nevhodných alternativních trestů směřuje ke zvýšenému počtu ukládání trestu odnětí svobody. Nevýhodou alternativních trestů je také to, že ne každý trest lze uložit každému

pachateli. Například trest OPP nelze uložit obviněnému, pokud je zřejmé, že mu jeho zdravotní stav neumožní vykonání takového trestu, není zdravotně způsobilý nebo při ukládání trestu domácího vězení je nutný souhlas obviněného, bez kterého soud tento trest uložit nemůže. Taktéž se stále setkáváme s problémem, kdy společnost není plně důvěřivá v účinnost alternativních trestů (Sotolář, Šamal a Púry, 2000).

2.4. Alternativní tresty v zahraničí

V zahraničních státech zaujímají alternativní sankce velmi důležité místo ve struktuře ukládaných trestů. Jednotlivé státy k ukládání trestů nespojených s odnětím svobody přistupují z důvodu ekonomického, penitenciárního, kompenzačního a trestně politického. Česká republika by se mohla inspirovat ve zkušenostech zahraničních států v oblasti ukládání a výkonu alternativních sankcí. Níže jsou popsány vybrané alternativní tresty v jednotlivých zahraničních státech.

- **Obecně prospěšné práce ve státech EU**

Trest OPP ve **Francii** hraje ústřední roli mezi alternativními tresty. Trest byl zaveden do francouzského trestního zákoníku roku 1983. Může být uložen jako náhražka trestu anebo jako jedna z povinností v rámci podmíněného trestu. Je ukládán se souhlasem budoucího odsouzeného. Ve chvíli, kdy obžalovaný souhlasí s uložením trestu, tak fakticky přiznává svou vinu a zároveň souhlasí i s uloženým trestem. Rozsah práce ve Francii se ukládá od 40 do 240 hodin práce. Tento počet hodin je odsouzený povinen odpracovat nejpozději do 18 měsíců, což překračuje evropský průměr, který činí zpravidla 12 měsíců. Odsouzení pomáhají místním sdružením či místním službám. Osoby, kterým je trest OPP ve Francii ukládán, lze rozdělit do dvou kategorií. Tou první jsou tzv. prvoodsouzení, jimiž jsou vesměs mladí lidé, nezasaženi natolik kriminalitou, kteří zpravidla spáchali náhodný trestný čin. Druhou kategorií jsou tzv. skuteční delikventi, kteří se nedopouštějí závažnějších deliktů, nicméně jejich trestná činnost představuje pro společnost značné náklady a pachatelé mají různé potíže se svou společenskou integrací (Osmančík a kol., 1996).

Parlament v roce 1983 odhlasoval zákon o OPP. Nastaly však problémy, kdy bylo nutné přesvědčit laickou i odbornou veřejnost o výhodnosti trestu OPP. Zprvu se uplatnily dva hlavní argumenty. Prvním z nich bylo vyřešení problému s přeplněností věznic, kdy se začaly podstatně omezovat počty ukládaných nepodmíněných trestů. Druhým byla skutečnost, že náklady vynaložené státem na tresty OPP jsou skutečně nižší v porovnání s denními

náklady vynaložené na fungování věznic. Důležitým úkolem bylo zabezpečit potřebnou kontrolu nad výkonem takového trestu. Tu provádí justiční orgány, kterými jsou soudci, sociální pracovníci spolu s pracovištěm, které odsouzeného přijímá. Specifika výkonu trestu jsou sepsána ve smlouvě, kterou uzavírá probační služba s odsouzeným. Obsahuje popis práce, počet hodin práce a jméno osoby zodpovídající za odsouzeného. Tím je garantována individualizace trestu. V případě výskytu problému podle jeho závažnosti, zasáhne sám zaměstnanec, soudce nebo probační služba. Existuje mnoho možností, je však nutné zvážit, zda odsouzený může zůstat v zaměstnání anebo zda jeho případ bude muset přezkoumat soud. Existuje také další možnost a tou je na týden přerušit výkon trestu OPP nebo změna pracoviště (Birling, 2001).

V **Německu** se trest OPP využívá zejména jako alternativa k trestu odnětí svobody při nezaplacení pokuty. Již jako experiment se osvědčil zejména v trestním soudnictví nad mládeží. Soud tento trest ukládá jako alternativu peněžitého trestu. Vždy však musí jít o práci ve prospěch obecně užitečných institucí, jimiž jsou např. nemocnice, domovy důchodců, ústavy pro fyzicky či mentálně handicapované. Pachatel si může instituci zvolit zcela sám. Dospělým pachatelům se trest OPP ukládá v rámci podmíněného trestu odnětí svobody jako zkušební opatření. O organizaci výkonu trestu se tradičně starají tamní obdoby probační služby (Černíková, 2008).

Rostoucí míra kriminality se v posledních letech nevyhnula ani **Velké Británii**. Proto probační služba nabídla řadu alternativ, které sníží míru recidivy a nákladů spojených na potrestání pachatelů. Významnou alternativou je trest OPP, o jehož výhodách se britská vláda snaží přesvědčit i laickou veřejnost (Osmančík a kol., 1996). Ve Velké Británii tento trest ukládá soud pachatelům po dovršení věku 16 let za trestný čin, který by jinak byl trestán odnětím svobody. Počet uložených hodin se liší podle věku. Mladistvému pachateli lze uložit od 40 do 120 hodin a dospělému pachateli do 40 do 240 hodin v průběhu 12 měsíců. Odsouzený musí s uloženým trestem souhlasit. Před vyslovením rozsudku se musí soud seznámit se zprávou probačního úředníka o osobnosti a sociálních poměrech pachatele a musí také nabýt přesvědčení, že odsouzený je schopen takový trest splnit. Ve Velké Británii je vyvíjena snaha, aby práce byla vykonávána buď jednotlivě, anebo v malých skupinách. Na přípravě projektů trestů OPP se podílí specializované skupiny probačních úředníků. V případě, že odsouzený neplní uložený trest, může mu být uložen peněžitý trest nebo trest odnětí svobody. I přes širokou škálu alternativních sankcí paradoxně stále zůstává vysoký počet odsouzených, kterým byl uložen trest odnětí svobody (Černíková, 2008).

- **Domácí vězení ve státech EU**

Legislativní úprava českého trestu domácího vězení se nepříliš inspirovala zkušenostmi ze zahraničí. Ve světě je trest domácího vězení nejvíce využíván jako přímá náhrada trestu odnětí svobody nebo jeho části v případě podmíněného propuštění jako náhrada vazby nebo v kombinaci s podmíněným odsouzením. Jako samostatný trest je užíván méně. V historických počátcích, v 80. letech 20. století, k zavedení trestu domácího vězení vedly hlavně důvody ekonomické, jelikož je levnější než pobyt odsouzeného ve vězení. Dalším důvodem byl tlak veřejného mínění na řešení neutěšené situace ve věznicích a v neposlední řadě také následky přeplněnosti věznic. Postupně se přešlo od pojetí domácího vězení jako potrestání ve formě izolace pachatele s cílem ochrany společnosti k pojetí začlenění domácího vězení do kontextu probace. Evropský přístup ukládání trestu domácího vězení klade větší důraz na nápravnou funkci tohoto trestu. V současnosti je domácí vězení zavedeno v mnoha západoevropských zemích. Postupně se k nim připojují země střední a jihovýchodní Evropy. Každá země má jinou právní úpravu a způsob kontroly odsouzeného (Černíková, 2008).

Ve **Švédsku** má trest domácího vězení dlouholetou tradici. Soud jej ukládá pachateli, jemuž byl uložen trest odnětí svobody v maximální výměře šesti měsíců. Domácí vězení se ukládá na základě osobní žádosti odsouzeného. Ten musí přislíbit určitou činnost, kterou miní vykonávat, ať už se jedná o zaměstnání nebo o studium. Odsouzený je monitorován vysílačem umístěným na jeho kotníku. Monitorování probíhá 24 hodin denně. Další nezbytnou součástí je přijímač a centrální monitorovací systém. Dohlízející orgán určí odsouzenému tzv. rozvrh dne. Ten také vykonává namátkové kontroly v obydlí odsouzeného, který se pravidelně, zpravidla jednou týdně ohlašuje v místě probační služby (Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2010).

V **Anglii a Walesu** byl trest domácího vězení zaveden jako samostatný trest již v roce 1991. Uplatňují se dva typy elektronického sledování. Back-end model se uplatňuje od roku 1999 v podobě tzv. domácí vazby. Jedinci, kteří si odpykávají trest odnětí svobody v trvání do čtyř let, mohou být na dobu maximálně dva měsíce před propuštěním umístěni do domácího vězení a podrobeni elektronické kontrole. Alternativní trest front-end je soudní zákaz vycházení. Odsouzená osoba starší 16 let je povinna dodržovat zákaz vycházení až na dvanáct hodin denně, jeden až sedm dní v týdnu. Lze jej vyměřit až na šest měsíců. Soudní zákaz vycházení lze užít jako alternativu místo záruky v podobě kauce nebo k vyšetřovací vazbě (Ministerstvo spravedlnosti, 2010).

Trest domácího vězení nesmí být chápán jako sankce a způsob izolace společensky nebezpečné osoby. V kombinaci s prvky sociální převýchovy se může stát účinným nástrojem, jak omezit vězeňskou populaci a snížit recidivu. Zkušenosti zahraničních států ukazují, že tento druh trestu může být funkční pouze v kombinaci s elektronickým kontrolním systémem. Ten představuje objektivní kontrolní mechanismus, který působí na disciplínu odsouzeného s minimálním zásahem do jeho osobního života. Českou republiku čeká zprovoznění elektronického monitoringu odsouzených. Poté se zařadí mezi státy s efektivní a moderní trestní spravedlností (Štern, Ouředníčková a Doubravová, 2010).

- **Peněžitý trest ve státech EU**

U našich západních sousedů je v současnosti nejvyužívanějším trestem. Je zpravidla ukládán za drobné a středně závažné trestné činy. Lze jej označit za probatus krátkodobých nepodmíněných trestů odnětí svobody napříč celou Evropou. Ve většině zemí (např. Dánsko, Francie, Německo) funguje jako systém tzv. denních pokut, které jsou známé také našemu TZ. Peněžitý trest je hojně využíván v Německu (Solnař, 2009).

V **Německu** se od roku 1969 začaly vyvíjet snahy o nahrazení krátkodobých trestů odnětí svobody. S rostoucím tlakem na legitimitu sankcí došlo k prosazení ambulantních sankcí, zejména tedy podmíněného odsouzení a peněžitého trestu. Po vzoru skandinávských zemí se zavedl systém tzv. denních pokut, což rapidně zvýšilo nárůst počtu uložení peněžitého trestu a také obecnou důvěryhodnost (Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2010).

Peněžitý trest se těší velké oblibě mezi alternativami krátkodobých trestů odnětí svobody. V současnosti jej soudy ukládají ve více než 80 % případech odsouzených pachatelů. V Německu se ukládá za každý přečin i za každý trestný čin, za který by soud vyměřil trest odnětí svobody nepřesahující hranici šest měsíců. Pokud odsouzený nezaplatí peněžitou pokutu, lze jej nahradit trestem OPP, který plní funkci jakéhosi náhradního trestu k trestu peněžitému (Solnař, 2009).

Ve **Francii**, jak už bylo zmíněno výše, hraje ústřední roli mezi alternativními sankcemi trest OPP, nicméně peněžitý trest je taktéž hojně využíván. Ve Francii zákonodárce stanovil dvě alternativy peněžitého trestu. Tzv. pokutu (*amende*) lze uložit u všech přečinů jako hlavní trest a tzv. denní pokutu (*jours-amende*) lze uložit samostatně, pokud francouzský zákoník stanoví za přečin (*verbis expressis*) pouze trest odnětí svobody ve zvláštní části. Právě zmíněná denní pokuta je koncipována jako trest alternativní (Solnař, 2009).

2.5. Alternativní tresty ukládané mladistvým

Sankce ukládané mladistvým pachatelům jsou založeny na tzv. monistickém principu. Dualistický princip u dospělých pachatelů je založený na trestech a ochranných opatřeních, kdežto u monistického principu je možné ukládat pouze opatření. Opatření jsou v podstatě trestem za spáchání skutku. U dospělých pachatelů je nazýván trestným činem, u mladistvých se nazývá proviněním (§ 6 zákona č. 218/2003 Sb., o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže a o změně některých zákonů).

Dle § 2 odst. 1 zákona o soudnictví ve věcech mládeže (dále jen „ZSM“) se mladistvým rozumí ten, kdo v době spáchání provinění dovršil patnáctý rok a nepřekročil osmnáctý rok svého věku. V praxi se můžeme setkat také s pojmem „věk blízký věku mladistvých,“ který není vázán na určitou věkovou hranici a obvykle se pohybuje mezi osmnáctým a jednadvacátým rokem. V případě spáchání trestného činu, u mladistvých tedy provinění, se může uplatnit jako polehčující okolnost.

U mladistvých pachatelů by se měl uplatňovat přístup, že nejprve jsou uplatněny ty sankce, které ve větší míře obnovují sociální rozvoj, sociální vztahy, odpovědnost a obsahují větší předpoklad pro plynulejší reintegraci. Teprve potom jako ultima ratio trest odnětí svobody. V řešení trestních věcí mladistvých pachatelů mají nezastupitelnou roli orgány sociálněprávní ochrany dětí. Posláním těchto orgánů je ochrana oprávněných zájmů dětí a mladistvých, jež jsou trestně stíhané, naplňování jejich práva na vzdělání, výchovu a zdravý vývoj. Zajišťují také včasné zásahy do poměrů dětí a mladistvých, a to nejen v zájmu řešení současné životní situace v rodině, ale také ve škole a v zájmových skupinách, kde mladiství tráví volný čas (Černíková, 2008).

§ 10 odst. 1 ZSM ustanovuje opatření, které je možné uložit mladistvým pachatelům, a tím jsou:

- a) výchovná opatření,
- b) ochranná opatření,
- c) trestní opatření.

System těchto opatření tvoří ucelenou a vnitřně provázanou soustavu. V případě ukládání trestních opatření platí zásada subsidiarity ve vztahu k ostatním opatřením. To znamená, že trestní opatření lze použít pouze tehdy, jestliže uložení ochranného nebo výchovného opatření nevedlo k dosažení účelu (§ 3 odst. 2 ZSM). Trestní opatření v tomto zákoně navazují na TZ a musí v souvislosti k okolnostem případu, osobě i poměrům

mladistvých napomáhat k vytváření žádoucích podmínek pro jejich další vývoj. Výkonem trestního opatření nesmí být ponížena lidská důstojnost (§ 24 odst. 2 ZSM).

Účelem opatření vůči mladistvému je v první řadě vytvoření podmínek pro jeho sociální a duševní rozvoj s přihlédnutím k dosaženému stupni mravního a rozumového vývoje, osobním vlastnostem, k rodinné výchově a k prostředí mladistvého, z něhož pochází i jeho ochrana před škodlivými vlivy a předcházení dalšímu páchaní provinění (§ 9 odst. 1 ZSM).

Soud může uložit mladistvým pachatelům za spáchaná provinění dle § 24 ZSM tato trestní opatření:

- a) obecně prospěšné práce,
- b) peněžitě opatření,
- c) peněžitě opatření s podmíněným odkladem výkonu,
- d) propadnutí věci,
- e) zákaz činnosti,
- f) vyhoštění,
- g) domácí vězení,
- h) zákaz vstupu na sportovní, kulturní a jiné společenské akce,
- i) odnětí svobody podmíněně odložené na zkušební dobu (podmíněně odsouzení),
- j) odnětí svobody podmíněně odložené na zkušební dobu s dohledem,
- k) odnětí svobody nepodmíněně.

Tento výčet je taxativní a nelze jej rozšiřovat. Mladistvým pachatelům nelze uložit některá trestní opatření, která by odpovídala trestům podle TZ. Nelze jim tedy uložit trest propadnutí majetku (§ 66 TZ), zákazu pobytu (§ 75 TZ), ztráty čestných titulů nebo vyznamenání (§ 78 TZ) a ztráty vojenské hodnosti (§ 79 TZ).

ZSM upravuje i jiné trestní opatření oproti trestům podle TZ, jehož ekvivalent TZ neupravuje. Pouze mladistvým pachatelům může soud uložit peněžitě opatření s podmíněným odkladem výkonu. ZSM je speciální normou ve vztahu k TZ. Úprava trestních opatření se tedy zpravidla řídí obecnou úpravou trestů, která je obsažena v TZ, pakliže ZSM nestanoví jinak.

3. Probační a mediační služba České republiky

3.1. Vývoj probační a mediační služby v České republice

Alternativní sankce a s tím související probační a mediační aktivity se v České republice začínají prosazovat začátkem 90. let 20. století. Roku 1993 byl novelou trestního řádu zaveden první alternativní institut tzv. odklon, tj. podmíněné zastavení trestního stíhání. Vytvořila se tak ideální možnost pro uplatňování prvních aktivit a postupů restorativní justice v našem trestním řízení. Tím se zahájil řetězec událostí, které představují jeden ze zásadních reformních kroků systému trestní spravedlnosti u nás. Roku 1996 se do trestní legislativy začlenily další dva alternativní instituty. Jednalo se o další varianty odklonu v trestním řízení, a tím byl trest OPP a narovnání. V souvislosti se zaváděním alternativních sankcí zřídil ministr spravedlnosti v roce 1996 na základě usnesení vlády svým rozhodnutím první funkční místa pracovníků u všech okresních soudů. V podstatě se jednalo o první ověřování činností budoucí Probační a mediační služby. Nově zřizovaná místa byla obsazována zejména stávajícími soudními úředníky. Ti zajišťovali výkon trestu OPP i formální kontrolu chování obviněných v institutech. Některé obvodní a okresní soudy využily této příležitosti k obsazení nových míst lidmi, kteří byli kvalifikovaně vzdělaní z oboru sociální práce. Ve spolupráci s některými soudci, státními zástupci a dalšími odborníky se postupně začaly vytvářet také koncepční materiály ovlivňující budoucí podobu zákona o probační a mediační službě. Výrazný vliv na tehdejší praxi měla pražská katedra sociální práce Univerzity Karlovy v Praze, která vedla své studenty k profesnímu zájmu o sociální práci v trestní justici. V roce 1994 právě studenti a přednášející z této katedry byli zakladateli nevládní organizace Sdružení pro rozvoj sociální práce v trestní justici, která se stala důležitým hybatelem v procesu vzniku Probační a mediační služby. Roku 1997 byly novelou TZ přijaty další alternativní tresty a opatření související s probací a výkonem probačního dohledu. Jednalo se o podmíněné upuštění od potrestání s dohledem probačního úředníka a podmíněné odsouzení k trestu odnětí svobody s dohledem. Postupně se však stávající úprava výkonu alternativních sankcí a opatření začala jevit jako nedostačující. Mezi problémy v tehdejší praxi je možné zmínit nedostatek prostoru pro probační a mediační aktivity či absence kvalifikačních požadavků na výkon této funkce, ale také pochybnosti soudců a státních zástupců o efektivnosti alternativních sankcí a opatření obecně. Zmíněné problémy i první pozitivní výsledky vedly k rozhodnutí Ministerstva spravedlnosti zákonným způsobem upravit

organizační a personální strukturu výkonu probačních a mediačních činností (Štern, Ouředníčková a Doubravová, 2010).

Přijetím zákona č. 257/2000 Sb., o probační a mediační službě (dále též „ZPMS“), který nabyl účinností 1. 1. 2001, vznikla celostátně působící organizace nazvaná Probační a mediační služba (dále jen „PMS“), která provádí úkony probace a mediace ve věcech projednávaných v trestním řízení (Veteška, 2015).

3.2. Charakteristika Probační a mediační služby

Hlavním důvodem vzniku PMS byla snaha snížit počet vězněných osob a pomoci trestní justici s oblastí sankcí vykonávaných na svobodě. PMS je organizační složkou státu na poli trestní politiky. Vychází ze součinnosti dvou profesí a to sociální práce a práva, zvláště trestního. Vyváženým spojením obou tak vzniká nová multidisciplinární profese v systému trestní justice. Usiluje o zprostředkování efektivního a společensky prospěšného řešení konfliktů spojených s trestnou činností, zároveň organizuje a zajišťuje důstojný výkon alternativních sankcí a opatření s důrazem na prevenci kriminality, zájmy poškozených a ochranu komunity (Ščerba, 2011). Během zkušební doby dohlíží na řádný život klientů, plnění uložených povinností a omezení. Poskytuje svým klientům nezbytnou pomoc při řešení otázek, na které sami svými silami nestačí. Zprostředkovává kontakty na organizace, které jim mohou pomoci, např. při hledání zaměstnání nebo bydlení. Probace motivuje svého klienta k řešení obtíží souvisejících s trestnou činností. Zmínit na tomto místě lze např. náhradu škody nebo urovnání konfliktů s poškozeným. Smyslem práce probačních úředníků je pomoc a podpora klientům s resocializací. Působnost PMS historicky navazuje na činnosti sociálních kurátorů (Veteška, 2015).

Cíle činnosti PMS lze shrnout do následujících tří oblastí:

- a) **Integrace pachatele** – PMS usiluje o jeho začlenění do života společnosti bez dalšího porušování zákonů. Integrace je proces, který směřuje k obnovení respektu pachatele k právnímu stavu společnosti, jeho seberealizace a uplatnění.
- b) **Participace poškozeného** – PMS směřuje k zapojení poškozeného do „procesu“ vlastního odškodnění, snaží se u něj obnovit pocit bezpečí, integrity a důvěry ve spravedlnost.
- c) **Ochrana společnosti** – PMS přispívá k ochraně společnosti formou účinných řešení konfliktních a rizikových stavů spojených s trestním řízením a účinným zajištěním výkonu alternativních sankcí a opatření (Probační a mediační služba, 2017).

3.3. Organizace probační a mediální služby

PMS je organizační složkou státu a účetní jednotkou (§ 1 odst. 2 ZPMS). PMS je nezávislou institucí, která je podřízena Ministerstvu spravedlnosti. V čele stojí ředitel PMS, kterého jmenuje a odvolává ministr spravedlnosti. V jeho kompetenci jsou finanční, hospodářské, materiální a personální záležitosti (Veteška, 2015).

V zájmu koncepčního a metodického ovlivňování a usměrňování činností PMS je zákonem zřízena Rada pro probaci a mediaci jako poradní orgán ministra spravedlnosti (§ 12 odst. 1 ZPMS). Jednotlivé členy Rady pro probaci a mediaci jmenuje ministr spravedlnosti ze soudců, státních zástupců, úředníků PMS a dalších odborníků z oblasti probace a mediace (§ 12 odst. 2 ZPMS). Rada pro probaci a mediaci především projednává koncepční a metodické materiály připravené Ministerstvem spravedlnosti. Tím se významně participuje na usměrňování činnosti středisek PMS. Taktéž se vyjadřuje ke jmenování a odvolávání vedoucích středisek PMS a navrhuje pravidla, na jejichž základě jsou vytvářeny probační programy (Větrovec, 2002).

Plnění úkolů PMS ve vztahu k soudům, státním zastupitelstvím a orgánům Policie České republiky se konkrétně realizuje v jednotlivých střediscích, která působí v sídlech okresních (obvodních) nebo městských soudů. Střediska PMS, která působí v sídlech okresních soudů a jsou zároveň sídly krajských soudů nebo Městského soudu v Praze, zajišťují úkoly PMS i ve vztahu k těmto soudům, příslušným státním zastupitelstvím a policejním orgánům (§ 3 odst. 2 ZPMS).

Střediska se dále člení dle potřeby na oddělení zaměřená zejména na mladistvé obviněné, obviněné ve věku blízkém věku mladistvých nebo na uživatele omamných a psychotropních látek (§ 3 odst. 5 ZPMS).

Praktická činnost středisek je zajišťována probačními úředníky a probačními asistenty, kteří jsou zaměstnanci v pracovním poměru k PMS. Předpokladem pro výkon funkce probačního úředníka je ukončené vysokoškolské vzdělání v magisterském studijním programu, v oblasti společenskovední. Pro funkci probačního asistenta pak středoškolské vzdělání též ve společenskovední oblasti (Novotný a kol., 2008). Probační úředník musí být bezúhonný a svéprávný, musí také složit odbornou zkoušku, kterou mu středisko PMS umožní vykonat po absolvování základního kvalifikačního vzdělání pro úředníky PMS (§ 6 odst. 2 ZPMS). Probačním asistentem se naproti tomu může stát bezúhonná a svéprávná fyzická osoba starší 21 let (§ 6 odst. 3 ZPMS).

Úředník má nadřazené postavení vůči asistentovi. Ten jej může pověřovat plněním různých úkolů. Úředník se zabývá náročnějšími odbornými úkoly a asistent méně složitými úkony probační a mediační činnosti, mimo jiné také administrativně technickými pracemi. Úředník se více zaměřuje na část řízení před vydáním rozsudku, tedy mediací, kdežto asistent plní úkoly související s probačními dohledy a výkonem trestů s nimi spojených. Vyplývá to ze skutečnosti, že mediační činnost vyžaduje velmi dobré znalosti komunikačních technik včetně znalostí odborných, protože v rámci ní dochází k vytváření dohody, tj. konstruktivní práci s účastníky. Kdežto v rámci probačního dohledu asistent „pouze“ dohlíží, zda odsouzený řádně plní podmínky svého trestu (Žatecká, 2007).

Práva a povinnosti probačních úředníků a asistentů jsou ustanoveny v § 7 až § 9 ZPMS. Probační úředníci při výkonu své funkce musí dodržovat právní předpisy, pokyny soudce nebo státního zástupce, taktéž základní lidská práva a svobody a respektovat lidskou důstojnost. Jestliže soudce nebo státní zástupce vydá takové pokyny, které směřují ke způsobu a výsledku prováděné mediace, úředníci PMS nesmí v této věci provádět úkony mediace ani probace. Úředníci i asistenti PMS mají povinnost zachovávat mlčenlivost o informacích, které se dozvěděli v souvislosti s výkonem své funkce a to i po skončení pracovního poměru. Výjimkou je mlčenlivost v rámci výkonu probace, v takovém případě není možné se povinnosti zachovávat mlčenlivost dovolávat vůči soudci, státnímu zástupci a policejnímu orgánu (Novotný a kol., 2008).

Úředník PMS není pouhým sociálním pracovníkem, přestože jeho metody obsahují pedagogické, psychologické nebo sociální prvky poradenství a pomoci. Nejenže pachatele kontroluje, ale také mu poskytuje zvláštní péči a poradenství v jeho problémech. Cílem je posílení pachatelova pozitivního vztahu ke společenskému prostředí takovým směrem, aby jej nadále neovlivňovalo negativním směrem ve vztahu k trestné nebo jiné protispolečenské činnosti. Úředník PMS zkoumá osobnost pachatele, jeho rodinné a ostatní společenské vazby, jeho hodnoty s cílem poskytnout mu podporu i psychosociální pomoc a také chránit společnost před jeho případnou recidivou (Sotolář, Šámal a Púry, 2000).

3.4. Probace

Pojem probace je latinského původu a znamená zkoušet, dohlížet. Probace spočívá v diferencovanějším pohledu na pachatele různých trestných činů i na zásadu odplatné funkce trestu. Využívá efektivnějších prostředků k reakci na méně závažnou kriminalitu než je trest odnětí svobody, vytváří lepší podmínky a možnosti k postihu závažnějších trestných činů.

Počátky probace se pojí se snahou chránit mladistvé pachatele před uvězněním a se vznikem zvláštních soudů pro mládež v polovině 19. století. Poprvé byla probace uzákoněna v roce 1878 ve Spojených státech amerických, konkrétně ve městě Massachusetts. Na evropském kontinentě se vyvinula z podmíněného odsouzení jako takového, kde se začaly vyvíjet probační prvky. Podmíněné odsouzení bylo v Evropě poprvé uzákoněno koncem 19. století ve Francii a Belgii (Rozum, 2010).

Na našem území se začala probace vyvíjet až v roce 1996. V kontextu činností PMS se jedná zejména o výkon dohledu pracovníka (Štern, Ouředníčková a Doubravová, 2010). Dle § 2 odst. 1 ZPMS se probací rozumí *„organizování a vykonávání dohledu nad obviněným, obžalovaným nebo odsouzeným (dále jen „obviněný“), kontrola výkonů trestů nespojených s odnětím svobody, včetně uložených povinností a omezení, sledování chování odsouzeného ve zkušební době podmíněného propuštění z výkonu trestu odnětí svobody, dále individuální pomoc obviněnému a působení na něj, aby vedl řádný život, vyhověl soudem nebo státním zástupcem uloženým podmínkám, a tím došlo k obnově narušených právních i společenských vztahů.“*

Probací se tedy rozumí institucionalizovaný dohled nad chováním pachatele trestného činu. Dohledem se rozumí pravidelný osobní styk pachatele s pracovníkem PMS, spolupráce při vytváření a realizaci probačního plánu dohledu ve zkušební době a také kontrola dodržování podmínek uložených pachateli soudem nebo vyplývajících ze zákona. Smyslem dohledu je sledování a kontrola pachatele, odborné vedení a pomoc pachateli s cílem zajistit, aby vedl řádný život i do budoucna (Štern, Ouředníčková a Doubravová, 2010).

Úspěšná probace má v pachateli trestného činu podnítit odpovědnost za jeho spáchaný trestný čin a směřovat jej k nápravě a osobnímu rozvoji. Základní předpoklad směřování pachatele k normálnímu bezkonfliktnímu životu je omluva, náprava způsobené újmy či uznání viny. Cílem probace je tak vedle již zmíněné nápravy i skutečnost, aby po ukončení probace neměl odsouzený žádnou pochybnost se domnívat, že mu společnost ukřivdila nebo ho „poškodila,“ když mu uložila podle něj nepřiměřený trest za spáchaný trestný čin. Ba naopak, sám by měl uznat, že mu společnost poskytla mimořádně velkou příležitost k rychlému a spravedlivému řešení konfliktu (Veteška, 2015).

Odsouzený je ušetřený nepříznivých důsledků výkonu nepodmíněného trestu odnětí svobody ve vězení. Tudíž není negativně ovlivněn pobytem ve vězení, které by mohlo vést k zaujetí nepřátelského postoje vůči společnosti a nevytvoří si „zločinecké kontakty“. Odsouzený je tak oproštěn od nucené izolace od společenského života a ostatních sociálních kontaktů. Díky tomu je probace pojímána jako prostředek humanizace zacházení

s odsouzenými, protože mnohem méně narušuje jejich sociální vztahy a je méně psychicky traumatizující (Sotolář, Šámal a Púry, 2000).

Hlavní roli u alternativních přístupů k řešení trestních věcí hraje PMS. Činnost pracovníků PMS je založena na kombinaci tří prvků: kontroly, pomoci a poradenství. V rámci probace pracovník PMS individuálně spolupracuje s klientem (obviněným, odsouzeným) formou pravidelného kontaktu. V průběhu první schůzky či některé z dalších konzultací na počátku zkušební doby s dohledem je klient poučen o podmínkách dohledu. Konkrétní informace o dohledu jsou obsaženy v poučení o výkonu dohledu, které podepisuje jak klient, tak i pracovník. Stejnopis si klient nechá, aby si kdykoliv mohl připomenout základní informace o dohledu. Při porušení podmínek je klient důrazně upozorněn, že stanovené podmínky musí dodržovat, jinak mu soud může následně uložit až nepodmíněný trest odnětí svobody (Štern, Ouředníčková a Doubravová, 2010).

Ustanovení § 50 TZ upravuje povinnosti odsouzeného, kterému byl uložen dohled. Odsouzený je povinen spolupracovat s pracovníkem PMS a plnit probační plán dohledu, dostavovat se k pracovníkovi PMS ve lhůtách, které mu stanoví, informovat pracovníka PMS o svém pobytu, zaměstnání a zdrojích obživy. Dále je povinen dodržovat soudem uložená přiměřená omezení a přiměřené povinnosti a umožnit pracovníkovi PMS vstup do obydlí, ve kterém se zdržuje.

Mezi pasivní nástroje pracovníka PMS v rámci dohledu lze zařadit vedení dokumentace a spisů, předávání informací klientovi, objektivizace sdělovaných údajů či získávání potřebných informací o klientovi z dalších zdrojů bez jeho spolupráce. Aktivní nástroj pracovníka PMS je osobní kontakt s klientem, zejména profesionální rozhovor. Pracovník PMS se snaží v průběhu rozhovoru s klientem zformulovat jeho cíl, kterého chce společně s pracovníkem dosáhnout, k posílení aktivity a kompetence klienta k řešení jeho problémů, k motivaci ke změnám, směřujícím k vedení a udržení řádného života. Pracovník nepřebírá odpovědnost za klienta v řešení jeho problémů a úkolů. Pouze jej povzbuzuje, motivuje a zplnomocňuje k tomu, aby dokázal různé věci řešit sám bez střetů se zákonem (Štern, Ouředníčková a Doubravová, 2010).

Pracovník PMS by si měl ujasnit svou roli v případě a zaujmout objektivní pozici. Měl by také dodržovat zásady a etiku probační práce. Jedná se především o následující zásady:

- respektování klienta, jeho lidské hodnoty, soukromí a integrity,
- poctivost, otevřenost, zodpovědnost a respektování lidské důstojnosti i spravedlnosti,
- zásada minimální intervence a normalizace, tj. nepoužívat více síly než je nezbytně nutné a zajistit, aby podmínky klientů ve vězení i během probace nebo jiného

uloženého trestu odnětí svobody odpovídaly podmínkám mimo rámec systému trestního soudnictví,

- ochota spolupracovat s jinými organizacemi (Derks, 2002).

V souvislosti s probací je nezbytné zmínit i **probační program**. Probačním programem se rozumí zejména program sociálního výcviku, psychologického poradenství, terapeutický program, program zahrnující obecně prospěšnou činnost, vzdělávací, doškolovací, rekvalifikační či jiný vhodný program k rozvíjení sociálních dovedností i osobnosti odsouzeného. Program může mít různé režimy omezení běžného způsobu života, který směřuje k tomu, aby se odsouzený vyvaroval chování, které by bylo v rozporu se zákonem a k podpoře jeho vhodného sociálního zázemí a také k urovnání vztahů mezi ním a poškozeným (§ 17 odst. 1 ZSM).

V České republice nabízejí probační resocializační programy různí poskytovatelé z řad nevládních neziskových organizací. Programy se člení podle velikosti, cílové skupiny, tj. programy individuální i skupinové. Obecně však bohužel platí, že čím menší město, tím menší naděje na vznik skupinových programů (Štern, Ouředníčková a Doubravová, 2010).

Probační program schvaluje ministr spravedlnosti. Zapisuje se do seznamu probačních programů, který vede Ministerstvo spravedlnosti České republiky. Účast v programu je vždy předem sjednána s klientem, uzavírá se kontakt včetně stanovení základních pravidel jeho účasti na konkrétním programu. Pracovník PMS sdělí poskytovateli programu potřebné informace o klientovi. Po dobu, kdy je klient účastníkem programu, je pracovník PMS v kontaktu s poskytovatelem příslušného programu a průběžně konzultují vývoj klienta. Středisko PMS kontroluje účast klienta a plnění jeho povinností. V případě, že klient stanovená pravidla nedodrží, může jej PMS upozornit na důsledky vyplývající z nedodržování pravidel. Může mu také udělit výstrahu nebo zpracovat zprávu státnímu zástupci či soudu. Po ukončení programu obdrží pracovník PMS závěrečnou zprávu shrnující dosažené výsledky klienta (Žatecká, 2007).

3. 5. Mediace

Pojem mediace je pochází z latinského slovesa „*mediare*“, což v překladu znamená zprostředkovat. Mediace je nejčastěji definována jako zásah do konfliktu třetí, neutrální stranou (mediátorem), která pomáhá konfliktním stranám ve vedení nebo řešení jejich sporu. Některé definice zdůrazňují proces mediace jako vyjednávání, některé kladou důraz na roli mediátora (Holá a kol., 2013).

Mediací se dle § 2 odst. 2 ZPMS rozumí „*mimosoudní zprostředkování za účelem sporu mezi obviněným a poškozeným a činnost směřující k urovnání konfliktního stavu vykonávaná v souvislosti s trestním řízením. Mediaci lze provádět jen s výslovným souhlasem obviněného a poškozeného.*“

Mediaci lze tedy definovat jako specifickou metodu řešení trestních věcí naplňující smysl restorativní justice. Jedná se o dobrovolné osobní a přímé setkání obviněného a poškozeného za účasti třetí osoby, tzv. mediátora. Mediátor je školený profesionál, který má specifické dovednosti, odborné znalosti, analytické schopnosti a zkušenosti. Ty využívá k usnadnění komunikace mezi spornými stranami, strukturování a efektivnímu vedení mediačního procesu. Každý mediátor by měl dodržovat principy mediace, které pomáhají zabezpečit to, že strany vnímají pomoc třetí osoby příznivě a pozitivně. V případě, že mediátor není schopen tyto principy dodržet, je jeho povinností odstoupit od kauzy. Těmito principy jsou:

- **Nestrannost** – jedná se o mediátorovu nezaujatost a schopnost přistupovat ke sporným stranám bez předsudků. V případě, že si je mediátor vědom, že případ nezvládá (např. je mu sympatičtější jedna strana), měl by ihned od případu odstoupit a případ předat kolegovi.
- **Vyváženost** – strany by se měly rovnoměrně podílet na procesu řešení sporu. Mediátor by tedy měl zajistit, aby měla každá strana stejný čas a stejnou možnost vyjádřit se ke všem předmětům jednání.
- **Neutralita** – jedná se o nehodnotící postoj mediátora ke klientům. Mediátor by měl respektovat postoje, názory a návrhy stran, neprosazovat vlastní názory a řešení.
- **Nezávislost** – to znamená, že mediátor není vztahově, finančně či psychicky spojen se žádnou ze stran sporu. Mediátor by proto neměl mediovat kauzy svých známých a příbuzných, protože by nemohl zajistit svoji nezávislost (Matoušek, 2013).

Dle Šterna, Ouředníčkové a Doubravové (2010) je smyslem mediace:

- urovnání konfliktního stavu mezi pachatelem a obětí,
- odstranění příčin, jež vedly pachatele ke spáchání určitého trestného činu,
- příprava podkladů pro rozhodnutí soudce nebo státního zástupce.

Cílem a výsledkem mediace je jasně formulovaná, srozumitelná a prakticky uskutečnitelná dohoda, na jejíž podobě se participují všichni účastníci mediačního procesu. Dohoda zahrnuje konkrétní postupy řešení, rozdělení odpovědnosti, úloh i sankcí za její nedodržení. Tato dohoda má písemnou podobu a uzavírají ji svými podpisy všechny strany

konfliktu i mediátor. Jedině tak může totiž podle závazkového práva nabývat charakteru právní smlouvy (Janotová, 2014). V § 7 zákona č. 202/2012 Sb., o mediaci nalezneme, že náležitostmi mediační dohody jsou jak podpisy stran konfliktů, datum jejího uzavření, doplněné mediátorem, ale také jeho podpis, kterým se stvrzuje, že mediační dohoda byla uzavřena v rámci mediace.

Mediace sehrává důležitou roli v trestním řízení, má také dlouholetou tradici i v jiných právních odvětvích. Poměrně často se uplatňuje v rodinném i obchodním právu. Mediaci lze aplikovat v průběhu celého trestního řízení i po jeho skončení, zvláště v otázkách náhrady škod (Žatecká, 2007).

Mediace v trestních věcech, na rozdíl od netrestních sporů, vykazuje určitá specifika. V trestních věcech sporné strany od počátku vystupují v jasně definovaných rolích, které vycházejí z procesního postavení v trestním řízení, tzv. postavení obviněného a poškozeného. Tím je v podstatě změněn kontext probíhajícího jednání. Je v něm otázka zavinění a příčiny konfliktní situace dopředu předznamenána. Dalším specifikem je také možnost ovlivňování mediačního procesu ze strany orgánů činných v trestním řízení, které jsou zpravidla iniciátorem zahájení mediačního procesu. Orgány činné v trestním řízení taktéž mohou rozhodnout o tom, že úkony mediace dále prováděny nebudou, popř. nemusí dát souhlas k provádění mediace ještě před zahájením těchto úkonů (Rozum, 2010).

Proces mediace jako jeden z alternativních způsobů řešení trestních věcí je rozčleněn na několik fází. Matoušek (2013) je člení následovně:

- **Nultá fáze mediace: Příprava**

Nultá fáze je charakteristická získáváním klientů pro mediaci. Pakliže mediátor klienty má, musí si ověřit, zda chtějí svůj konflikt řešit. V případě, že chtějí, dojedná si s nimi termín a místo prvního společného setkání. V komerční oblasti si domluví výši honoráře.

- **První fáze mediace: Zahájení**

Tímto stádiem se zahajuje celý mediační proces. Mediátor by se měl představit, vysvětlit postup mediace a jeho úlohu. Také by měl v úvodu vysvětlit principy mediace, zdůraznit důvěru jednotlivých sezení a upozornit na možnost změny mediátora v případě pochybnosti o jeho nestrannosti. Rovněž je důležité stanovit si základní pravidla setkání (např. oslovování, neskákat si do řeči, právo na přestávku) a získat k nim souhlas.

- **Druhá fáze mediace: Mediátoři naslouchají stranám**

V této fázi se mediátor snaží ujasnit si jádro problému a odhalit zájmy sporných stran. Měl by především aktivně naslouchat, shromažďovat informace, zaměřit se na pocity, vztahy, zájmy stran. V této fázi strany mluví především s mediátorem, nikoliv spolu. Ten se následně snaží zvolit nejsnáze řešitelný předmět, dotýkající se obou stran, jako první v pořadí.

- **Třetí fáze mediace: Strany naslouchají jedna druhé**

V této fázi by měl mediátor již znát konkrétní představy a postoje obou stran. Mediátor by měl napomáhat rozhovoru tak, aby se strany navzájem aktivně poslouchaly, chápaly zájmy a pocity druhé strany. Důležité je kooperativní jednání.

- **Čtvrtá fáze mediace: Hledání možných řešení**

Cílem fáze je pomoci oběma stranám hledat možná řešení ku prospěchu všech. Mediátor znovu zformuluje problém, který má být řešen. Následně probíhá tzv. burza nápadů, která se zaznamenává. Samotní účastníci stran o nich diskutují, mediátor se je pouze snaží nasměrovat správným směrem.

- **Pátá fáze mediace: Dosažení dohody**

Mediátor v této fázi napomáhá stranám dospět k vzájemně přijatelnému řešení těch návrhů, na kterých se předběžně shodly. Může však dojít k situaci, kdy jedna ze stran nebo obě strany nerozumí, proč je nezbytné dohodu sestavit v konkrétní a detailní podobě. Mediátor jim tedy musí vysvětlit zásady mediační dohody a jejich užitečnost.

- **Šestá fáze mediace: Sepsání dohody a závěr mediačního procesu**

Fáze je charakteristická sepsáním dohody, která by měla být vyvážená, reálná, časově vymezená, konkrétní, dosažitelná a měřitelná. Na závěr je třeba se s účastníky mediačního procesu rozloučit a ocenit jejich snahu přispět k nalezení přijatelného řešení. Za úspěšnou mediaci je možné považovat i takovou, při které dojde k tzv. dohodě o nedohodě. Sporné strany usoudily, že nelze nalézt řešení, které by vyhovovalo oběma. Úspěchem mediace je však to, že se v určitých věcech pochopily, naučily se spolu znovu komunikovat a i když k výsledné dohodě nedospěly, dokáží se v budoucnu již na mnoha záležitostech shodnout (Janotová, 2014).

Oproti standartnímu soudnímu řízení přináší mediace několik výhod. Umožňuje poškozenému, aby se aktivně podílel na „procesu“ náhrady škody, poměrně zásadním způsobem šetří čas všech stran konfliktu. V porovnání s většinou dalších alternativ má významně menší náklady. Nesouvisí to pouze s promeškaným časem, ale i s vlastními výlohami na proces mediace. Další výhodou mediace je také zapojení samotného pachatele, pro kterého může být přímý kontakt s poškozeným důležitým motivačním prvkem k náhradě škody, kterou způsobil (Plamínek, 2013).

Zkušenosti ukazují, že mediační proces umožňuje sporným stranám přicházet s výrazně efektivními a kreativními řešeními situace než jiná řešení konfliktu. V 70 - 80 % případů je totiž dosaženo pro všechny zúčastněné strany přijatelné dohody. Jelikož na dohodě pracovaly obě strany za pomoci vyškoleného mediátora, je dohoda reálná, perspektivní a odráží přání i možnosti obou stran (Janotová, 2014).

3. 6. Parole

Pojem parole pochází z původního francouzského *je donn ma parole* – dávám své slovo (volně přeloženo). Podmíněné propuštění je trestněprávní institut, kterým se za splnění zákonem stanovených podmínek změni podoba výkonu trestu. Trest vykonávaný ve vězení se změni na trest vykonávaný na svobodě. Každý odsouzený ve věznicí má právo požádat o podmíněné propuštění, jestliže vykonal polovinu uloženého trestu odnětí svobody. Výjimku tvoří zvláště nebezpeční recidivisté nebo pachatelé odsouzení k výjimečnému trestu, kteří o podmíněné propuštění mohou zažádat až po vykonání dvou třetin trestu. Odsouzení k trestu na doživotí mohou zažádat o podmíněné propuštění až po vykonání minimálně 20 let trestu ve vězení (Štern, Ouředníčková a Doubravová, 2010).

Odsouzený při podmíněném propuštění musí čestně prohlásit, že se bude řádně chovat. Již ve vězení má odsouzený možnost v rámci své přípravy na podmíněné propuštění požádat o spolupráci probačního úředníka a to prostřednictvím svého vychovatele, sociálního pracovníka či jiného odborného zaměstnance oddělení výkonu trestu. V případě, že ze strany vězeňské služby dojde k doporučení spolupráce s PMS, je žádoucí zaslat „Podnět k zahájení spolupráce s PMS“ na středisko PMS v okrese věznic. Pracovník PMS poté navštíví odsouzeného ve věznicí, kde společně s ním a za spolupráce pracovníků věznic probíhá příprava podkladů pro rozhodnutí soudu o žádosti o podmíněné propuštění. Při zpracovávání zprávy pracovník PMS spolupracuje také se subjekty, které působí mimo věznic. Nejčastěji se jedná o poskytovatele různých programů a služeb, které se zaměřují na řešení problémů lidí

opouštějících věznic a na řešení následků trestného činu. Smyslem práce pracovníka PMS tedy je, aby ještě v době před rozhodnutím soudu o podmíněném propuštění byly shromážděny a vyhodnoceny všechny důležité informace sloužící k rozpoznání rizik a potřeb odsouzeného v souvislosti s jeho návratem na svobodu (Probační a mediační služba, 2017). Na základě těchto podkladů pracovník PMS zpracuje zprávu, v níž buď soudu doporučuje, nebo nedoporučuje podmíněné propuštění odsouzeného, případně může soudu navrhnout stanovení některých podmínek podmíněného propuštění. V souvislosti s kladným stanoviskem zároveň soudu navrhne uložení dohledu nad odsouzeným nebo uložení povinností či omezení. Stanovisko pracovníka PMS je předloženo odsouzenému, aby se s ním mohl seznámit, popřípadě se k němu vyjádřil. Následně je stanovisko odesláno soudci, který se bude žádostí o podmíněné propuštění pachatele zabývat (Štern, Ouředníčková a Doubravová, 2010).

V případě rozhodnutí soudu o podmíněném propuštění odsouzeného, nad kterým je zároveň vysloven dohled pracovníka, PMS provádí kontrolu plnění podmínek zkušební doby podmíněného propuštění. Dále také poskytuje pomoc při řešení problémů souvisejících s návratem odsouzeného do života na svobodě (Probační a mediační služba, 2017).

Parole má tedy pomoci bývalým pachatelům najít cestu zpět do společnosti a zároveň chránit společnost před potencionálními recidivisty. Umožňuje pachateli být součástí společnosti a udržovat své sociální vztahy, starat se o rodinu. Pachatel se učí přijímat odpovědnost za své jednání. Na svobodě může být výdělečně činný a tím pádem může snadněji uhradit škodu způsobenou trestným činem, přičemž náhrada škody pro něj může mít i terapeutický význam (Černíková, 2008).

3.7. Práce s mladistvými a dětmi

Práce s mladistvými a dětmi tvoří v rámci PMS specifickou oblast činností. Na jednotlivých střediscích PMS pracují specialisté pro práci s mládeží a dětmi, kteří se věnují této stále rozsáhlejší agendě. Jak už bylo v této práci jednou zmíněno, mladistvým, dle § 2 odst. 1 ZSM, je ten, kdo v době spáchání provinění dovršil patnáctý rok a nedovršil osmnáctého roku svého věku. Dítětem mladším patnácti let je ten, kdo v době spáchání činu jinak trestného nedovršil patnáctý rok věku. Dle ZPMS pracovníci PMS zajišťují výkon řady výchovných a trestních opatření. Výchovná opatření mají hlavní význam, nabízejí možnost zohlednit životní situaci mladistvého a tudíž jej chránit před škodlivými vlivy (Rozum, 2010).

Mezi nejvýznamnější výchovná opatření je možné zařadit probační programy. Probační programy jsou realizovány formou ambulantní s relativně malým zásahem do běžného života mladistvého a formou ústavní, který výrazně omezuje svobodu pohybu. Nutno podotknout, že probační programy nelze uložit dítěti mladšímu patnácti let. Dítěti je možné uložit dle § 93 odst. 1 písm. d) ZSM „*zařazení do terapeutického, psychologického nebo jiného vhodného výchovného programu ve středisku výchovné péče.*“ Mladistvý se musí dostatečně seznámit s obsahem probačního programu a musí se svou účastí na něm souhlasit (Ščerba, 2011).

PMS nabízí pro mladistvé pachatele nejen probační, ale i resocializační programy. Jejich cílem je působit na mladistvého pachatele aktivně, aby odčinil následky svého trestného jednání a vytvořil si pozitivní postoj ke společnosti. I preventivní charakter programů v nich lze spatřit, to aby mladistvý pachatel již nejednal trestně a nedocházelo u něj k recidivě (Žatecká, 2007).

Soud pro mládež nebo v přípravném řízení státní zástupce může mladistvému pachateli uložit povinnost podrobit se probačnímu programu, pokud je vhodný vzhledem k potřebám mladistvého i zájmům společnosti, vždy je však tedy nutný souhlas mladistvého pachatele. Pracovník PMS, který má jedince na starosti, podá soudu nebo v přípravném řízení státnímu zástupci zprávu o průběhu i ukončení probačního programu a jeho výsledku. Mladistvý pachatel může kdykoliv v průběhu řízení až do jeho pravomocného ukončení svůj souhlas odvolat a to prohlášením adresovaným soudu pro mládež a v přípravném řízení státnímu zástupci. A tím výkon probačního programu končí (Veteška, 2015).

PRAKTICKÁ ČÁST

4. Výzkumné šetření

4.1. Kvalitativní výzkum

Pro potřeby výzkumu a získávání dat byla použita kvalitativní výzkumná strategie. Jelikož každý autor definuje kvalitativní výzkum dle svého mínění, nenajdeme proto jednotnou definici. Podle Dismana (2011) je kvalitativní výzkumná strategie šetřením a interpretací sociální reality, jejímž cílem v rámci prováděných aktivit je snaha odkrýt význam sdělovaných informací. Tímto způsobem je možné získat mnoho informací o malém počtu jedinců. Důležitou roli bezpochyby hrají respondentovy zkušenosti, postoje, ale i pocity, zkrátka subjektivní pohled na zkoumaný problém. Podle Švaříčka a Šed'ové (2007, s. 17) je kvalitativní výzkum „*proces zkoumání jevů a problémů v autentickém prostředí, s cílem získat komplexní obraz těchto jevů, založený na hlubokých datech a specifickém vztahu mezi badatelem a účastníkem výzkumu.*“ Pro charakter tohoto výzkumu je vhodnější kvalitativní výzkum než kvantitativní a to z důvodu, že záměrem výzkumného šetření je „*rozkrýt a reprezentovat to, jak lidé chápou, prožívají a vytvářejí sociální realitu.*“ (Švaříček a Šed'ová, 2007, s. 17). Prostřednictvím kvalitativního výzkumu se v rámci této práce získá detailnější analýza samotných jevů a umožňuje tak zkoumat dané jevy v prostředí odpovídající charakteru zkoumání. Kvalitativní výzkum dále umožňuje vytvoření si specifického vztahu s respondenty.

Je důležité však upozornit, že tento druh výzkumu má také svou negativní stránku a tou je nemožnost generalizovat výsledky výzkumu na širší populaci. Při vyhodnocování samotných výsledků výzkumu nelze usilovat o generalizaci výsledků, ale spíše o detailnější a hloubkový popis zkoumaných jevů s přihlédnutím na konkrétní prostor našeho výzkumného vzorku.

4.2. Polostrukturovaný rozhovor

V rámci výzkumu byla zvolena metoda empirického výzkumu podle zdrojů informací, kterou je dotazování. Z výše uvedené metody vyplývá použití výzkumné techniky a tím je polostrukturovaný rozhovor doplněný o zúčastněné pozorování chování a projevů

respondentů. Pro účel práce bylo použito nestrukturované pozorování, při němž se nepoužívají předem stanovené pozorovací systémy či škály ani jiné přesné nástroje (Gavora, 2000). Pomocí terénních zápisků byly vybrány ty jevy, které byly pro výzkum důležité. Jednalo se zejména o sledování reakcí respondentů během jejich výpovědí, neverbální komunikace a používaného slovníku.

Polostrukturovaný rozhovor je nejčastěji užívanou podobou metody interview, neboť dokáže řešit mnoho nevýhod nestrukturovaného, tak i strukturovaného rozhovoru. Polostrukturovaný rozhovor však vyžaduje náročnější technickou přípravu. Tazatel si musí nejdříve sestavit určité schéma, které specifikuje okruhy otázek, na které se následně bude ptát. V průběhu rozhovoru je možné měnit pořadí otázek nebo otázky doplňovat. Je vhodné využívat tzv. inquiry, tedy upřesnění či vysvětlení odpovědi respondenta. To znamená, že si tazatel ověří, zda správně pochopil, co respondent odpověděl prostřednictvím doplňujících otázek a následně téma rozpracovává více do hloubky (Miovský, 2006).

Polostrukturovaný rozhovor byl upřednostněn z více důvodů. Prvním z nich je, že nabízí možnost okamžité zpětné vazby, dále je možné vyjasnit si určité otázky tím, že se v zápětí položí doplňující otázka. Prostřednictvím polostrukturovaného rozhovoru se poté může rozvinout úzké téma, odpovědi respondentů je možné dále rozvinout následující otázkou, což se např. o dotazníkovém šetření říci nedá. Rozhovorem se dají získat velmi vyčerpávající odpovědi na dané otázky, tudíž pracovníci PMS i jejich klienti mají možnost vyjádřit své zkušenosti, postoje, pocity, dojmy. Během rozhovorů došlo také samozřejmě na neplánované otázky, které z rozhovorů přirozeně vzešly, což je jedním ze záměrů polostrukturovaného rozhovoru.

Podle Dismana (2011) lze rozhovorem zjišťovat tzv. tvrdá data, tj. údaje objektivní povahy (např. věk, pohlaví, profese atd.) nebo tzv. měkká data, tj. údaje subjektivního charakteru (např. postoje, názory atd.). Výzkumný rozhovor byl tedy veden jako polostrukturovaný s předem připravenými otázkami, v rámci něhož byly formulovány otevřené otázky, ve většině případů primární. Rozhovor pro klienty finálně obsahoval 22 otázek a byl směřován ke zjišťování tzv. měkkých dat. Rozhovorem byla taktéž zjišťována tzv. tvrdá data, údaje o věku, nejvyšším dosaženém vzdělání, bydlišti. Rozhovor pro pracovníky PMS se sestával z 24 otázek. Z tzv. tvrdých dat byly dotazovány údaje jako věk, nejvyšší dosažené vzdělání, funkce respondenta, existence instituce, ve které pracují, délka výkonu činnosti probačního úředníka. Závěrem každého jednotlivého rozhovoru byl respondentovi poskytnut prostor pro vlastní formulaci z jeho pohledu palčivých otázek a případných návrhů k jejich řešení.

4. 3. Hlavní cíl, dílčí výzkumné otázky

Hlavním cílem práce je zjistit pohledy klientů střediska PMS v okrese Bruntál na sociální práci v trestní justici a zároveň zjistit subjektivní vnímání pracovníků zmíněného střediska na alternativní tresty, které nahrazují nepodmíněný trest odnětí svobody. Taktéž se zjišťoval názor na spolupráci s jejich klienty. V rámci hlavního cíle byly zvoleny následující čtyři dílčí výzkumné otázky:

1. Jak klienti vnímají přínosnost činnosti PMS?
2. Jak klienti vnímali pomoc/kontrolu při docházení do PMS a vykonávání alternativních trestů?
3. Jak pracovníci PMS hodnotí alternativní tresty?
4. Jak pracovníci PMS hodnotí spolupráci se svými klienty?

4. 4. Realizace výzkumu

Před zahájením prvního rozhovoru s respondenty byly provedeny dva pilotní rozhovory, jejichž cílem bylo ověření si srozumitelnosti předem připravených otázek, jejich vhodnost, správnou formulaci a také časové meze celého rozhovoru.

V rámci pilotního rozhovoru s pracovníky PMS jsem oslovila zaměstnankyni Města Krnova. Město Krnov je poskytovatelem trestu OPP a spolupracuje tedy s PMS Bruntál. Pilotáž proběhla tedy se záměrně vybraným respondentem, který pracuje v sociální oblasti a je zainteresován v rámci alternativních trestů. Pilotáž rozhovoru pro klienty PMS proběhla s náhodně vybranou pracující ženou, která neměla žádnou vazbu na středisko PMS v Bruntále.

Při těchto rozhovorech byla kontrolována a upřesňována formulace předem připraveného seznamu otázek. Vybraní respondenti měli za úkol vžít se do role, která jim byla určena, měli se snažit odpovídat na dané otázky a všimnout si srozumitelnosti pokládaných otázek. Po ukončení pilotních rozhovorů následovala krátká diskuze o jejich poznatcích a dojmech. Na základě rozhovorů byly některé otázky přeformulovány a upraveny.

Samotný vstup do terénu a zahájení prvního rozhovoru proběhlo v říjnu 2016, poslední rozhovor byl proveden v prosinci roku 2016. Rozhovory s pracovníky PMS v Bruntále byly zrealizovány v jejich kancelářích, rozhovory s klienty byly provedeny na předem smluvených místech, které navrhli sami klienti. Každý respondent byl před zahájením rozhovoru ujistěn, že výzkum je zcela anonymní a slouží výhradně pro účely diplomové práce. Taktéž byl každý

respondent požádán o možnost fixace dat s použitím diktafonu v mobilním telefonu a také mu bylo sděleno, že pokud nechce z nějakého důvodu odpovědět na příslušnou otázku, samozřejmě nemusí. Časové rozmezí jednotlivých rozhovorů se pohybovalo přibližně od 45 minut do 90 minut.

4. 5. Charakteristika výzkumného vzorku

Hlavními nositeli potřebných informací v rámci výzkumu byli klienti PMS v Bruntále, kteří docházeli do střediska v roce 2015 a 2016. Jelikož spolupráci s PMS v Bruntále úspěšně ukončili, jsou nyní již klienty bývalými.

Vedoucí střediska PMS v Bruntále ihned na úvod spolupráce konstatoval, že nemůže poskytnout kontakt na jejich klienty, protože by tím porušoval zákon. Klienti tedy byli vyhledáni alternativní cestou na základě osobních kontaktů, a proto nebylo lehké se ke vzorku dostat. Rozhovor se podařilo zrealizovat se čtyřmi klienty, kteří spolupracovali s PMS v Bruntále ve výše uvedených letech.

Jednalo se o rozhovory se čtyřmi muži. Dva z dotazovaných nebyli nikdy trestáni, další dva již byli podmíněčně odsouzeni k výkonu trestu odnětí svobody s dohledem a byly jim uloženy peněžité pokuty. Tito klienti ve zkušební době splnili podmínky stanoveného dohledu, a proto byla spolupráce s tamní PMS ukončena. Z rozhovorů vyplynulo, že jeden z dotazovaných měl v minulosti problém se závislostí na pervitinu. Věková struktura vzorku byla 23, 29, 45 a 65 let. Z pohledu dosaženého vzdělání se jednalo o dva klienty vyučené a dva klienty se středoškolským vzděláním.

Osloveni byli také samotní pracovníci PMS v Bruntále. Ve středisku pracují celkem čtyři pracovníci, jeden z nich odmítl rozhovor poskytnout. Ostatní tři pracovníci pracují na pozici probační úředník, jeden z nich je také veden jako vedoucí střediska. Ačkoliv je středisko malé, nejsou zde striktně vymezené kompetence jednotlivých pracovníků, nicméně se však snaží, aby u jednotlivých pracovníků přece jen převládala jedna konkrétní agenda. Rozhovory byly realizovány se specialisty na probační činnosti, přičemž jeden pracovník se věnuje ze 2/3 OPP, druhý pracovník se věnuje 1/3 OPP a zároveň je specialista na přípravné řízení, třetí pracovník je specialista na přípravné řízení a také se zaměřuje na práci s mladistvými a dětmi.

4. 6. Analýza dat a jejich interpretace

Jelikož kvalitativní data nemají strukturovanou podobu, pro fixaci dat a jejich získávání byl využit audiozáznam. Rozhovory s respondenty byly nahrávány na diktafon v mobilním telefonu. Jak uvádí Miovský (2006) ve své publikaci, digitální diktafony jsou malé a při výzkumu nepředstavují omezení a nepůsobí rušivě. Navíc pro výzkumníka představují velkou oporu a pomoc, neboť si v průběhu rozhovoru nemusí dělat poznámky o obsahu. Poznámky ve formě terénních zápisků byly v průběhu rozhovorů zapisovány výhradně pro vlastní potřeby, pozornost byla věnována především neverbálním projevům daného respondenta.

Po realizaci rozhovorů následovala metoda transkripce. Jedná se o převedení dat z netextové povahy do povahy textové. Technikou transkripce byl zvolen shrnující protokol. U této techniky se předpokládá, že se v textu vyskytují zbytečná místa, jež nejsou potřebná pro doslovný přepis. Jedná se především o vyřazení slovní vaty a informací, které narušují plynulost textu a jsou pro výzkum nepodstatná. Tento postup lze použít v případě obsahově-tematické stránky materiálu (Hendl, 2005).

Pro analýzu dat byla zvolena obsahová analýza, která se přímo zaměřuje na zkoumání textových dokumentů. Nalezení jednoznačné definice obsahové analýzy je poměrně těžké. Její pojetí se u autorů liší. V české literatuře je jí věnováno poměrně málo pozornosti a panuje neshoda v otázce, zda postup při obsahové analýze je přesně definovaný, anebo je spíše otevřený potřebám výzkumníka.

Dle Ferjenčíka (2000) obsahová analýza není jen jednou z metod, ale je skupinou metod, které se využívají na rozbor zpravidla písemných dokumentů. Dle jeho názoru se jedná o více metod, a proto není jednoduché ji definovat pomocí univerzální definice. Podle Miovského (2006) je obsahová analýza širokým spektrem dílčích metod a postupů, které slouží k analýze jakéhokoli textového dokumentu s cílem objasnit jeho význam, určit jeho strukturu a identifikovat jeho stylistické a syntaktické zvláštnosti. Neuendorfová (2002) nabízí podrobnější definici obsahové analýzy. Tvrdí, že její charakteristickou vlastností je obecnost, která spíše shrnuje celkový dojem z textu, než aby referovala o všech jeho detailech. Dále poukazuje na skutečnost, že pomocí obsahové analýzy je možné zkoumat všechny charakteristiky zkoumaného textu, tedy nejen vyjádřený, ale i skrytý obsah, formu textu apod.

Všechny definice obsahové analýzy se shodují v tom, že se jedná o metodu, která se pokouší rozkrýt zvláštnosti zkoumaných textů, dokumentů. V závislosti na zaměření

výzkumu, které může být kvantitativního nebo kvalitativního charakteru, pak autoři navrhnou různé pracovní postupy.

Obsahová analýza přepsaných rozhovorů byla prováděna v několika krocích. Nejprve byly rozhovory přečteny a udělány poznámky o nejfrekventovanějších kategoriích. První etapa kategorizace byla pouze předběžná a sloužila k vytvoření si základního přehledu o tom, co respondenti reflektují. Následně byly rozhovory přečteny znovu a byly poznamenány kategorie, které se v textech objevovaly nejčastěji. Byly to kategorie informace, ochota, komunikace, motivace, odpovědnost, prospěch, pozitivum, problém, sociální okolí, kontrola, zkušenost a klíčový prvek. Následně byly kategorie zařazeny pod jednotlivé výzkumné otázky. Pod první otázku byly zařazeny kategorie informace, komunikace, problém. Pod druhou kontrola, ochota. Ke třetí byly zařazeny kategorie pozitivum, zkušenost, prospěch a k poslední otázce motivace a klíčový prvek. Výsledky jsou řazeny podle jednotlivých výzkumných otázek. Na základě zvolených kategorií jsou k nim poté uváděny úryvky rozhovorů s respondenty. Jelikož data byla sbírána u dvou různých vzorků respondentů, jsou respondenti pojmenováni jako „klienti PMS“ a „pracovníci PMS“. Klienti PMS jsou označováni jako klient č. 1, 2, 3, 4 a pracovníci PMS jako pracovník č. 1, 2, 3.

Otázka č. 1: Jak klienti vnímají přínosnost činnosti PMS?

Níže je vypsán přehled kategorií vztahujících se k této výzkumné otázce:

- **Informace**

Každý z klientů v rámci rozhovoru konstatoval, že pracovníci PMS v Bruntále byli velmi pohotoví a ochotní, co se týče předávání potřebných informací k řešení jejich osobních, pracovních záležitostí a hlavně také orientace v trestním řízení.

- **Komunikace**

Z výsledků vyplývá, že klienti poměrně často komunikovali s pracovníky PMS v Bruntále o svých záležitostech prostřednictvím mobilních telefonů, v případě jednoho klienta i prostřednictvím e-mailu.

- **Problém**

Klienti při rozhovorech uvedli, že velkým problémem při spolupráci s PMS v Bruntále je vzdálenost mezi působností střediska a jejich bydlištěm. Vezmeme-li v potaz, že respondentem výzkumu byl student, důchodce nebo osoba pečující o osobu blízkou, musíme

uznat, že takovým lidem mnohdy finance schází. Proto pokud je středisko PMS několik desítek kilometrů vzdálené od místa bydliště klienta, může se stát, že klienti nebudou ochotni dopravovat se na osobní konzultace s pracovníky PMS.

Níže je uveden úryvek rozhovoru s klientem č. 3:

„Jo, super. Jakože ve všem pomůžou. Paní, kterou jsem měl, teď si nepamatuji, jak se jmenuje a teď mám chlapa. Působí na mě dobře, ale je takový jakože super, ale víc jsem si rozuměl s tou paní, co byla v Krnově. Ta byla jakože více příjemnější. Záleží taky i na tom hlase, jak to člověk podá. Jako kdybych třeba něco nevěděl, tak by mě někam zkontaktovali. Mluvili jsme spolu, že vlastně cokoliv se děje, nějaká změna, jak v práci nebo v osobním životě, tak se s nimi musím i já zkontaktovat.“

Níže je uveden úryvek rozhovoru s klientem č. 4:

„No tak u mě byla sympatická, vstřícná a ochotná paní. Popovídali jsme si i o jiných ostatních věcech. A dokázala člověka namotivovat, takže v pohodě. Napište si k tomu samou chválu na ně do Bruntálu. S tou paní stále spolupracuji. Určitě za ňou přijedu někdy zas. Budu muset až mi skončí ten probační a mediační dohled, tak se tam jako budu muset ukázat. Kdyby to aspoň nebylo tak daleko. Nechce se mi tam jezdit. Bouchám směny od nevidím do nevidím a ty proježděné peníze mi taky nikdo nezaplatí.“

Otázka č. 2: Jak klienti vnímali pomoc/kontrolu při docházení do PMS a vykonávání alternativních trestů?

Níže je vypsán přehled kategorií vztahujících se k této výzkumné otázce:

- **Kontrola**

Z výsledků lze usuzovat, že klienti spolupráci s PMS v Bruntále vnímají jako nástroj kontroly. Například jeden z klientů spolupráci vnímá jako nástroj kontroly, nicméně sám při výkonu alternativního trestu nebyl ani jednou kontrolován. Další z klientů konstatoval, že byl párkrát během výkonu trestu OPP kontrolován na přítomnost drog v krvi. Dodal však, že to bylo z toho důvodu, protože o to sám požádal, aby na sebe tzv. ušil bič. Další klient přiznal, že byl kontrolován poměrně často. Klienti vnímají spolupráci jako kontrolu, ale z části však i jako pomoc.

- **Ochota**

Klienti v rozhovorech uvedli, že pracovníci střediska v Bruntále jsou ochotní, vstřícní a nápomocí za každé situace a mohou se na ně s čímkoliv obrátit. Jeden z klientů uvedl, že určitě každý z pracovníků PMS musí mít v sobě sociální citění, jinak by tu práci nemohli dělat.

Níže je uveden úryvek rozhovoru s klientem č. 2:

„To určitě, ale žádné kontroly při výkonu trestu jsem neměl. Ale to jen díky tomu, že jsem byl takový, jaký jsem byl. Prostě si na mě nikdo nestěžoval. Ona říkala, že když si na mě budou stěžovat, tak tam budou jezdit a kontrolovat mě. Cikáni sami říkali, že když si sedneme, tak je to v pohodě, že nás stejně nikdo nekontroluje. Ale já jim říkal, že si musíš udělat jméno a když je práce udělaná, nikdo si nestěžuje a ona pak nechodí na kontroly. Takže já jsem to měl tak, no ... nezažil jsem žádnou kontrolu.“

Níže je uveden úryvek rozhovoru s klientem č. 3:

„Jako částečně tam ta kontrola je. Z části je to kontrola a z části je to pomoc. Vlastně i díky těm pracovníkům stát kontroluje řádný život a všechno.“

Otázka č. 3: Jak pracovníci PMS hodnotí alternativní tresty?

Níže je vypsán přehled kategorií vztahujících se k této výzkumné otázce:

- **Pozitivum**

Pracovníci PMS hodnotí alternativní tresty pozitivně. Alternativní tresty dle nich mají velký potenciál, hlavně tedy ten ekonomický, tj. zátěž na systém ekonomiky je podstatně nižší. Další výhodou spatřují v tom, že odsouzený k těmto trestům zůstává v civilním životě, nepřetrhává rodinné vazby a celkově kontakty v civilním životě. Ve vězení člověk jednak trpí po psychické stránce a také nemůže vydělávat peníze, popřípadě splácet dluhy.

- **Zkušenost**

Pracovníci PMS mají s alternativními tresty převážně pozitivní zkušenosti, převažuje procento klientů, kteří alternativní trest vykonají. Ze zkušeností mohou říct, že v současné době je navštěvuje mnoho klientů, kteří jsou prvopachatelé a do vězení jít nechtějí, tudíž se snaží trest řádně vykonat. Pracovníci však nezapomněli zmínit, že mezi jejich klienty

jsou i tací, kteří nespolupracují, nevykonávají práci v odpovídající kvalitě nebo slibují a nepřijdou. Zkrátka nedodržují harmonogram.

- **Prospěch**

Pracovníci PMS se shodli, že alternativní tresty – tresty OPP jsou prospěšné obcím, státním nebo jiným obecně prospěšným institucím, které se zabývají školstvím, kulturou, sociální či charitativní činností. Odsouzení k těmto trestům přijímají odpovědnost za své jednání a v rámci vykonávání trestu zcela zdarma udržují a uklízí veřejná prostranství, veřejné budovy a komunikace.

Níže je uveden úryvek rozhovoru s pracovníkem č. 2:

„Já si myslím, že asi pozitivní zkušenosti. Převážilo by asi procento, že vykoná.“

Níže je uveden úryvek rozhovoru s pracovníkem č. 3:

„V tom, že vlastně nejsou zpřetrhány rodinné vazby a vůbec kontakty v tom civilním životě. Jak se říká, sejde z očí, sejde z mysli, takže oni tam opravdu i po psychické stránce trpí a jsou vlastně odloučeni od rodin. Nemůže vydělávat peníze, nemůže splácet dluhy. Ale určitě jsou ty alternativní tresty úžasné, já říkám tedy, že ano. A navíc ještě v tom vězení se naučí další negativní věci, které použije dál.“

Otázka č. 4: Jak pracovníci PMS hodnotí spolupráci se svými klienty?

Níže je vypsán přehled kategorií vztahujících se k této výzkumné otázce:

- **Motivace**

Každý pracovník zaujímá jiný názor, co se týče motivace jejich klientů vykonat alternativní tresty. Jeden pracovník si myslí, že jsou jejich klienti motivováni vykonat alternativní tresty v případě, že pochybili ojedinele, jsou zaměstnaní, mají případně rodinu. Ti, kteří mají důvod zůstat na svobodě a cení si toho, motivováni určitě jsou. Nejvíce jsou však dle jejich názoru motivováni mladiství, kteří žijí ve stabilním sociálním zázemí. Další pracovník mi sdělil, že mnoho klientů se k nim vrací znova a nepoučí se. Nicméně podle něj záleží na člověku, v jakém prostředí žije, vše je velmi individuální. Další pracovník je toho názoru, že klienti jsou málo motivováni, v procentech uvedl pouze 5% z nich.

- **Klíčový prvek**

Pracovníci se ve svých výpovědích shodli, že motivace je poměrně velkým úskalím u mladistvých klientů. Pokud mladistvý žije v rodině, kde rodiče zastávají zodpovědně svou funkci, je mladistvý motivován ke spolupráci. Klíčovým prvkem v práci s mladistvými je navození přátelského kooperativního vztahu nejen s nimi, ale i s jejich nejbližší rodinou.

Níže je uveden úryvek rozhovoru s pracovníkem č. 1:

„Jak kteří. U mladistvých, pokud tady máme vyloženě trestní opatření, tak oni chodí i s těmi rodiči. Tam jde vidět, že někteří ti rodičové velmi tlačí na ty děti, protože těm samotným by to asi bylo jedno. Když jsem tady měla jednání s maminkou, tak ta pořád hledala výmluvy, proč by to nešlo. Pak přišel s tatínkem a tatínkovi jsem teda vysvětlila ty možnosti a najednou klučina v podstatě během tří týdnů odpracoval celý trest, v průběhu těch letních prázdnin. Takže jde vidět, že pokud tam je aspoň lehce fungující sociální zázemí a je tam ten vůdčí rodič, tak potom to u těch mladistvých jde vidět. Co se týká těch dospělých, tak většinou, pokud mají partnerku, jsou ochotni alternativní trest vykonat, protože je do toho partnerky dotlačí.“

Níže je uveden úryvek rozhovoru s pracovníkem č. 2:

„To ne. To si myslím, že nejsou vůbec nikým motivováni. Možná bych dal 5% z nich. A to jsou možná i někteří mlad'oši, na které zatlačí rodina. Ale jinak sami klienti ... myslím si, že jsou málo motivováni.“

4. 7. Vyhodnocení výzkumných otázek

Níže nalezneme ucelené shrnutí výsledků vyplývající z provedených rozhovorů s klienty a pracovníky PMS v Bruntále dle dílčích výzkumných otázek.

1. Jak klienti vnímají přínosnost činnosti PMS?

Z rozhovorů je zřejmé, že klienti vnímají přínosnost činnosti PMS různě podle toho, jak má klient sám nastaven přístup k činnosti PMS.

Někteří dotazovaní klienti hodnotí spolupráci jako velice přínosnou. Klienti shledali přínosnost zejména v tom, že se jim od pracovníků PMS vždy dostalo potřebných informací a rad k řešení svých osobních i pracovních záležitostí. Samozřejmě jim pomáhali řešit jejich aktuální situace ve věcech trestních, např. orientaci v trestním řízení. Jeden z klientů ocenil hlavně ochotu svého přiděleného pracovníka střediska poskytovat mu potřebné informace

a schopnost odpovídat na jeho otázky. Také ocenil pomoc při vyjednávání s poskytovatelem trestu OPP, u kterého měl zájem tento alternativní trest vykonat. Klienti vnímali povinnost navštěvovat středisko PMS v Bruntále, kterou jim stanovil soud, skutečně jako součást řešení své situace, jež chtěli řešit. V takovém případě jim byli pracovníci střediska nápomocni a celkově tedy tuto instituci hodnotí jako přínosnou. Jeden z dotazovaných klientů během rozhovoru uvedl, že spolupráci s PMS v Bruntále a její přínosnost hodnotí dobře, nicméně z celkového rozhovoru bylo nabyto dojmu, že tomu tak není.

Přínosnost činnosti PMS je klienty vnímána také v souvislosti i s přínosností jednotlivých konzultací na středisku. Z rozhovorů bylo patrné, že klientům byly jednotlivé konzultace v převážné většině příjemné, ačkoliv je považovaly za určitou povinnost, kterou museli dodržovat, aby si nezpůsobily další nepříjemnosti.

Klienti nepocítovali, že jim pracovníci pomohli zorientovat se v jejich nelehké životní situaci, jež vyústila ve spáchání trestné činnosti a v nadcházejícím trestním řízení. Klienti takový pocit neměli, protože údajně věděli o motivech i podmínkách toho, co spáchali, a proto oceňovali až následnou pomoc s řešením různých pracovních i osobních problémů, které s jejich trestným činem souvisely.

2. Jak klienti vnímali pomoc/kontrolu při docházení do PMS a vykonávání alternativních trestů?

V teoretické části práce je popsáno, že probační dohled zajišťovaný pracovníky PMS by měl obsahovat jednak kontrolu, která se promítá v dohlížení na výkon trestu, byť alternativního, ale také odborné vedené a pomoc. Dotazovaní klienti tyto dvě protichůdné složky vnímali a pocítovali jako správné, převládal u nich však pocit, že působení PMS se zaměřuje více na složku kontroly. Jeden klient byl namátkově podrobován testům na přítomnost návykových látek v těle. Také kontrolu ze strany PMS klienti pocítovali v počátcích stanoveného dohledu, kdy se museli hlásit na středisku i každý měsíc. Žádný z klientů však nemluvil o PMS nevhodně, kriticky. Všichni se shodli na tom, že považují PMS za dobrou službu, vůči které měli povinnosti, nicméně v převážné většině pocítovali, že se jim pracovníci snažili pomáhat v nejrůznějších situacích. Kdykoliv se v průběhu výkonu alternativního trestu mohli na pracovníky střediska v Bruntále obrátit se svými problémy.

Co se týče kontroly při výkonu alternativních trestů, v našem případě výkonu trestu OPP, hodnotí dotazovaní klienti tuto složku jako častou. Tři klienti uvedli, že byli během výkonu trestu OPP kontrolováni ze strany zadavatele práce, zda práci řádně vykonávají. Jeden z nich byl průběžně kontrolován na přítomnost návykových látek v krvi. Údajně o to sám

zadavatele práce požádal, aby na sebe ušil tzv. bič. Chtěl, aby byl z cizí strany hlídán také z toho důvodu, že chtěl drogy přestat užívat a začít se léčit.

3. Jak pracovníci PMS hodnotí alternativní tresty?

Pracovníci PMS mají s alternativními tresty převážně pozitivní zkušenosti.

Všichni se shodli, že tyto tresty jsou vhodným nápravným opatřením pro pachatele trestných činů. Nicméně každý případ klienta je zcela individuální. Vždy záleží na tom, zda je pachatel motivován alternativní trest vykonat, ač z vlastního přesvědčení či motivací z blízkého sociálního okolí.

Výhodami alternativních trestů oproti trestu odnětí svobody, dle pracovníků PMS, jsou zejména: zohlednění osobnosti pachatele a jeho individuálních zvláštností, při jeho výkonu nejsou zpřetrhány sociální vazby s prostředím, ve kterém žije, nevystavuje se riziku ovlivnění ostatními odsouzenými ve vězení. Z hlediska ekonomického jsou to pak nižší finanční náklady na jeho výkon a zvýšení jeho ekonomičnosti, jelikož zůstává zaměstnán (pokud tedy zaměstnán je) a nedochází k jeho zadluženosti.

Pokud by pachatel byl odsouzen k výkonu trestu odnětí svobody a neexistovala by zde možnost uložení alternativního trestu, po výstupu z výkonu trestu odnětí svobody by odsouzený musel znovu tyto vztahy navozovat, a musíme uznat, že se mnohdy nejedná o lehkou záležitost, která je navíc ztížena záznamem ve výpisu rejstříku trestů. Zmíněné negativní ukazatele ztěžují jedinci znovuzískání zaměstnání. Je poměrně častým jevem, že takoví jedinci poté zůstanou zcela odkázáni na pomoc a podporu ze strany státu. Častým jevem je také recidiva těchto jedinců. Úspěšné vykonání alternativních trestů přináší prospěch nejen společnosti, ale i samotnému odsouzenému, pokračuje totiž ve svém životě s „čistým štítem“, což v tomto pojetí představuje zahlazení odsouzení. Alternativními tresty, dle pracovníků PMS, podporují zodpovědnost odsouzeného za vlastní chování a tím bezpochyby plní lépe výchovný účel trestu. Pachatel je však ve svém jednání omezen určitou povinností vůči společnosti, např. aktivním zapojením do práce pro společnost u trestu OPP. Pachatel si tedy upevňuje pracovní návyky, a pokud alternativní trest vykoná v zákonné lhůtě, je smazán z trestního rejstříku.

4. Jak pracovníci PMS hodnotí spolupráci se svými klienty?

Spolupráci s klienty hodnotí pracovníci PMS v Bruntále průměrně. Vždy záleží na konkrétním případě a osobě klienta. Pracovníci jsou toho názoru, že jejich působení na klienty vždy zanechá nějakou stopu. Záleží hlavně na klientech, v jak velké míře se ta stopa bude projevovat. Samozřejmě také záleží i na pracovnících, co jsou ochotni klientům poskytovat a jakým způsobem. Jeden z pracovníků uvedl, že při dlouhodobé spolupráci s klienty mezi nimi vzniká určitý vztah. Zase na druhou stranu v případě, že klient opakovaně recidivuje a nespolupracuje, je to pro něj demotivující.

Dotazovaní pracovníci by si pochopitelně přáli, aby jejich klienti nerecidivovali a do střediska se nevraceli. Faktem je, že se cca 1/3 klientů vrací, a to následně pracovníci hodnotí jako demotivující. Nicméně pozitivní zkušenosti pracovníků ukazují, že 2/3 jejich klientů si zejména v průběhu výkonu trestu OPP vytvoří pracovní návyky i odpovědnost za své chování a trest vykonají.

Pracovníci daného střediska mají dlouholeté zkušenosti v PMS v Bruntále a všichni se shodli v problematice motivace svých klientů. Motivace v procesu nápravy, podle jejich názoru, hraje stěžejní roli. Pokud je klient opravdu motivovaný, spolupracuje s nimi a aktivně se zajímá o řešení následků trestné činnosti. Jeden pracovník uvedl, že v procesu spolupráce je nutné uplatňovat nejen pozitivní prvky motivace, ale také negativní motivaci skrze nastínění o všech rizicích, jak bude vypadat situace, pokud klient nebude spolupracovat, co bude následovat, jaké kroky následně podnikne apod. Upozornil však, že pokud podniká jakékoliv kroky, vždy o tom klienta informuje.

Pracovníci střediska se ve výpovědích dále shodli v tom, že motivace je také velkým úskalím u mladistvých klientů. V případě, že mladistvý žije alespoň v lehce fungujícím sociálním prostředí a vůdčí rodič (v mnoha případech otec) v rodině zastává zodpovědně svou funkci, je mladistvý nastartován ke spolupráci. V takovém případě si je mladistvý vědom, co vše může nastat v případě, že se do spolupráce nezapojí. Klíčovým prvkem v práci s mladistvými je navodit efektivní kooperativní vztah nejen s nimi, ale nejlépe i s jejich rodiči. Někteří rodiče nejsou však pevnou oporou pro své děti a spolupráce s nimi je pak nesnadná. Opakem takových rodičů jsou rodiče příliš ochranitelští, kteří blokují mladistvého v uvědomění si následků trestné činnosti i přijetí odpovědnosti za své jednání.

5. Návrh opatření

PMS je podřízena Ministerstvu spravedlnosti České republiky a v naší zemi je součástí systému trestní justice. Je spravována státem a její pracovníci se při výkonu svého povolání řídí zákonných postupů a norem, které jim určují a vymezují kroky praxe.

Pracovníci PMS jsou nejen v přímém kontaktu se svými klienty, ale musí také v rámci svého povolání splňovat mnoho dalších činností a úkonů, se kterými je jejich funkce spojena. Tito pracovníci musí v rámci pracovní doby realizovat administrativní úkony, bez nichž by služba nemohla fungovat, a také efektivně využít pracovní dobu k navazování kontaktu s klienty a jejich následné spolupráci. Co se organizačního zajištění PMS týče, skýtá tato oblast jisté nedostatky. Již od počátku fungování PMS se mnohá střediska potýkají s nedostatkem personálu. Stavby jsou sice postupně navyšovány, nicméně zdaleka není dosaženo optimálního počtu pracovníků. V mnoha případech jsou jednotliví pracovníci PMS zaneprázdněni zajišťováním výkonu trestu OPP, a také samotným vedením probačních spisů. Aby byli probační pracovníci schopni kvalitně vykonávat nejen dohledy, kontroly během zkušební doby, kontroly nad dodržováním přiměřených omezení a povinností apod., je nutné posílení personální kapacit PMS. Nebylo by od věci doplnit pracovníky PMS (asistenty nebo úředníky) o personál, který by zajišťoval pouze administrativní chod příslušného střediska. Probační asistenti a úředníci by poté mohli mít více prostoru na aktivity, které nyní z důvodu časové vytíženosti omezují.

Za další nedostatek této instituce bylo shledáno materiální zajištění. Nedostatečný počet služebních automobilů i mobilních telefonů značně omezuje mobilitu pracovníků na jednotlivých střediscích PMS. Navazování kontaktů s klienty při výkonu jejich dohledu a kontroly chování se tak mnohdy stává velkou nepříjemností, zvláště pokud klienti žijí ve vzdálenějších místech od příslušného střediska PMS. Komplikace v tomto směru také nastaly zavedením trestu domácího vězení, který byl s účinností od 1. 1. 2010 zaveden novým trestním zákoníkem. Domácí vězení v současné době stále nelze zabezpečit a vykonávat pomocí elektronického monitoringu, a proto probační úředníci musí kontrolovat výkon tohoto trestu prostřednictvím náhodných kontrol odsouzených v místě výkonu. Jedno z řešení tohoto problému by mohlo být zapojení dobrovolníků z řad občanů do určitých činností PMS. Zákon o PMS totiž s touto variantou počítá v § 4 odst. 6, ve kterém je ustanoveno, že *„úkony probace a mediace, pokud nejsou tímto nebo zvláštním zákonem svěřeny do výlučné působnosti Probační a mediační služby, mohou vykonávat nebo se na nich podílet i jiné*

osoby“. Pracovníci PMS by pak mohli mít více času efektivněji se věnovat jednotlivým případům.

Úspěšné spolupráci s klienty PMS i vyšší efektivitě by mohlo pomoci, když by se zvýšila součinnost soudů. Soudy by mohly pružněji reagovat na zprávy, podněty či výtky zpracovávané pracovníky PMS. Je potřeba se zaměřit na ukládání alternativních trestů nevhodným pachatelům a využívání institutu podmíněného propuštění z VTOS také v úzké spolupráci se středisky PMS. Trestní zákoník v § 64 stanovuje, že *„při ukládání trestu obecně prospěšných prací přihlédně soud ke stanovisku pachatele, k jeho zdravotnímu stavu a k možnosti uložení tohoto trestu. Trest obecně prospěšných prací neuloží, je-li pachatel zdravotně nezpůsobilý k soustavnému výkonu práce.“* Nyní je poukázáno na nedostatky objevující se v praxi tím, že v mnoha případech soud stanovisko pachatele nezjišťuje. Soud nemá možnost toto stanovisko bez předchozí spolupráce s PMS zjistit. S problémem „přihlédnutí ke stanovisku pachatele“ tedy úzce souvisí také problém spolupráce středisek PMS a soudů. Tento problém je dán nedostatečnou komunikativností mezi střediskem PMS a soudem. Na zmíněný problém poukázali i pracovníci PMS v Bruntále v rámci výzkumu. Je-li to způsobeno neadekvátními reakcemi soudu na podněty či nerespektováním zaměstnanců PMS jako rovnocenných partnerů, to zůstává otázkou. Je nutné vzít v potaz, že využitím předjednáání dojde k vyšší účinnosti uložených trestů OPP.

Dalším důležitým předpokladem efektivního plnění úkolů PMS je informovanost veřejnosti o jejím působení. V současnosti se i nadále setkáváme se skutečností, že samotní obvinění i poškození trestným činem či veřejnost nemají dostatečný přehled o činnosti PMS. Stejně tak je důležitý i pozitivní postoj občanů k PMS i její prospěšnosti z pohledu trestního řízení. Je vhodné však upozornit na skutečnost, že situace se v posledních letech rapidně zlepšuje.

Právní úprava alternativních trestů byla shledána jako dostatečná, nicméně menší výtky se týká trestu OPP. V současné době existuje centrální evidence trestu OPP s názvem PROXIO OPP, která eviduje například jednotlivé poskytovatele prací, načítá odpracované hodiny, eviduje údaje o soudech a jejich rozhodnutí v souvislosti s odsouzeným apod. V případě, že by se zavedly pravidelné aktualizace, které by mohli provádět nejen pracovníci středisek PMS, soudy, ale také poskytovatelé prací, zrychlil by se tok informací mezi soudy a středisky PMS. Všichni zmínění by si tudíž mohli ověřovat, jak odsouzený trest OPP vykonává a to zcela bez omezení.

Závěr

Nepodmíněný trest odnětí svobody má spíše desocializační než resocializační účinky, proto je žádoucí, aby byl uplatňován pouze jako „ultima ratio“, tedy jako poslední možné řešení. Další skutečností je, že vězeňské prostředí negativně působí na psychiku všech osob, které se uvnitř vězení nachází, a to nejen na odsouzené, ale i ty, kteří ve vězení pracují. Stále častěji se setkáváme s případy, kdy byl pachatel trestného činu odsouzený k nepodmíněnému trestu odnětí svobody a během svého pobytu ve vězení získal nové znalosti i zkušenosti o páčání trestné činnosti, následně po propuštění spáchal další trestný čin a vrátil se zpět do vězení. Respondenti výzkumu, pracovníci PMS, považují takový případ za začarovaný kruh. V mnoha případech se z takových lidí stávají recidivisté, kteří páchají závažnější trestné činy. Postupně se u nich snižuje možnost, že by je soud přinutil k respektování zákonů naší země a vychoval z nich řádné občany. V takovém případě trest rozhodně neplní svůj účel, mívá se svým účinkem.

Zavedením alternativních trestů do praxe, které nahrazují nepodmíněný trest odnětí svobody, se eliminovala vysoká míra zásahu do osobní svobody odsouzeného. Soudy by proto měly mít na paměti, že trest má pozitivně napomoci pachatelově adaptaci ve společnosti.

Nutnou součástí tématu alternativních opatření je PMS České republiky. Ta zajišťuje organizaci i výkon alternativních trestů. Jsou to právě pracovníci PMS, kteří vedou pachatele na cestě k nápravě. V této práci byl popsán nejen vývoj PMS, její charakteristika a poskytované služby, ale také agenda věnovaná mladistvým pachatelům.

Poslední část diplomové práce se zabývala vnímáním alternativních trestů pracovníky PMS a také jejich klienty. U klientů PMS bylo zaznamenáno zlehčování trestného činu. Jeden z klientů bral trest jako křivdu vůči své osobě. Pro všechny klienty však trest znamenal určitým způsobem zásah do jejich dosavadního života, což souviselo hlavně s dodržováním probačního plánu. U některých klientů měl výkon tohoto trestu pozitivní vliv, nicméně se také můžeme setkat s negativní odezvou a je poté nutné zvážit, zda má smysl u takových klientů přistupovat k alternativním opatřením.

V dnešní době se mezi námi lajky objevují i takoví, kteří tvrdí, že se jich tohle téma netýká, a proto je to nezajímá. Nicméně je důležité myslet i na to, že se kdykoli můžeme stát účastníkem trestního řízení, obětí či pachatelem. V dětství si děti hrály na policisty a zloděje a jedinou možností trestu spatřovaly v uvěznění zloděje. Doba se však posouvá dopředu a je možné prohlásit, že alternativní tresty se v posledních desetiletích výrazně posunuly

pozitivním směrem dopředu. Nebylo to vždy však snadné a ještě není zcela vyhráno. Mnoho výzkumů na dané téma poukazuje na skutečnost, že společnost ještě není dostatečně znalá v oblasti ukládání alternativních trestů. Lidé si často nepřejí nebo nesouhlasí, aby se ukládání těchto trestů stalo tradicí. Na druhou stranu si však uvědomují jejich klady, jako jsou například snížení nákladů na vězení nebo zapojení pachatele do nápravy svého spáchaného činu.

Alternativní opatření jsou nezbytnou, potřebnou součástí právního řádu České republiky. Jsou jednou z možností potrestání pachatele za spáchaný trestný čin a otevírají dveře jiným směrem. Užívání alternativních trestů je humánnější než ukládání trestu odnětí svobody, nicméně záleží na povaze spáchaného trestného činu. Otázka alternativních trestů, zejména však jejich následné dodržování by měla být ještě předmětem diskuzí v politických či odborných kruzích. Stejný názor zastávají de facto i respondenti výzkumu, pracovníci PMS.

Seznam použitých zdrojů

Knižní publikace

CREIGHTON, Simon a ARNOTT, Hamish. *Prisoners: Law and Practice*. London: Legal Action Group, 2009. ISBN 978-1903307717.

ČERNÍKOVÁ, Vratislava. *Sociální ochrana: terciární prevence, její možnosti a limity*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2008. ISBN 978-80-7380-138-0.

ČERNÍKOVÁ, Vratislava a SEDLÁČEK, Vojtěch. *Základy penologie pro policisty*. Praha: Policejní akademie České republiky, 2002. ISBN 80-7251-104-1.

DERKS, Jack. *Probace v Evropě*. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2002. ISBN 80-7338-007-2.

DISMAN, Miroslav. *Jak se vyrábí sociologická znalost: příručka pro uživatele*. Praha: Karolinum, 2011. ISBN 978-80-246-1966-8.

FERJENČÍK, Ján. *Úvod do metodologie psychologického výzkumu: jak zkoumat lidskou duši*. Praha: Portál, 2000. ISBN 80-7178-367-6.

FRYŠTÁK, Marek. *Trestní právo hmotné - obecná část*. Ostrava: Key Publishing, 2008. ISBN 978-80-87071-70-0.

GAVORA, Peter. *Úvod do pedagogického výzkumu*. Brno: Paido, 2000. ISBN 80-85931-79-6.

HENDL, Jan. *Kvalitativní výzkum: základní metody a aplikace*. Praha: Portál, 2005. ISBN 80-7367-040-2.

HOLÁ, Lenka a kol. *Mediace a možnosti využití v praxi*. Praha: Grada, 2013. ISBN 978-80-247-4109-3.

JANOTOVÁ, Magda. *Mediace*. Praha: Ústav práva a právní vědy, 2014. ISBN 978-80-87974-07-0.

JEDLIČKA, Richard. *Děti a mládež v obtížných životních situacích: nové pohledy na problematiku životních krizí, deviací a úlohu pomáhajících profesí*. Praha: Themis, 2004. ISBN 80-7312-038-0.

JELÍNEK, Jiří. *Trestní právo hmotné: obecná část, zvláštní část*. Praha: Leges, 2009. ISBN 978-80-87212-24-0.

JELÍNEK, Jiří a SOVÁK, Zdeněk. *Trestní zákon a trestní řád: poznámkové vydání s judikaturou*. Praha: Linde, 1998. ISBN 80-7201-133-2.

JŮZL, Miloslav. *Penitenciaristika a penologie*. Brno: Institut mezioborových studií Brno, 2012. ISBN 978-80-87182-24-6.

KARABEC, Zdeněk. *Restorativní justice: sborník příspěvků a dokumentů*. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2003. ISBN 80-7338-021-8.

KUCHTA, Josef. *Trest obecně prospěšných prací - přítomnost a budoucnost*. Brno: Masarykova univerzita, 2007. ISBN 978-80-210-4430-2.

KUCHTA, Josef a VÁLKOVÁ, Helena. *Základy kriminologie a trestní politiky*. Praha: C. H. Beck, 2005. ISBN 80-7179-813-4.

MATOUŠEK, Oldřich. *Metody a řízení sociální práce*. Praha: Portál, 2013. ISBN 978-80-262-0213-4.

MIOVSKÝ, Michal. *Kvalitativní přístup a metody v psychologickém výzkumu*. Praha: Grada, 2006. ISBN 80-247-1362-4.

NEUENDORF, Kimberly A. *The content analysis guidebook*. Thousand Oaks: Sage Publications, 2002. ISBN 0-7619-1978-3.

NOVOTNÝ, Oto a kol. *Kriminologie*. Praha: ASPI, 2008. ISBN 978-80-7357-377-5.

NOVOTNÝ, František a SOUČEK, Josef. *Trestní právo hmotné*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2010. ISBN 978-80-7380-291-2.

OSMANČÍK, Otakar a kol. *K problematice alternativních trestů a opatření*. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 1996. ISBN 80-86008-26-6.

PLAMÍNEK, Jiří. *Mediace: nejúčinnější lék na konflikty*. Praha: Grada, 2013. ISBN 978-80-247-5031-6.

ROZUM, Jan. *Uplatnění mediace v systému trestní justice II*. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2010. ISBN 978-80-7338-097-7.

ROZUM, Jan a kol. *Vybrané problémy sankční politiky*. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2005. ISBN 80-7338-042-0.

SOCHŮREK, Jan. *Kapitoly z penologie*. Liberec: Technická univerzita v Liberci, 2007. ISBN 978-80-7372-205-0.

SOLNAŘ, Vladimír. *Systém českého trestního práva*. Praha: Novatrix, 2009. ISBN 978-80-254-4033-9.

SOTOLÁŘ, Alexander, ŠÁMAL, Pavel a PŮRY, František. *Alternativní řešení trestních věcí v praxi*. Praha: C. H. Beck, 2000. ISBN 80-7179-350-7.

ŠČERBA, Filip. *Alternativní tresty a opatření v nové právní úpravě*. Praha: Leges, 2011. ISBN 978-80-87212-68-4.

ŠTERN, Pavel, OUŘEDNÍČKOVÁ, Lenka, a DOUBRAVOVÁ, Dagmar. *Probace a mediace: možnosti řešení trestných činů*. Praha: Portál, 2010. ISBN 978-80-7367-757-2.

ŠVARŤÍČEK, Roman a ŠEĐOVÁ, Klára. *Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách*. Praha: Portál, 2007. ISBN 978-80-7367-313-0.

VETEŠKA, Jaroslav. *Mediace a probace v kontextu sociální andragogiky*. Praha: Wolters Kluwer, 2015. ISBN 978-80-7478-898-7.

VĚTROVEC, Vladislav. *Zákon o mediaci a probaci: komentář*. Praha: Eurolex Bohemia, 2002. ISBN 80-86432-32-7.

ZOUBKOVÁ, Ivana. *Kontrola kriminality mládeže*. Dobrá Voda u Pelhřimova: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2002. ISBN 80-86473-08-2.

ŽATECKÁ, Eva. *Postavení a úkoly Probační a mediační služby*. Ostrava: Key Publishing, 2007. ISBN 978-80-87071-55-7.

Legislativní dokumenty

Zákon č. 140/1961 Sb., trestní zákon

Zákon č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád)

Zákon č. 257/ 2000 Sb., o probační a mediační službě

Zákon č. 218/2003 Sb., o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže a o změně některých zákonů

Zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník

Zákon č. 202/2012 Sb., o mediaci a o změně některých zákonů

Internetové zdroje

BIRLING, Martine. *Vězeňská správa ve Francii*. [online]. 2001. [cit. 22. 10. 2016]. Dostupné z: <http://www.vscr.cz/generalni-reditelstvi-19/stare-clanky-506/vezenska-sprava-ve-francii-587>.

Institut pro kriminologii a sociální prevenci. *Příručka základních principů a slibné praxe v oblasti alternativních opatření k uvěznění*. [online]. 2010. [cit. 25. 10. 2016].

Dostupné z: <http://www.ok.cz/iksp/docs/368.pdf>

Ministerstvo spravedlnosti ČR. *Zkušenosti ze zahraničí: americký vs. evropský model*. [online]. 2010. [cit. 2. 11. 2016]. Dostupné z:

<http://portal.justice.cz/Justice2/MS/ms.aspx?j=33&o=23&k=5272&d=310185>

Probační a mediační služba České republiky. *Poslání a cíle*. [online]. 2017. [cit. 15. 1. 2017].

Dostupné z: <https://www.pmscr.cz/poslani-a-cile/>

Probační a mediační služba České republiky. *Parole – podmíněné propuštění z výkonu trestu odnětí svobody*. [online]. 2017. [cit. 14. 2. 2017].

Dostupné z: <https://www.pmscr.cz/parole-dohled-nad-podminene-propustenymi/>

Seznam použitých zkratk

OPP	obecně prospěšné práce
PMS	Probační a mediační služba
TZ	trestní zákoník
ZPMS	zákon o probační a mediační službě
ZSM	zákon o soudnictví ve věcech mládeže

Seznam příloh

Příloha č. 1: Otázky polostrukturovaného rozhovoru pro pracovníky PMS

Příloha č. 2: Otázky polostrukturovaného rozhovoru pro klienty PMS

Příloha č. 3: Ukázka přepsaného rozhovoru pracovníka PMS

Příloha č. 4: Ukázka přepsaného rozhovoru klienta PMS

Příloha č. 1: Otázky polostrukturovaného rozhovoru pro pracovníky PMS

1. Sdělte mi, prosím, jaký je Váš věk.
2. Sdělte mi, prosím, Vaše nejvyšší dosažené vzdělání.
3. Sdělte mi prosím, jakou funkci v této instituci zastáváte.
4. Sdělte mi, prosím, jak dlouho existuje instituce, ve které pracujete.
5. Sdělte mi, prosím, jak dlouho pracujete v daném zařízení.
6. Jak jste se k této profesi dostal/a, popř. proč jste se pro výkon tohoto zaměstnání rozhodl/a?
7. Nabízí Vám zaměstnavatel nějaká další vzdělávání, např. pomocí školení, přednášek, kurzů, které souvisejí s Vaším povoláním?
8. V čem spatřujete výhody PMS?
9. V čem spatřujete nevýhody PMS?
10. Charakterizujte ve třech bodech typického klienta PMS dle Vaší zkušenosti.
11. Spatřujete nějaké nedostatky v zákonech vztahujících se k PMS? Jaké?
12. Myslíte si, že alternativní tresty jsou vhodným nápravným opatřením pro pachatele trestných činů?
13. Spatřujete v alternativních trestech výhody oproti trestu odnětí svobody? Pokud ano, jaké?
14. Spatřujete v alternativních trestech nevýhody oproti trestu odnětí svobody? Pokud ano, jaké?
15. Myslíte si, že alternativní tresty mají na odsouzené stejný nápravný účinek jako VTOS? V čem?
16. Jaký alternativní trest se u Vašich klientů nejčastěji vyskytuje?
17. Myslíte si, že jsou Vaši klienti motivováni k tomu, aby alternativní tresty řádně vykonali?
18. Jaké jsou Vaše dosavadní zkušenosti s alternativními tresty?
19. Jak jste spokojen/a se spoluprací s odsouzenými?
20. S jakými institucemi spolupracujete?
21. Jak hodnotíte spolupráci s těmito institucemi?
22. V současné době se testují elektronické náramky, které by nahradily kontroly úředníků z Probační a mediační služby. Jaký je Váš názor na elektronické náramky?
23. Při výkonu povolání jsou na Vás kladeny značné nároky. Myslíte si, že jste ve fázi, kdy můžete být ohrožen/a syndromem vyhoření?
24. Děláte něco pro to, abyste projevům syndromu vyhoření vyhýbal/a?

Příloha č. 2: Otázky polostrukturovaného rozhovoru pro klienty PMS

1. Sdělte mi, prosím, jaký je Váš věk.
2. Sdělte mi, prosím, Vaše nejvyšší dosažené vzdělání.
3. Sdělte mi, prosím, ve kterém městě bydlíte.
4. Jaký jste spáchal trestný čin?
5. Co Vás vedlo ke spáchání daného trestného činu?
6. Jedná se o Váš první trestný čin nebo jste jich spáchal za svůj život více?
7. Jak reagovala Vaše rodina na spáchaný trestný čin?
8. Jaký alternativní trest Vám byl uložen?
9. Jak reagovala na potrestání Vaše rodina?
10. Myslíte si, že se Vaši blízcí stydí za to, že jste byl odsouzen k výkonu alternativního trestu?
11. a) Jste v současné době zaměstnán?
b) Pokud ano, jak zvládáte skloubit své zaměstnání a výkon alternativního trestu?
12. V jakých oblastech života Vás ovlivnil výkon alternativního trestu?
13. Ovlivnil výkon alternativního trestu nějakým způsobem Váš partnerský a rodinný život?
14. Od koho jste se dozvěděl o PMS?
15. a) Jak hodnotíte spolupráci s PMS?
b) Vnímáte ji jako přínosnou?
16. Charakterizujte z Vašeho pohledu sociálního pracovníka ve třech bodech.
17. Vnímáte spolupráci s PMS jako nástroj kontroly?
18. a) V jaké instituci výkon alternativního trestu vykonáváte?
b) Můžete mi, prosím, popsat Váš den, když navštívíte danou instituci?
19. Znáte někoho dalšího ve svém okolí, kdo byl pravomocně odsouzen k alternativnímu trestu?
20. Sdělte mi, prosím, negativum, které pro Vás alternativní trest znamená.
21. Sdělte mi, prosím, pozitivum, které pro Vás alternativní trest znamená.
22. Znáte druhy alternativních trestů, které je možné udělit jako sankce za trestný čin jako protiklad nepodmíněného trestu odnětí svobody? Vyjmenujte je, prosím.

Příloha č. 3: Ukázka přepsaného rozhovoru pracovníka PMS

1. Sdělte mi, prosím, jaký je Váš věk.

Věk vám nesdělím.

2. Sdělte mi, prosím, Vaše nejvyšší dosažené vzdělání.

Tak tam je to prostě tak, jak všichni, kdo chtějí pracovat u probační služby, musí mít vysokoškolské vzdělání, takže to mám i já. Pokud chce člověk pracovat na pozici úředníka, takže vysokoškolské.

Jaký obor?

Já mám humanitní. Je to teologie, pak se to jmenovalo křesťanská výchova v Olomouci, Univerzita Palackého.

3. Sdělte mi prosím, jakou funkci v této instituci zastáváte.

Vedoucí střediska.

4. Sdělte mi, prosím, jak dlouho existuje instituce, ve které pracujete.

Od roku 2001. Roku 2000 vznikl zákon č. 257/2000 Sb., o probační a mediační službě, ale probačka začala fungovat roku 2001 už z toho titulu, že minulý rok jsme měli 15 let.

5. Sdělte mi, prosím, jak dlouho pracujete v daném zařízení.

Jedenáctým rokem.

6. Jak jste se k této profesi dostal/a, popř. proč jste se pro výkon tohoto zaměstnání rozhodl/a?

Práce s lidmi. Byl jsem v té komunitě tak nějak ... vývoj, osud. Mám kamarády, co mají kamarády a ti mi řekli, kde pracují. Mě to oslovilo, zajímal jsem se o to a pídil jsem se, o co jde. Pak se naskytla příležitost, přihlásil jsem se na výběrové řízení, které jsem vyhrál a pracoval jsem u probačky.

7. Nabízí Vám zaměstnavatel nějaká další vzdělávání, např. pomocí školení, přednášek, kurzů, které souvisejí s Vaším povoláním?

Jo, každý probační úředník musí absolvovat ten základní kurz, který je nějaký deseti měsíční, který platí zaměstnavatel. A potom máme takzvaný systém dalšího vzdělávání, takže jezdíme na řadu kurzů, přednášek, vždycky s danou problematikou, tématikou, agendou, kterou vykonáváme. Takže to je běžné. Každý rok. To se pořád točí.

Kurzy a přednášky si můžete sami vybírat?

Něco je povinné, že prostě máme pravidelné nějaké školení. Třeba teď jsou nové metodiky pro jednotlivé agendy, takže v lednu budeme všichni muset absolvovat povinné školení k jednotlivým agendám, kde se budeme seznamovat s těmi novými věcmi, které se v těch metodikách vyskytly. A potom jsou různé školení, třeba jak pracovat s agresivním klientem, školení, které je více méně dobrovolné, ale zároveň se doporučuje, protože pokud pracujeme s klienty, jakože s nimi pracujeme v těch agendách, tak je dobré takovým školením projít a vědět, kde co a jak.

8. V čem spatřujete výhody PMS?

Už z toho titulu, k čemu probační služba směřuje, nějaký restorativní pohled. Za tím si myslím, že je schované všechno, to co prostě nabízí lidem, jak obětem, tak především potom těm pachatelům. Takže restorativní princip, který tam je schovaný.

9. V čem spatřujete nevýhody PMS?

Nevím, jestli je to nevýhoda. Prostě náročná práce. Někdy je to nevýhoda, že je to státní instituce. Někdy je to nevýhoda, že člověk si nosí práci domů. Někdy je to nevýhoda v tom, že ta probačka není brána u mnoha institucí jako partner, takže je pořád taková v plenkách oproti zahraničí, kde už má nějaké postavení. U nás to je takové slabší, pořád.

10. Charakterizujte ve třech bodech typického klienta PMS dle Vaší zkušenosti.

Myslím si, že to není možné. Z mého pohledu to není možné, protože zase klient, který je obviněný, tak bych řekl, že je to možná člověk, který udělá nějaký průšvih, který má snahu o nějakou nápravu. Zároveň je to člověk, který je nějaký manipulátor a jedná účelově. Protože každý ať chcete nebo nechcete, tak i v tom přípravném řízení člověk nějakým způsobem jedná účelově, ať už víc či míň. Zkrátka chce dostat nebo chce z toho vyjít co nejlépe. To tak prostě je. A zároveň je potom klient probační a mediační služby i poškozený,

obět' a to je zas zcela jiná kategorie. To je zas člověk, který prostě se ne vlastní vinou dostal do nějakého průšvihů. Má potřebu prostě dostat nějaké zadostiučinění a chce mít zkrátka klid. Chce zapomenout.

A u alternativních trestů?

Tak tam bych řekl, si myslím, převážně to jsou muži. Většinou základní vzdělání. Když to vezmu, jsou tady i vysokoškoláci, ale to je minimum. Ted' tady mám v přípravném řízení tři vysokoškoláky. Jsou obviněni, ale to jsou více méně výjimky. Spíše jsou to základní vzdělání, maturity. Středoškolské maximálně, málo vysokoškoláků.

11. Spatřujete nějaké nedostatky v zákonech vztahujících se k PMS? ... Jaké?

Takové věci, jako že nejsme bráni jako partneři. Ten zákon je nedostatečně ošetřený pro nás, myslím tím jako pro probačku. To znamená takové věci jakože, když mi prostě něco navrhne, tak ty orgány činné v trestním řízení na to neberou ohled úplně až tak. Můžou a nemusí. Pořád jsme v nějaké pozici, že můžeme pouze něco doporučovat nebo můžeme navrhnout, ale nejsme bráni jako partneři, tak jako je Policie, státní zástupce, soud, tak by měla být i probačka. Tak to existuje ve světě, tak to funguje. Nemáme nějakou rozhodovací pravomoc, která si myslím, že by tam byla taky důležitá. Já bych řekl, že vše se to týká této legislativy, úpravy zákona. Že můžeme málo do věci, jak by měl být odsouzený potrestaný nebo jak plní nějaký trest, nějaké nařízení, tak mi do toho nemáme vlastně co mluvit. Nebo můžeme si to tak říct, ale nikdo to neslyší, nikdo na to nereaguje, protože my jsme někde až ti vzadu. Takže k tomu bych to asi takhle řekl obecně, v této formě. Nejsme prostě zákonem bráni jako partneři. Ted' se vytváří nová koncepce probační a mediační služby, takže těch věcí se naskytlo podstatě více. Bylo to hodně zaměřené právě na úpravu nějakého legislativního procesu a to bude ted' projednávat vláda, jestli se to nějakým způsobem zahrne, nezahrne do legislativních změn. A hlavně, co si myslím, že potřebuje hlavně změnu je překopání zákona o probačce, protože to bylo někdy před patnácti lety, kdy vznikla a ted' už je to zkrátka jinak.

12. Myslíte si, že alternativní tresty jsou vhodným nápravným opatřením pro pachatele trestných činů?

Asi jak pro které. Ale kdybych to měl vzít jakoby obecně, tak si myslím, že ano.

13. Spatřujete v alternativních trestech výhody oproti trestu odnětí svobody? Pokud ano, jaké?

Tak výhody jsou, že pokud ten člověk chce se nějak napravit, tak má prostě možnost být doma, má možnost být s tou rodinou, pokud jí má. Pokud chce, má možnost chodit do zaměstnání. V tom si myslím, že ty alternativní tresty jsou mnohem výhodnější. Má to efekt taky na nějaký ten lidský potenciál, takže není nikde zavřený. Druhý potenciál je ten ekonomický. To znamená, že ta zátěž na ten systém ekonomiky je podstatně nižší. Když ten člověk v tom vězení není. Ten výkon trestu je v podstatě více finančně náročnější. Člověk se více zadluží. To jsou takové ty obecné věci.

14. Spatřujete v alternativních trestech nevýhody oproti trestu odnětí svobody? Pokud ano, jaké?

Nevýhoda je v tom, že když se ta alternativa uloží nevhodnému klientovi, tak ten toho velmi dobře dokáže zneužít. A samozřejmě páčání trestné činnosti opakované. Když se mu dá alternativa, tak je to prostě riziko. Prohlubování té trestné činnosti je riziko. Zvýšení počtu obětí poškozených. Vlastně on způsobí nějakou újmu, tak to bych řekl, že je asi nevýhoda. A to, že se prostě ten člověk nenapraví. I když pokud se má napravit, tak ten odsouzený nepotřebuje být ve výkonu trestu, potřebuje alternativní trest. A je to na něm prostě.

15. Myslíte si, že alternativní tresty mají na odsouzené stejný nápravný účinek jako VTOS? V čem?

Stejný asi nemají. To asi ne. Ono se na to totiž strašně těžko odpovídá. Mě hned běží v hlavě jako odsouzení, kteří byli ve výkonu trestu a nějak je to jako, nechci říct poškodilo, ale jsou tím nějakým způsobem postiženi, ale zkrátka tu trestnou činnost páchají dál. Takže tam o nějaké nápravě se nemůže asi mluvit. A zároveň mám prostě lidi, kteří jsou ve výkonu trestu, řeknou, že opravdu už tam víckrát nechtějí. Prostě je jich menšina, to si zase musíme říct narovinu. Ale jsou to paradoxně lidé, kteří spáchali závažnější trestný čin, zločin. Jsou to různé třeba vraždy a ty paradoxně ten výkon trestu prostě napraví. Nebo po těch deseti, dvanácti letech, když vyjdou ven, tak ta práce s nimi je podstatně lepší, paradoxně, než s lidmi, kteří tam jsou prostě půl roku, rok a jsou tam třeba opakovaně. Takže ti si nějakým způsobem sáhnou na dno a ty práce, ať už to, že si najdou zaměstnání nebo ten dohled s ním je podstatně jako lepší, bych řekl. Líp se s ním pracuje, ne se všemi, samozřejmě. Ale mnohdy to tak je, než s lidmi, kteří mají jenom alternativní dohled v rámci podmíněného odsouzení, třeba. A zároveň jsou zase klienti, kteří dostanou opravdu jenom dohled, dostanou

alternativní trest a je to pro ně taková darda, že zkrátka nechtějí. Už to, že ten dohled má svoje pravidla. Přísné pravidla, a pokud to nedodržují, tak my se s nimi tak úplně nemažeme. A oni prostě ví, že narazí, zkusí to jednou, dvakrát, pak narazí. No ale ti, kteří prostě nechtějí mít problémy zbytečně dál, tak zkrátka fungují, takže pro ně to je nějaké poučení a je to pro ně nějaký efekt. A kteří to mají prostě na háku, tak to mají na háku.

16. Jaký alternativní trest se u Vašich klientů nejčastěji vyskytuje?

Nejčastěji, už vám asi řekla kolegyně, že to jsou obecně prospěšné práce. To je asi nejčastější. Když myslím za středisko

A Vaši klienti?

Specifické je to v tom, že každý děláme něco jiného. Já třeba obecně prospěšné práce nedělám. Takže já nejčastěji asi mám dohledy. To je asi nejčastější alternativní trest. Protože pokud potom v tom přípravném řízení, které já dělám, tak tam se často o tresty nejedná. Většinou se pořádí o nějaký odklon, a pokud to dojde k soudu, tak dostanou třeba podmínku. Jenom obyčejnou podmínku v uvozovkách, že tam nemají žádný dohled.

17. Myslíte si, že jsou Vaši klienti motivováni k tomu, aby alternativní tresty řádně vykonali?

To ne. To si myslím, že nejsou vůbec nikým motivováni. Možná bych dal 5% z nich. A to jsou možná i někteří mladíši, na které zatlačí rodina. Ale jinak sami klienti ... myslím si, že jsou málo motivováni.

Myslíte si, že vy sám je umíte namotivovat?

No to je těžké v tom, že když ten klient má trest, tak ta probační a mediační služba funguje v tom, že je to nějaká pomoc a kontrola. A myslím si, že za tu dobu té existence nějakých 15 let, tak se více ubírala tím systém té pomoci. Víc a víc se to překlápí a zjišťujeme, že by to mělo být více o té kontrole. Takže ta motivace je trošičku zavádějící. Když ten klient prostě nechce, tak není jiná možnost než jenom kontrolovat a být ten, nechci říct represivní, ale nevím, jestli se dá mluvit o nějaké motivaci. Ale celkově ty klienty, když jsou v té první fázi, tak namotivovat si myslím, že umím. Protože jsou možnosti, jak motivovat, jak vysvětlit a pak záleží, jak se ten klient k tomu postaví. Ale jestli se dá mluvit o pravé motivaci. Protože když vám sem přijde klient, který byl 15x ve výkonu trestu a vy si čtete jeho výpis rejstříku trestu

a uvidíte tam 15 záznamů, a teď ho máte motivovat, aby vykonal ten trest obecně prospěšných prací, jinak, že půjde do výkonu trestu ... tak tam se asi těžko motivuje.

18. Jaké jsou Vaše dosavadní zkušenosti s alternativními tresty?

Já si myslím, že asi pozitivní zkušenosti. Převážilo by asi procento, že vykoná.

19. Jak jste spokojen/a se spoluprací s odsouzenými?

No asi se to jako nedá hodnotit. Já na to fakt nemám měřítko. Jsou klienti, kteří, jak říkám, paradoxně se někdy lépe pracuje s těmi klienty, kteří spáchají závažný zločin. Jsou to vrahové, někdy to jsou různé ty závažné trestné činnosti, týrání osoby ve společné domácnosti, takže lidově řečeno týrání. Muž mlátí ženu ve společném obydlí, jednoduše řečeno. Potom je vykázán, pak je odsouzen. Jo, že tam je takové to týrání. Problematická oblast je oblast sexuálního násilí. Tenhle typ trestné činnosti jakože není úplně podchycen a s nimi se jakoby těžko pracuje. Takže tam bych to nehodnotil úplně dobře. Spokojenost bych pak řekl, že je spíše s obviněnými. Tam je relativně dobrá spolupráce. Ale to je fáze před tím odsouzením, na kterou já se tedy zaměřuji. Odsouzení, tam zase záleží na typu trestné činnosti. Když ten klient ví, že má nějaké dluhy. Ví, že něco udělal, ví, že něco pokazil a přijme k tomu tu odpovědnost, tak se s ním pracuje výborně. Když tu zodpovědnost nepřijme, nepřizná, nedozná ten trestný čin, i když si pak může myslet, že je to na tom soudě nadsazené, ale ví, že na tom má podíl, je nějakým způsobem právem odsouzený. Tak když tu odpovědnost přijme, tak ta práce je s ním výborná. Samozřejmě má své mouchy, ale on prostě ví a šlape, maká.

20. S jakými institucemi spolupracujete?

Se všemi. Když si třeba najedete na stránky města, tak tam máte v rámci komunitního plánování organizace neziskové, státní. V podstatě se všema. Nehledě na to, že ty organizace by s námi ze zákona spolupracovat měly. Takže když pošlu dotaz kamkoliv, tak oni by měli odpovědět. Je to o tom zákoně o probační a mediační službě, že by prostě měly odpovídat.

21. Jak hodnotíte spolupráci s těmito institucemi?

Většinou si myslím, že je to v pořádku, že není zásadní komplikace.

22. V současné době se testují elektronické náramky, které by nahradily kontroly

úředníků z Probační a mediační služby. Jaký je Váš názor na elektronické náramky?

Teď ta fáze je taková, že probíhá to připomínkové řízení a teď se zkouší ty náramky. Už je vlastně vybraný nějaký dodavatel. Ty náramky se zkouší, dokonce je i ministr spravedlnosti měl na noze, takže teď se testují, zkouší se. Ale bude to tak, že bude nějaká centrála, ta bude v Praze. A budu nějaké monitorovací středisko, monitorovací centrum. Ti odsouzení budou mít ty náramky na sobě, připevněné na těle. Pokud by porušili, tak to vyšle nějaký signál někam, na to centrum a oni potom zkontaktují toho probačního úředníka. Vyjždět Policie na každé porušení nemusí. Ale co se týká těch kontrol, tak bysme měli 3x v měsíci minimálně jezdit na namátkové kontroly a tam, jak budou ty náramky, tak budeme minimálně 1x za měsíc. Takže my stejně na tu kontrolu namátkovou k tomu odsouzenému jezdit budeme. Ať už v tom, že bysme měli kontrolovat nějaké technické vybavení, jestli je tam všechno v pořádku po technické stránce nebo i bavit se s tím odsouzeným. Takže ty kontroly tak jako tak tam probíhat budou. V menší frekvenci a tak dál, ale ty kontroly prostě budou. Ono to není úplně tak, že by nahradily ty kontroly. Myslím si, že to zvedne takovou tu vlnu toho, že ty tresty domácího vězení se budou více ukládat. Že teď je to tak, že mnoho soudců je nedůvěřivých. Lidský potenciál, nevidím se, když máme kapacitu, můžeme jezdit na kapacitu, tak na kapacitu nejezdíme, a pořád je to jen o nějaké namátce, namátková kontrola. Chytnete, nechytnete. A tak dál. A taky na specifikum toho obydlí a je to úplně jinak nastaveno. Teď dalo by se říct, že mají volnější ten režim. Jakmile budou mít ten náramek, který se přímo nastaví na metry čtvereční, tak tam prostě oni nemají co obejít. Takže tam to pro ně bude daleko přísnější. A ti soudci, jakmile ty náramky budou, tak si myslím osobně, že ta vlna toho ukládání se podstatně zvýší.

23. Při výkonu povolání jsou na Vás kladeny značné nároky. Myslíte si, že jste ve fázi, kdy můžete být ohrožen/a syndromem vyhoření?

Jo, to určitě.

24. Děláte něco pro to, abyste projevům syndromu vyhoření vyhýbal/a?

Máme supervize. Jednak pracovníci mají supervize, to jsou případové, není to zaměřené jakoby na práci sám se sebou. Supervize jako vedoucí střediska máme, to jsou takzvané ty manažerské. Takže tam se dá mnoho udělat. A potom takovým tím svým užíváním volného času. Tak jako, aby si člověk nenosil práci tolik domů, ale tomu se dá jen těžko předejít. To je problém. Každý to má zase nastavené jinak, sám se vzdělávám. Udělal jsem si

psychoterapeutický sebezkušnostní výcvik, takže to taky jakoby hodně pomůže. Sám jsem ve fázi nějakého supervizního vzdělávání, takže já můžu sám do sebe takhle investovat. A to je možná způsob, jak těmhle věcem předcházet.

Příloha č. 4: Ukázka přepsaného rozhovoru klienta PMS

1. Sdělte mi, prosím, jaký je Váš věk.

Je mi 45 let.

2. Sdělte mi, prosím, Vaše nejvyšší dosažené vzdělání.

Zedník jsem. Takže to je střední škola.

3. Sdělte mi, prosím, ve kterém městě bydlíte.

Bydlím tady v Krnově.

4. Jaký jste spáchal trestný čin?

Výtržnictví to bylo.

5. Co Vás vedlo ke spáchání daného trestného činu?

Já to mám takové složité. Mám bývalou ženu a postiženého syna. Ona ho vlastně týrala, takže ji ho stát odebral a dal ho mě do péče, ať ho mám. A mám ho teď v péči. A vlastně k tomu synovi patřilo i auto. On ho dostal od státu, že se jako nemůže pohybovat, tak ho tak dostal. A vlastně já už jsem ho měl 3 měsíce v péči, už jsem měl i soudní rozhodnutí, všechno, že už je jako v mé péči a ona to auto neustále užívala. Pokaždé když jsem ji potkal, tak jsem ji řekl, ať mi to auto předá a ona furt nechtěla. Pořád si ho nechávala, tak jsem šel za její matkou. Její matka mi řekla samozřejmě, že má strach, protože má psychické problémy. Ona jakože máme hodně postiženého syna, tak jí z toho asi hráblo. Já jsem jezdil na montáže a tak. Sice ona se chtěla rozvádět, protože si našla jiného chlapa, ale pak ji prostě ten chlap nechal a ona na toho malého zůstala sama a z toho ji hráblo. A mě vlastně ten malý spadl do péče. Ale ona si auto chtěla nechat. A já jsem šel normálně na policii. Na polici jsem řekl, že ona to auto užívá neoprávněně, a tak mi policajti řekli, že s tím mi nepomůžou, že vlastně to auto je napsané na ni. Ono to tak jako bylo, jeho matka to auto dostala, ona byla jen zřizovatel, ale syn byl majitel. Policajti mi s tím nechtěli pomoci a já jsem šel teda za jejími rodiči. Její rodiče mi říkali, že budou rádi, že když ji ho vezmu, protože ona už vlastně byla na tom tak špatně psychicky, že jezdila už úplně bez duše a dvakrát ho už nabourala. Takže se vlastně báli, že by někomu ublížila nebo sobě. Takže říkali, ať si ho vezmu. No tak jsem jeden den počkal v herně, kde její máma dělala. Ona tam přijela tím autem. No a já jsem za ní přišel a říkám jí: Hele, ty jsi tady s tím autem, tak mi ho tady hned nech. Tvoje matka je tu jako

svědek, tak já si to převezmu a tím to pro nás hasne. A ona, že ne, že si pro něj mám přijet do Opavy. A já říkám, proč do Opavy? Přitom ona je z Krnova. No že mi ho předá v Opavě na benzínce a to už mi říkala tolikrát, že mě už to nebavilo poslouchat. Říkám ne, já si ho už vezmu teď. A já jsem měl náhradní klíček od toho auta, na svých klíčích, protože byly dvoje. No a ona vlastně šla a sedla do toho auta a zamkla se. Tak jsem ji jako říkal, co děláš? Otevřel jsem to auto svými klíči a řekl jsem ji: vypadni z toho auta, v něm už nikam nepojedeš a já si ho vezmu! A ona že ne, že nikam nejde. Tak já jsem ji chytl za ruky, jak se držela volantů, vytrhl jsem ji z toho auta ven, zavřel jsem auto, zamkl jsem a šel jsem pryč. Ona zavolala policii. Vlastně policajti přijeli a dávali mi loupežné přepadení. Oni mi dávali od 2 do 8 let. Já jsem úplně žasl, já jsem říkal: vy přece nemůžete být normální, jak mi za to můžete dát loupežné přepadení, když to auto je od mého syna? Já jsem otec syna, mám ho v péči a tady ten člověk je vlastně v něm úplně neoprávněně. A oni, že to jako nebudou vůbec řešit a normálně na mě dali loupežné přepadení, vypsali papíry a odeslali to někam. Jenže to kurátor nevezal, odmítl to vzít, protože vlastně to není trestný čin, že to auto na to mám já nárok. Ale bohužel, že to tam viděli, já nevím jeden dva nebo tři lidi v okolí té hospody, kde se to odehrálo na tom parkovišti, tak vlastně z toho udělali i výtržnictví. Že jsem ji napadl, že jsem vlastně vzal věc, která není moje. No a z toho jsem měl soud. Jenže jsem přišel k soudu a u soudu to prasklo.

Vzal jsem si advokáta, protože jsem měl strach, že mě zavřou. A ten z toho vlastně udělal to, že to bylo výtržnictví. Aspoň na toto to sehrál. No ale dostal jsem za to těch 300 hodin. Ten soudce říkal, že by mi ty hodiny nedával, že vidí, že to je moje, že ona na to neměla právo, protože jsem se dopustil trestného činu na veřejném místě, musí mi je dát. Dostal jsem těch 300 hodin teda. Tak jsem si je oddělal.

Jste rád, že vám soud udělil OPP na 300h?

No jééje, zavřít mě na dva nebo tři roky, tak moje dítě by skončilo v ústavu, protože matce by ho nevrátili, ta je odsouzena normálně za týrání a já mám rodiče mrtvé. Takže já nikoho nemám, takže on by skončil v ústavu. A to byla právě ta dobrá vůle, že jsem dostal těch 300 hodin. Byl jsem úplně šťastný. Jsem tomu soudci byl aj poděkovat. Hm, jak bych to řekl. To že vlastně policie a soudy byly všichni laxní vůči mé situaci. Vlastně nikdo mi nechtěl pomoci s tím autem. Na policii mi říkali, že teda jo, že mi pomůžou a že to auto zabaví. A já jsem jim říkal, co to je za kravinu? Oni jako že ho dají do depozitu a že budou čekat, až bude rozsudek, že se to musí soudně rozhodnout a bla bla bla. A já říkám jako, že vy asi nevíte, v jaké jsem situaci, že? Říkám, než bude soud za 8 měsíců, co já budu dělat bez auta 8 měsíců? Já to dítě

musím denně vozit do školy, mám to daleko do školy, musím jezdit po lékářích, musím s ním jezdit do lázní a takové věci. Já jsem říkal ... můžete mi vysvětlit, jak to mám dělat? A oni říkali, že to je jediná varianta, jak mi můžou pomoci. Tak jsem jim řekl, tak to si strčte někam. Nešlo to prostě nějak udělat. Ona se mi smála do ksichtu, furt se vymlouvala, říkala, já ti ho předám tam a tam a furt s ním jezdila, parkovala někde jinde, abych já to auto nenašel. Tak takový to byl problém, no.

6. Jedná se o Váš první trestný čin nebo jste jich spáchal za svůj život více?

Jo měl jsem už. Jsem měl napadení a takové věci. Jsem dělal vyhazovače. Co můžete od toho čekat. Dostával jsem podmínky, a vlastně pokuty. Ale ve vězení jsem nikdy nebyl předtím.

7. Jak reagovala Vaše rodina na spáchaný trestný čin?

Já žádnou rodinu nemám, takže nijak.

A co kamarádi?

Kamarádi mi fandili a kroutili nad tím hlavou. Ale co na to říct. Prostě kamarádi jsou od toho, aby si člověka vyslechli a nějak to s ním sdíleli. Každý nad tím může kroutit hlavou, ale člověk s tím fakt nic neudělá.

8. Jaký alternativní trest Vám byl uložen?

Byl mi udělen trest obecně prospěšných prací na 300 h.

9. Jak reagovala na potrestání Vaše rodina?

Kamarádi, ti říkali, jakože paráda, že můžu být šťastný, že aspoň tak, protože každý viděl, v jaké jsem situaci, že kdybych dostal nepodmíněně, jak mi slibovali na počátku na 2 až 8 let. Takže u takového nějakého loupežného přepadení by ta podmínka asi nehrozila, by to překvalifikovali na loupežné přepadení, tak bych šel sedět.

10. Myslíte si, že se Vaši blízcí stydí za to, že jste byl odsouzen k výkonu alternativního trestu?

Aj kdyby jo, tak mi to je jedno, ale myslím si, že ne. Myslím si, že v dnešní době je to každému tak šumák.

11. a) Jste v současné době zaměstnán?

b) Pokud ano, jak zvládáte skloubit své zaměstnání a výkon alternativního trestu?

a) Jo, já jsem na té péči o osobu blízkou, takže se starám o toho malého, celodenně. To je jako práce.

b) Skloubit to šlo. Já vlastně malého každý den v 8 hodin ráno vodím do školy a vrací se v 15 hodin. Takže já jsem vlastně dělala od 8:00 do 14:00. Takže jsem se vždycky dopravil na to místo, kde mi řekla paní Mertová a vlastně ve 2 hodiny jsem ji vždycky řekl, že musím skončit a ona to akceptovala. Oni to tam mají vždycky od 8:00 do 14:00, takže mi to úplně přesně sedlo na to, jak já to potřebuju. Takže mi to jedině vyhovovalo. Takže jsem byl spokojený. I když jsem čekal, že to bude dřív oddělané, tak že to budu dělat tak 2 měsíce, nanejvýš 3, ale táhlo se to celkem dlouho, protože oni nemají ty možnosti. Předávali si mě, jsem dělala třeba na pionyráku v domě dětí a mládeže a prostě různě, na městě, furt jsem něco dělal. A neměli vždycky co, nebo měli, ale bylo to jen na hodinu, na dvě. Takže, člověk měl vlastně rozbitý celý den. To byla ta nevýhoda, že prostě tu práci nemají. Kdyby ji měli a v kuse, tak by to byla úplně paráda.

12. V jakých oblastech života Vás ovlivnil výkon alternativního trestu?

Mě to nijak neovlivnilo. Já si myslím, že ne. Já jsem byl rád za to, že to někdo vymyslel, ale jako že by mě to jako ovlivnilo. To ne no.

13. Ovlivnil výkon alternativního trestu nějakým způsobem Váš partnerský a rodinný život?

Partnerský život určitě ne, jsem sám. Partnerka mi utekla, když jsem dostal syna do péče. Tak jako ona byla mladší o 20 let než já a chtěla mít svoje děti. No já ji to jako za zlé nemám. Nebo ne asi, ale určitě nedávala toho malého. Jako ono je to velký závazek. To, že jsem přišel o dobře placenou práci plus to, že jsem najednou seděl pořád doma. Ona jednu dobu říkala, že když budeme mít spolu někdy děti, tak dobře, že já zůstanu doma na mateřské, že vlastně já jsem se stejně musel starat o toho malého. Že já bych stejně zůstal doma a ona může mít kariérní vzestup, protože ona byla na tom áru v nemocnici, takže já jsem nebyl proti. Smířil jsem se s tím, že práci, kterou jsem dělal, už dělat nemůžu. Ale odjel jsem do lázní se synem, přijel jsem no a byla pryč, odstěhovaná z bytu. Takže teď partnerku nemám a můžu se více věnovat synovi. Ten je hlavně rád, že je u mě. Že už není týraný. Stálo to jako za to. Tam byly hororové scény, že to bylo něco šíleného. Ona jako byla dvojitá osobnost. Když šeptala, byla více potichu, tak byla v pohodě, byla milá, ale jakmile mluvila nahlas, tak byla hnusná.

14. Od koho jste se dozvěděl o PMS?

U soudu asi prvotně. U soudu se mě zeptali, co bych řekl k alternativnímu trestu. Ptal jsem se jako k těm 300 hodin? A já že nic, pro mě je to věda. Tím to haslo. Byl jsem šťastný, když mi řekl, co to je a nabídl mi to. Oni nás usoudí a pak vám přijde poštou, kam máte jít, adresu, koho se máte zeptat. Tak jsem jel do Bruntálu a v Bruntále byla příjemná paní. Mi řekla ty podmínky, jak to musím udělat a tím to končilo.

15. a) Jak hodnotíte spolupráci s PMS?

b) Vnímáte ji jako přínosnou?

Takhle, já jsem věděl, že to musím udělat, věděl jsem, že je to pro mě strašná výhoda, takže jsem chodil dochvilně, takže jsem pracoval, a pořádně dělal, tak mi vlastně paní Mertová nedělala žádné problémy. Byla ráda spíš, když jsem ještě skončil ty alternativní hodiny, tak mi volali z těch míst, kde jsem pro ní dělal a chtěli mě vždycky zaměstnat, sice za směšné peníze, za nějakých 50 korun na hodinu, ale já jsem říkal, já prostě dělat nebudu. Jsem ji řekl, že prostě za 50 korun to já dělat nebudu. Mi nejde jako o to, že bych se štilil práce, ale ono jde o to, že mám doma nemocné děcko a když přijdu domu zedřený, tak se mu pak tolik nevěnuju a hlavně doma musím vařit, uklízet a takové ty nesmysly. Takže jsem to jako odmítl. No, a když to jako člověk oddělá, tak nemůže mít přece s nikým problém.

A vnímáte tedy spolupráci s PMS jako přínosnou?

Určitě ano.

16. Charakterizujte z Vašeho pohledu sociálního pracovníka ve třech bodech.

Tak určitě jakože, když jsem potřeboval velmi naléhavě, když malý onemocněl nebo když končili dříve ve škole, tak mi vyšla vždycky vstříc. Jinak bych to napsal jako „nutné zlo“, taková ta kontrola. Co na to říct. Kamarádi nejsme, ale respektuju jí. Takže respekt. No, dělat bych to určitě nechtěl. Jako s lidmi se bavít a být s nimi v každodenním kontaktu, tak bych se zbláznil. A poslouchat ty výmluvy. Nevím, jsou jako malé děcka ti cikáni. To bylo furt, já jsem musel odprovdit malé dítě do školy, já to, já to. Oni to berou jako, to že mají zdravé děti, oni to berou jako práci, jakoby to měli jako já. Oni to berou jako, já jsem otec, tak to beru jako povolání. Oni berou jako práci to, že se stará o to dítě.

A jak byste tedy charakterizoval sociální pracovníka?

No jako jak už jsem předtím řekl. Nutné zlo, které mě kontroluje. Ale tohle zlo zároveň respektuji.

17. Vnímáte spolupráci s PMS jako nástroj kontroly?

To určitě.

Měl jste pravidelné kontroly při výkonu alternativního trestu?

Žádné kontroly při výkonu trestu jsem neměl. Ale to jen díky tomu, že jsem byl takový, jaký jsem byl. Prostě si na mě nikdo nestěžoval. Ona říkala, že když si na mě budou stěžovat, tak tam budou jezdit a kontrolovat mě. Cikáni sami říkali, že když si sedneme, tak je to v pohodě, že nás stejně nikdo nekontroluje. Ale já jim říkal, že si musíš udělat jméno a když je práce udělaná, nikdo si nestěžuje a ona pak nechodí na kontroly. Takže já jsem to měl tak, no ... nezažil jsem žádnou kontrolu.“

18. a) V jaké instituci výkon alternativního trestu vykonáváte?

b) Můžete mi, prosím, popsat Váš den, když navštívíte danou instituci?

a) Byl jsem v domě dětí a mládeže, v městském úřadě, městská policie a ještě tam byla ta civilní ochrana.

b) Ráno jsem vstal, kluk jel do školy, odvedl ho autobus, ten jezdí společně pro takové děti a sváží je. A pak vlastně jsem sedl do auta a jel jsem na městský úřad. Na městském úřadě paní Mertová mi řekla vlastně, kde se dneska pracuje, například v domě dětí a mládeže, tak jsem sedl do auta, vyzvedl jsem cikána a odjeli jsme do domu dětí a mládeže a tam nám ta paní, která nás měla na starosti, řekla, co zrovna dneska máme udělat. Vlastně přestávky neexistují, jako tam čas na svačinu nebo na oběd není. Jde to, že se vždycky člověk nají, ale ona nám řekla, že těch 6 hodin je čistě pracovní čas, který musíte oddělat bez přestávek jako na hlavní pracovní poměr. Tak jsem si oddělal těch 6 hodin, sedl jsem do auta, vzal jsem cikána, odvezl jsem ho na městský úřad, kde jsme vyložili nářadí. Napsala nám hodiny a šel jsem domů. To jsem musel pak čekat syna, až skončí ve škole.

19. Znáte někoho dalšího ve svém okolí, kdo byl pravomocně odsouzen k alternativnímu trestu?

Jo, jako ohledně těch alternativních to jo, to znám hodně lidí. Všechno to byly obecně prospěšné práce.

20. Sdělte mi, prosím, negativum, které pro Vás alternativní trest znamená.

To bych řekl jedině tak, že v domě dětí a mládeže byl kluk, který dělal v Opavě normálně práci. Když třeba po noční přišel, tak tam ještě musel vydržet dalších 6 hodin. To bylo pro něj za trest. On přijel ráno v 6 hodin do Krnova a do těch 8 měl dvě hodiny volno, a když je člověk po noční, tak co chcete dvě hodiny dělat? Spát jít nemůže, že jo. Přišel tam, oddělal 6 hodin, a večer zase odjel. Takže neměl žádný čas a tak to měl celý týden. Jako když člověk chodí do práce, tak to musí být zničující. Já sice mám doma práci s tím malým, ale dokázal jsem si to nějak přizpůsobit, když jsem pracoval celých 6 hodin, tak jsme si to vždycky prostě nějak udělal, ale tyhle lidi nemůžou. To měli jako opravdu těžké. Když člověk pracuje, tak to mají těžší, kdežto ti cikáni, ti byli vysmáti. Ti do práce nechodili, ti byli jen na podpoře, takže pro ně to byla úplně pohoda.

21. Sdělte mi, prosím, pozitivum, které pro Vás alternativní trest znamená.

To, že jsem mohl zůstat doma, že jsem nešel sedět. A na člověka se nedívají jako na trestaného. Když to vydrží a odpracuje to, tak je jakoby byl netrestaný. To je velmi důležitá věc. Jinak mě nic asi nenapadá. No možná ještě, že stát ušetří peníze, že jo. A ještě i vydělám tomu státu něco. Je i čistější město díky tomu.

22. Znáte druhy alternativních trestů, které je možné udělit jako sankce za trestný čin jako protiklad nepodmíněného trestu odnětí svobody? Vyjmenujte je, prosím.

Vím, že je ten obojek, jako ty domácí tresty, to domácí vězení, to vím. Ale vím, že furt nemůžou sehnat tu firmu, která by ty obojky vyráběla. A pak jako další alternativní trest už asi nevím. Vím jen ty obojky, a už nic jiného dalšího není, ne?